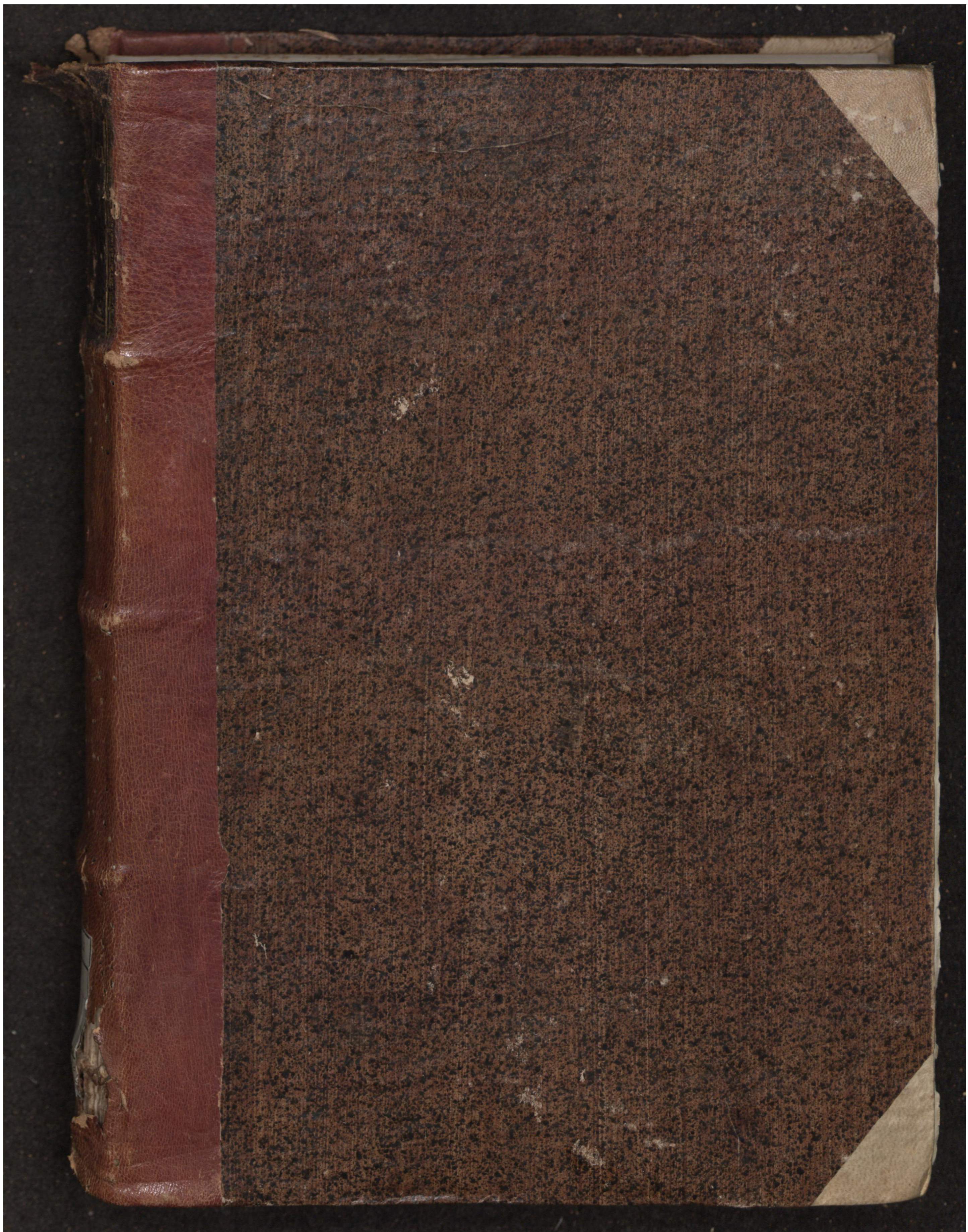
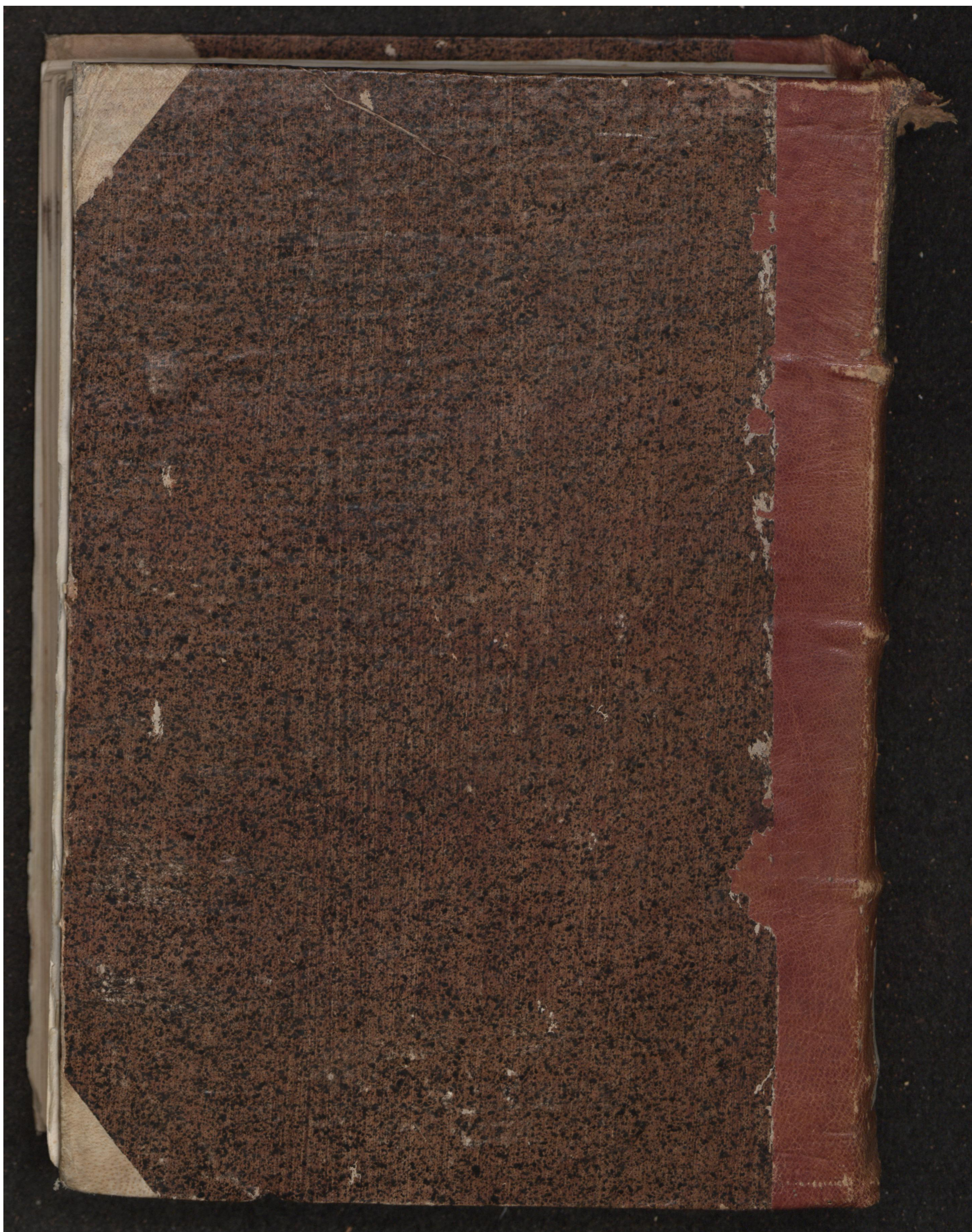

INCUNABULI
C
6
19
Biblioteca Nazionale Centrale - Firenze

Dialogus Pij 2i

Enee Siluii Piccolominei Qui et Pius Secundus fuit: Dialogus Incipit foeliciter

e

Neas tituli Sancte Sabine Presbiter Cardinalis Iohanni Sancti Angeli Diacono Cardinali. S. P. D. Superioribus diebus cum paruper ocii nactus essem ingressus Bibliothecam uilem aliis: mihi preciosam. dum uoluo ac reuoluo amatos codices et opuscula que ipe oliz edidi: ut natura fert, auidius q̃ aliena reuiso. incidit in manus meas, dialogorum quidam libellus quem de somnio quodam meo ficto, non uero iam pridem in Germania, summa non addita manu non composueram. Lego prohemium: inuenio tue dignationi dicatũ esse. Pergo ulterius. materiam considero: ea uaria est et multiplex et rerum que scire homines auent. Scribendi que precipue fuerit causa inuestigo. Deploratio quedam est amisse Constantinopolis. reprehensio ignauie Christianorum et exhortatio ad ulciscendá iniuriam. Dico nulli melius inscribi opus q̃ tibi potuisse: qui unus es tuende religionis omnium cupidissimus: et parem non habes socium. At dum pergo in uolumine. oblectatq; me lectio mirum in modum illic destituor ubi cupidius herebam. Interrupta materia est et opus uix inchoatum nedũ finitum offendo. uolui lacerare et in ignem mittere qñ nulla spes esset perficiendi. Aderant ex amicis duo qui ne id agerem: persuasere. Si nequirem ipse perficere: fortasse aliquem futurum qui opus aliquando absoluat. Questunculas non inutiles in eo contineri: iniquũ esse multarum noctium lucubrationes uno impetu extinguere. Si qua inessent mala: non deber̃ bonis officere. Naz quis liber est nulla non menda dignus. Acquieuimus. statuimus opus ad te mittere cum esset inscriptum: ut tuo iudicio uel seruetur uel comburatur. Accipe igitur ac diiudica. tua cẽsura aut peribit aut stabit. Vale ex Vrbe Pridie kl. Iunias.

a 2

Neas Episcopus Senensis·Iohañi Cardinali
Sancti Angeli·S·P·D·Medicorum ut aiunt
snĩa est haud paꝝ intendere somniis oporte
re·quod his futura nonnunquaꝫ predoceri
contingat·Socrates quoqꝫ apud Athenienses Ego in/
quit non dico scientiam istam diuinam somnialem falsam
e se· Poete uero duas somnioꝝ portas finxerunt·unaꝫ
corneam ex qua ueris facilis datur exitus umbris·Alte
ram eburneam per quam falsa ad superos mittunt in
somnia manes·Trans ebur enim quantum uis tenue nõ
est aspectus homini Cornu autez bene tersum sepe uisu
penetrabile redditur ut intelligant mortales nunc ua
nitatem nunc ueritatem somnia pre se ferre·Augustus
quidem medici sui dum somnio credit:hostis Bruti ma
nus euadit·Iulius Cesar coniugis calfurnie somnia par
uiducens:in curia trucidatur·Poterat hector Ilion ser
uare diutius nisi somniantem contempsisset· Androma
chen ammonitus ĩ somnis Symonides poeta ne sequẽti
die nauigaret cum paruisset oẽs qui naues a littore sol
uerant:fluctibus ac procellis in conspectu suo uidit ob
rutos·Alexandro macedoni herba per quietem mon/
strata est que morsu serpentis apud Indiam lesos cura
ret milites·Herculem aiunt cum somnia prima minꝰ in
telligeret:sequentibus somniis interpretationem com
perisse·Habemus et in sacris litteris multa de somniis
Ioseph filius Iacob et sua et aliorum interpretatus est
somnia·Daniel artificiosissimus somniorꝫ iudex apud
Caldeos est habitus·At contra sicut ecclesiasticus inq̃t
Multos errare fecerunt somnia et exciderunt speran/
tes in eis·Sed quorsum hec inquies tam longo repetita
principio·Quippe magnum et mirabile somnium quod
mihi nuper accidit: dignationi tue narraturus uolui
nonnulla premittere ex quibꝰ intelligeres non sine cau
sa me somnium pandere.quãuis inter utrunqꝫ sim du
bius porta ne cornea an eburnea id missum ad me uene
rit quod tuo examini iudicioqꝫ relinquens ad eius expo
sitionem transeo·Cum legati Romani presulis Nicolai

quinti superioribus diebus Federicum tercium Impera torem accessissent: eumq₃ longa oratione aduersus im pios Turcos exercitum cogere et arma sumere adhor tati essent· commisissetq₃ mihi sublimitas Imperatoria sequenti die suo nomine et in eius presentia respondere nocte que intercessit media paulo ante lucem et illo tē pore quo se frigida circumagunt pigri sarraca boete: fi nitis humorum motibus cu₃ cogitationes uniuerse qui escerent ne ul' corporis actus uel anime uirtutem quā uocant Imaginatiuā prepedirent miranda mihi et me moratu digna per quietem uisa sunt· que ut benigne audias boniq₃ consulas rogamus· uidebar mihi longas atq₃ incognitas ire uias sine comite sine duce inter aspe ras et abruptas rupes in hospite₃ terram et stabula al ta ferarum sol inclinatus uesperum prouocabat cu₃ ma iores caderent altis de montibus umbre· flumina pro funda et immense sub pedibus lacune· in quas ne ruerē per tenebras: magn⁹ me timor habebat· deficit subito lumen· horresco surgunt toto uertice crines· et quāuis mouere pedes non audeo: oculos tamen in omēs dirigo partes et aures arrigo· si quem aut uideam aut audia₃ uenientem· Quid agerem quo me uerterem· Philonis il lud in mentem uenit· Cum male receptus ab Impatore ad suos conuersus: bono animo inquit nos esse oportet quibus iratus Gaius: quia diuinum necesse est adesse p̄ sidium ubi humanum deest· Commendo me diuine pie tati: celicolas omēs imploro et nota mihi numina ne me deserant precor nec mora longa est· Vir grandeu⁹ sta tura mediocri macer caluitie ₇ canicie uenerabilis· leta facie profundis oculis extenuatis circa maxillas genis laneam penulam corda succinctus· Cuculla et habitu que₃ diui Francisci sectatorib⁹ gestare mos est et puer cum eo candidus amictus stola alba: facem ardentem manu gerens ad me ueniūt utq₃ propior sit senex fuit subridens· Quid tu his in locis inquit Enea: que te huc fortuna: quis casus adduxit· miror cum me proprio no

mine compellatum audio et intuens diligentius homi-
nem postquã notam effigiem recolo. Tu ne inquam Ber-
nardinus es Sena natus etrusca conterraneus meus:
Salue magne pater nostre Vrbis decus et gloria gẽtis
uera ne te facies uerus mihi nuntius affert. An uanis
ludor Imaginibus. Assum tibi Bernardinus neq̃ falle-
ris inquit ille qui hoc loci petisti. quid agis. neq̃ huc in
quam ego quo pacto uenerim neq̃ id agitem. scio nisi
quispiam superum in hac me ualle relegauerit delicto
rum que mihi plurima sunt daturum penas: inferorū
nisi fallor hic locus est perpetuis tenebris sine luce dam
natus. et audio nescio quas uoces et ululatus quasi tor-
queantur sub pedibus meis homines. miror si ante obi
tum damnatis adiicior. qui dum spiritus hos alit artus
ut te docente didiceram. Semꝑ in uiam patere reditũ
diciq̃ damnatũ añ obitũ neminem supmaq̃ funera iudi
cabam. Recte putas inquit ille Sub ualle sinistra lucife-
ri immo uerius tenebrarum angeli domus est. illic spe
cus ingens et uasti recessus: suspẽsis hinc atq̃ illinc mõ
tibus abruptum infinitum. hiatus qui sepe receperunt
lapsas urbes ibi et tartarei regis aula igne damnata sul
fureo et flãmis cincta flegetonteis ubi et Cayn et nem
roth et Iudas traditor et Simon et Cherintus et Me-
nander Samarites et manes persicus et cunctis perni
ciosior Mahumethes arabs: damnati apud luciferum
truciantur. Tu uero grandi munere diuum huc deduc
tus es ut uideas antequã moriaris nocentiũ penas ani
marum consulasq̃ tandem tibi: cupiditatibus imperes.
neq̃ te moriturum ignores. Ego te senis adolescentem
noui. cum meos audires cupide sermones. Cum sepe me
uiseres questunculas mihi soluẽdas obiiceres. bona tũc
de te spes fuit. sed abisti paulo post in Germaniam: in-
terfuisti basiliensi concilio. miscuisti te clericalibus pom
pis et consectatus scismata. Sabaudiensem ducem uelut
pontificem adorasti. Deinde profectus ad Imperato-
rem. si non satis ambitionis apud concilium imbuaris: se

culatem insolentiam fastumqꝫ didicisti. sentinam omniū uiciorum curiam supra decennium sequeris. adhesisti neutralibus sed uertisti te aliquando ad ueraȝ Petri sedem. ascendisti in altum: pontificalem adeptus es apicē neqꝫ pensitas quid oneris quid cure subieris. ecc̄liam quam me uolentem nolui. quia non credidi me tanto coniugio dignum. arrogans et inflatus opinione tui nō es ueritus assumere. sponsaȝ modo castissimā deseris. Oues tibi commissas sine pastore relinquis. neqꝫ cogitas quia sanguinem illaꝝ de tuis manibus requiret deus. Quid tibi cum Cesare: quid agis: quid moliris: Federici fauorem sectaris. qui te altiꝰ euehat ecclesiastica beneficia cumulet: census augeat: honores adduplicet. Et quis erit unquam modus ambitionis tue. Quid tibi satis erit si Senensis ecclesia non est satis: quis tu es: que tua sunt merita: quibus te omnibus preferamus. Primus et maior es in tua ciuitate multis perfunctus honoribꝰ neqꝫ te satis auctum existimas. neqꝫ quiescit tumidus animꝰ quam multi precedant non quot sequantur aduertis. Aspice litterarū Gynnasia quot doctissimi uiri Bononie Papie: Pataui: Parisius Colonie Salamatie et in qua diu uersatus es Vienensi noua scola sine dignitatibus sine magnis facultatibus senuere. quorum siue mundiciam uite siue doctrine lumen attendas: nihil est quo te illis adeques. At ego dices Cum diu neutralis Teutonia fuisset: Romam ueniens: obedientiam nomine Germanice nationis Summo sacerdoti Eugenio quarto restitui. Leonoram ex domo Portugallie Regiam uirginem Federico Cesari coniugio iunxi stabili: propriamqꝫ dicaui. In augustali coronatione apud Romanum presulem non pauca peregi. De passagio contra Turcos instituendo: corā papa et Imꝑatore duobꝰ mūdi maximis luminaribus feci sermonem. Legationes ob eam rem ad reges et principes quam plurimas obiui. Age uir bone: nihil ex tuo commemoras: aliena refers dona. nunquid ad hec alium uel deligere uel transmittere Cesar potuit qui te melius absoluisset iniunctum munus. quid tumes quid

non

a 4

gloriaris: quid habes quod non accepisti. Redde hono
rem deo qui tibi cesarem reconciliauit. quiesce tandem
atque ad tuum redito gregem quia te querit deus: te ad
monet huc uocatus es ut uideas impiorum loca. teque
emendes ac iam demum curie seculari renunties. quã
qui sequuntur sine ambitione: inuidia: maliuolentia: do
lis esse non possunt. Ea cum finiuisset Bernardinus iure
me pater increpas inquam ego qui sum omnium qui ui
uunt pessimus: cupiditatum seruus: ignorantie disci-
pulus. magister erroris qui huc etatis euectus non sũ
uiuere didici. semper ex crastino pendõ neque quicquam
satis esse duco. deo atque hominibus ingratus quorũ do
no magnificatus minime contentor. ecclesiarum omniũ
que sub celo sunt nulla mihi optatior q̃ Seuensis obueni
re potuit: in patria inter amicos inter agnatos pontifi
catu potior. quodque mirabile dictum est in Germania
Senensem cathedram sum adeptus. q̃uis essent Rome
domique multi qui se mihi preferri et querebant et mere
bantur. Sed sum cecus et iniquitatibus coopertus qui
castum et nitidum sponse mee thalamum fugiens: in ali
enis cubilibus mechor. Recognoui tamen iam pluribus
mensibus erratum meum et aduocatus multis sponse p̃
cibus: statueram domum repetere et quod tua nũc mo
nita suadent: meopte ingenio facturus eram. At cum
sarcinulas collegissem iamque maximo principi et ami
cis ueteribus ultimum uale dixissem: uenit ap̃lice sedis
legatus ad Cesarem qui Turchorum crudelitatem in Xp̃ianos
facta commemorans: colligendũ exercitum obuiandũ p
perfide genti diceret. Tum cesar qui iam me libens di
miserat: conuentus inquit Enea apud Ratisponam no-
strorum principum est habendus. in eo quid sit contra
Turchos agendum consultabimus. ibi et tu necessarius
nobis eris. maneto ad institutam diem: exinde cum libe
bit abito. Cognoui rem grandẽ esse. nec me tanto prin
cipi negare potui cui parere omnes decet. simulque ani-
maduerti uniuersalis ecclesie negocium agitari. cui cũ
seruio: non desero meam. Hec enim mater omnium et

acquesto

magistra fidelium· nisi nunc aduersus Turchorum impetus adiuuetur: actum de reliquis conclamatumque fuerit· Quod si tu me his ex tenebris eripueris: do fidem expedito apud Ratisponam ecclesie catholice negocio: continuo me domum petiturum iuncturumque mihi et sponse· aut si tibi qui plus me sapis ex re uidebitur recta hinc uia Senas ibo· Tum Bernardinus Amo Senensem ecclesiam que me Christo regenerauit neque passurus sum ei contumeliam facias· Verum quia de Turcis mentionem fecisti qui nunc magnam matrem prosequuntur haud egre filie fuit· Si cui saluti operam dederis: quamuis minimum est quod tua cura prestare possit· neque adhuc mihi sue mentis archanum reuelauerit deus· fructum ne paritura sit an scandalum Ratisponensis congregatio· Sed ducam te in loca que miraberis ubi magnos et uidebis et audies proceres qui ante plura secula mundo mortui de Constantinopolitana nouitate inter se disputant ibi nonnihil intelliges ad rem Turchorum pertinens· et ubi sunt inquam ego· ad dextram inquit Bernardinus lati patent campi· tum uiridantia et irrigua prata post hec reducta uallis inter montes amenissima floridi et apriti colles: luci frondosi et optima tempe uetustas locum campos elisios appellauit· illic heroes sine numero conuenerunt· quos secula queque memorabiles produxerunt· O pater inquam ego auidissimus eo uenio· te cum duce me si libet otius· Tum Bernardinus ne festina inquit Plutonis tibi prius adeunda sedes calcandusque purgatorii limes ignis· ne te lateat quam dura sontes pena sequatur· ostendamque tibi apertum celum et gloriam magni dei ac lucidas beatorum sellas quarum cupidita te allectus: uitiorum hostis efficiaris· Tum ego sitio uidere que promittis· at si ducis ad inferos quo me pacto reduces· Ex inferno inquiunt nulla redemptio· Eneas sum fateor at non Achise filius neque Iouis natus Hercules aut Theseus athenensis quos fama refert penetrasse inferos et abduxisse captum cerberum· Si quid fabulis inest ueri et Orpheus cythare beneficio remeauit ad su

peros: quáuis miseram euridicem liberare non ualuit. Virgilianum illud in menté uenit Facilis descensus auer ni. Sed reuocare gradum superasq; euadere ad auras Hoc opus hic labor est pauci quos equus amauit. Iupiter aut ardens euexit ad ethera uirtus. Sunt qui Paulum apl'm priusquá tertium fuisset in celum raptus inferna uidisse loca commemorant. De Saluatore certa res est qui uicta morte descendit ad inferos. spoliauit tartarū et tertia die uiuus apparuit. Sed illum uerum dei filiū consubstantialem et coeternum patri: gloriosum: inuic tum: cunctipotentem qui celuz terramq; regit: que uis potuit impedire. Accepimus et sanctorum aliquos in carne manentes uisis damnatorum sedibus: remeasse. sed illa per somnium gesta ferunt. Age si placet elysios priusquá inferos adeamus campos: illic ubi mortuas ui dero facies et pallidarum qui sit umbrarum modus di- dicero. securior ad inferna te prosequar. Gerūdus est tibi mos inquit ille. iussitq; puerum antecedere. et ap- prehensa dextra mea secutus es. semita erat preceps et arctissima qua pergebamus. Cumq; descendissemus ad mille passus. lucé reperimus. sed loca senta: situ de serta: et inculta rubeta. et siluas feris accomodas. ibi subito uocis humane sonus exauditur. Accurrite si qui locum habitatis homines. accurrite ferte auxilium mi sero pro deum atq; hominum fidem. Siccine feraruz ho die dentibus laniabor: arrigo aures eleuatisq; oculis fu gientem et ad nos properantem hominé uideo. duasq; post eum tygrides. iam iamq; dorso imminentes agnos co faciem. Petrus Noxetanus hic erat Nicolai summi pō tificis Scriniarius: incorrupte comes fidei. et amicus musis. Subsistunt ubi nos inspiciunt fere. Petrus q̄ pa- uidus in nostri mediū se se coniecit. nobisq; cognitis. heu nos inquit anime candide seruate hominem: fugate be stias: uestro presidio ex mortis eripior faucibus. uobis uitam uobis animam debeo. Tunc ego quid fieri potest ut te hic reperiamus Petre. qui primi sacerdotis obser uare cubiculum et ab eius latere nunquá discedere sole

bas. PETRVS. Indulsit Pontifex Maximus quoniam
Saluatoris natalicia celebrantẽ. paucos abesse dies siue
apud uxorem morari. siue aliud quippiam agere uellez
quod ubi concessum est: statuo rusticari: uisere letum ce
lum: cameralem excutere puluerem. ac miseriam despu
ere Palatinaz. Inter hec uenit in mentem quod đ specu
et monasterio sublacensi fama perceperam in quo mira
bilem et deo plenum uitam duxisse benedictum ferunt
eo ire propono intueri antruz sanctumq; locum et si qd
uetusti operis in Bibliotheca lateat: inuestigare. Sed
cui soli uoluptas est solitariam qui sibi uitam eligit aut
nequam est aut homine potior. Ego semper hominum
consortia dilexi ex ciuili patre ciuile animal natum. Ob
quam rem Veggium Poetam Landensem et Laurentiũ
Vallam rethorem accerso nobili et acuto ingenio uiros.
Cumq; his Blondum Foroliuiensem historiarum scrip-
torem. et consecretarium qui mecum monasterium pe
tant. ENEAS. Cur non Poggium Florentinum et quis
illo Iocundior comes fuerit euocandus. cui9 sermo face
tus et omnis conuersatio dulcis est. PETRVS. Abie-
rat curie Vale dixerat. ENEAS. Quo se recepit. PE-
TRVS. Apud Florentinos ibi cancellarie prefectus
est. ENEAS. Quid Carolus Aretinus magnum nostre
lumen etatis. PETRVS. Appositus est patrib9 suis cor
pore mortuus fama in euum omne uicturus. Poggium
successorem habet. ENEAS. Deus facilem et sine pon-
dere terram spirantesq; crocos et in urna perpetuum
uer illi prebeat. qui nr̃m seculum grecis ac latinis lr̃is
exornauit. at Poggiũ senio grauem existimabam ut se
quieti daret curiam reliquisse. modo ut ex te audio: la-
bor illi ex labor̃ succedit. PETRVS. Et qd est uita nr̃a
nisi milicia sup̃ terrã. superi nobis pro laborib9 oĩa uen
dunt. neq; nobis nati sum9. ortus nr̃i ꝑtem amici ꝑtem
patria uendicet equum est. BERNARDINVS. Laudo
Florentinos qui non ut vulgo fieri solet: uiris aut dialeti
ce aut iuris ciuilis peritis dictandi epistolas curaz com

mittunt· nisi oratorie fuerint studiosi cuius est propria suasio ac dissuasio· Tres ego ante Poggium uidi qui cancellariam rexere Florentinorum summa eloquentia uiros: Colucium: Leonardum: Carolum· quorũ medius multa uobis scripta reliquit· siue que uertit ex greco siue que suo ex ingenio depromsit· Tulliane facundie uel similia: uel proxima· de Colutio non existimo reticendũ quod dicere solitum accepimus· Galeacium Mediolanensium ducem qui cum bellum aduersus Florentinos gereret: litterasque hostium aliquando deprehenderet: maius sibi nocumentum inferre asserebat stilum Colucii q̃ Florentinorum mille equitum· Nunc Poggium uocauere cuius uena dicendi nulli priorum cedat · Sed perge Petre Quid tres uiri tecum· PETRVS· Veniunt nõ inuiti ingredimur sacrum cenobium: osculamur terram quã beati pedes hominis calcauerunt· at ubi monachorum penetrauimus adyta: non paruas de litteris confabulationes habuimus· euoluimus antiquã Bibliothecam· Puluerulentosque cum philosophos tum poetas saluere iussimus· Hos alloquimur his fruimur· sic breue tempus efficitur· sic uita iocundior· Illic Vegius dum fragmenta librorum longo neglecta tempore diligentius inspicit: Cecilii Cypriani uersus heroicos unum de septuaginta admodum elegantes comperit quibus ille et salutifere crucis misterium et baptismi gratiã et penitentiẽ fructum et aplorum predicationem mirabili breuitate stiloque pene Virgiliano percurrit· Teneo adhuc memorie duos qui primi sunt uersus· sic enim principium habent Est locus ex omni medius quem credimus orbe· Golgota iudei patria cognomine dicunt· ENEAS Quis hic Cyprianus est· PETRVS· Diuinus ille Carthaginensis episcopus: eloquentia simul et martirio gloriosus· ENEAS Quid tibi Bernardine uidetur· licet ne poetam Cyprianũ compellare· BERNARDINVS· Quid ni liceat· ENEAS Qui nũc sacras lr̃as tradũt ex collegio doctorũ : poetas oĩs abigũt· uelut ethnicos nr̃ aquinas quẽ celo receptũ credimus et inter Theologos sui tp̃is principem fuisse

nō dubitamus. Dum querit an preceptorem sacrarum
litterarum methaphora deceat: infimam inter omnes
doctrinas poeticam tradit. uereor ne maiestati tanti
uiri derogem si Cyprianum poetam dixero. BERNAR
DINVS. Cur temptas latere me forsitan reris que pau
cis ante diebus super hac re scripsisti prefulgide uite z
admirabilis doctrine Sbigneo Cardinali Cracouiensi. sa
tis illic et uere a te responsum est his qui poeticam lace
rant. De sancto doctore quem uidi celum tenere quid
aliud dicam q̄ illud Augustini ad Hieronimum exceptis
libris qui canonici nuncupantur. in quibus nihil erratū
esse confidimus. aliorum uolumina sic legimus quantali
bus sanctitate doctrinaq; polleant. ut non ideo uerum
putemus. quia ipsi ita senserunt. Quod si Thome credi
mus et auctoritate magistri sine ratione frangemur:
absurduz illud fateri oportebit ut grammatico atq; re
thore minorem dicamus esse poetam qui tamen nullus
est nisi apprime fuerit imbutus his artibus quas uocāt
liberales et ultra hec omnem historiam norit: fabulas
callet: rerum naturas didicerit: et os magna sonantiū
ac diuinam quodammodo mentem celesti munere sit sor
titus. nam et Vates a ui mentis ut Varro tradidit: apd̄
ueteres dictus est quē nos poetam uocamus. Thomas
suo studio delectatus cetera contempsit. aut cuz de po
eta locutus est: uersificatorem uoluit intelligere. Ego
ut tibi uerum fatear: Theologos uidi excellentes in sua
facultate q̄ plurimos. Poetam qui esset absolutus dum
uixi neminem quāuis Anthonium Panormitham et Ve
gium de quo mō sermo fuit: multa laus sequatur. sintq;
hi proximi priscis. neq; abhorrendum est hoc nomen.
quāuis materia quam poete gentiliū tradiderunt: alie
na est nostre professioni. Sed quemadmodum grecorū
philosophiam demptis erroribus suam fecerunt nostri
maiores. sic et poeticam monstruosa et impudica ueste
detracta ad Xpianū cultū nōnulli ueterū traduxerūt
Nā Apollinaris Syrus cū esset doct9 et simul ingenios9
v sib9 heroicis istar homerici poematis usq; ad Impim

Saul: Hebraicam conscripsit antiquitatē. Fecit et aliud
opus secundum menandri fabulas: comedie similitudinē
comparans. Imitatus est etiam Euripidis tragedias et
lyram pyndari: ex diuinis scripturis argumenta susci/
piens. Iuuentus presbiter sub Constantino historiā do
mini Saluatoris uersibus explicauit. nec timuit euange
lii maiestatem sub metri leges mittere. Quid mirū si Cy
prianus qui hos precesserat: poetica tuba lignū crucis
p̄dicandū cātandūq; censuit. Sane uetusti seculi hoīes
cū primum exuta feritate rōem induerent ut diis suis
maiores q̄ sibi edes constituerunt ita et eorū gesta an
gustiori eloquio scribenda et decantanda putauerunt
Laudes igitur deorum uerbis illustrioribus extulerunt
Idq; genus quadam forma effecerunt q̄ dicitur poesis.
Opus poema: fictores poete. Qđ si nunc de trinitate: đ
bello celesti: de mundi creatione: de Cataclismo: de Pa/
triarchis: de regibus: de aduentu: de uita et morte Sal
uatoris: de p̄dicatione euangelii: de triūphis martirū
de coronis uirginū: đ supremo iudicio: de gloria celesti
đ penis damnatoꝝ: resonanti carmine selectis et illustri
bus uerbis: alto stilo sublimi maiestate sermonis poetica
cuderentur: Cur non ea sacerdotes dei totis complecte
rent̄ affectibus. ac die nocteq; lectitarent. Verū hec
sine copiosa uena dicendi et absq; alta doctrina fieri nō
possunt. Cūq; raro hec ad unum quempiā concurrāt
hominem: rarus in omnibus etatibus poeta reptus est
sed moramur nimis petri narrationem. sequere ceptū
sermonem. Quid tibi Blondus. PETRVS. Que sua sunt
medici tractant fabrilia fabri. De roma restaurata
cū pridem scripsisset Blondus: cūcta uolumina p̄uoluit
si qđ adhuc forte reperiret qđ operi suo aptū uideret̄
sed cū nihil occurreret ex sn̄ia suadet Cassinense mona
sterium accedamꝰ. Obsequimur recepti a monachis aui
de libros ostendi iubemus. Hic ille consularis uiri Sexti
Ruffi libellum repperit in quo templa uetusta et uni/
uersa Vrbis Rome palacia qs erexerit et cuius fuerint
uel splendoris uel amplitudinis; conscriptum est. quo

uiso et ab Archimandrita ad scribendum obtento uelu ti grandem Thesaurum effodisset: alacer et iocundus effectus. Cum scriberem inquit ad Eugenium quartum de Roma restaurata: uenerat in manus meas hoc opus culum. sed librariorum in curia uitiatum et sine nomine conditoris. nunc cum auctorem agnosco excellentem: blandior ipse met mihi qui auctoritatem non futulis ho minis me consecutum inuenio. ENEAS. Non intelligo quid sibi uelit Roma restaurata quam scimus laceram esse et omni ex parte iacentem in qua si quid noui ope ris erigitur demptis paucis que Nicolaus Quintus no/ster Pontifex sororia priscis edificauit: instar nidorum esse uidetur quos nostri in edibus yrundines construũt Neq; si coeant Europe uires Romam possint ad pristi/nam faciem redigere. habent et Vrbes suum terminum neq; cadentes surgunt neq; senescentes iuuenescerẽ pos sunt. PETRVS. Vrbis Rome non ille templa aut me/nia restaurat. ruinarum noticiam ad memoriam reuocat. Idq; Romam restauratam appellat. Sed audi qd Valle obuenerit. hic Quintilianũ de institutione oratoria ad Marcellum. cum integrum nulla ex parte uiaciatum of fendisset: ditiorem se regibus Persarum existimans: Hic est inquit magister artis: hic est cui cedere omẽs oportet. hic est unus qui rectum ad eloquentiam iter ostendit. Tum Vegius caue ne hominem hispanũ Romanis oĩbus anteponas aut Ciceroni compares ad quem Valla Quin tilianus inquit et si originem ab Hispanis ducit ipse: tñ sese Romanum appellat qui Rome est educatus et eru/ditus. Neq; ego hunc in eloquentia Ciceroni parifico. sꝫ aio si quis ad oratoriam aspirat: huic ex Quintiliano p̃ cepta sumenda atq; aperto uolumine cum ad Tertium librum peruenisset: locum ostendit in quo ad hanc sen tentiam scriptum fuit. Precipuum uero lumen sicut elo quentie: ita preceptis quoq; eis dedit unicum apud nos specimen orandi dicendiq; oratorias artes. Marcus Tullius post quem tacere moderatissimum foret: nisi

et rethoricos ſuos ipſe adoleſcenti ſibi elapſos diceret et
in oratoriis hec minora que plerũq; deſiderant̃ ſciens
omiſiſſet. Cum q; his uerbis ſoluta queſtio uideretur. O
inqt Vegius Si Ciceronis in hac Bibliotheca de re pub/
lica libros inuenire daretur. Vanum eſt inquit Blond9
deſiderium tuum cuncta ſcrutatus ſum. nuſquã appa
rent petiere iam dudum. At Auguſtinus inquit Valla
opus inſpexit qui ſepe in his libris quos de ciuitate dei
ſuperna inſpiratus gratia conſcripſit mentionem hui9
operis facit. Tum Vegius hic eſt inquit Aurelius Au/
guſtinus qui de ſuperna Iheruſalem diſputat atq; ape
rienti grande uolumen quod propter ſe fuit ſecundus
liber in manus incidit. Et locus qui ex Cicerone recep
tus. de iuſticia diſceptationem habuit ibi neſcio quis
pilus inter diſputantes introductus; iniuſtitie partes
tuetur. Verumq; illud uidetur aſtruere quod tum vul
go ferebatur rempublicam ſine iniuria regi non poſſe.
Quod cum ego accepiſſem. Quid tu inquã Valla noctes
dieſq; Romanam curiam arguis et nunc ſignaturã apo
ſtolicam reprehendis. nunc iudicia ſacri ſenatus accu/
ſas. Ruituramq; mox Petri cathedram aſſeris ſi uel pa
rum per iuſtitia flectitur. Iam uides quia ſine iniuria
nõ poteſt reſpublica gubernari. Tace inquit Valla mul
torum eſt hec uox principum qui dum uirtute neſciũt
iniquitatem irrumpere et ſcandalum ponunt in agilita
te ſua eo ſe uertunt ut oportet ſe minus iuſtos eſſe af
firment ſi rem publicam tenere uelint. ſed lege quod ſe
quitur. Dum lectionem proſequor. Scipionem dicere in
uenio non modo falſum illud Sine iniuria non poſſe rem
publicam regi ſed hoc ueriſſimum eſſe ut ſine ſumma iu
ſtitia reſpublica ſtare non queat. Lelius quoq; eodem
loco rationibus adamantinis oſtendit. nihil tam inimicũ
quã iniuſtitiam ciuitati. nec omnino niſi cum magna iu/
ſtitia geri aut ſtare diu poſſe rem publicã. BERNAR
DINVS. Rectori oĩm deo tam cordi iuſticia eſt ut p re
dimenda culpa primi parẽtis ꝓprio filio nõ pepcerit at

ea uenalis apud homines est quáuis scriptura clamitet
Diligite iustitiam qui iudicatis terram. Propter iniusti
ciam regna atq; imperia de gente in gentez transferun
tur. Eam ob causam magis ac magis timeo Turcos. naz
siue regum nostrorum siue pontificum facta contueor
omnes declinauerunt. inutiles facti sunt. Non est qui fa
ciat bonum. non est usq; ad unú. neq; misericordia neq;
ueritas neq; agnitio dei est sup terraz. Christiani estis
nomine gentium autem facitis opera. execratio et men
dacium et cedes et furtum et adulterium diffusum est
inter uos et sanguinem sanguini supermiscitis. Quid
mirum si deus indignatus his actibus: Maumethé Tur
corum ducem uelut alterum Nabuchdonosor uris serui
cibus imponat. aut enim superbia inflati estis. aut aua
ritia rapaces: aut iracundia seui: aut inuidia liuidi: aut
libidine icesti: aut crudelitate uiolenti null9 delinquen
di pudor adeo manifeste et inuerecunde peccatis ut
per ipsa uideamini peccata placentes. Vereor heu ue
reor ne propesit iudicium domini aduersus incolas ter
re nostre. Neq; enim dubitandum est iram dei contra
nos indies crescere. Cum crescant quotidie que punien
da committitis. Sed comprimo nunc sermonem. Tu se
quere quod cepisti dulce est audiŕ que inter uos uerba
fuerunt. PETRVS Obsequor quáuis dulcior ex ore
tuo manarit oratio. Scipionis aliud dictum memoratu
dignum apud Ciceronem Valla cum repperisset mirú
in modum philosophie studium commendauit. ENEAS
Edisfere dictum. PETRVS. Vt in fidibus et tybiis in
quit Scipio cantuq; ipso ac uocib9 cócentus est quidá te
nend9 ex distinctis sonis qué immutatú ac discrepanté
aures erudite ferre non possunt. isq; concentus ex dis
simillimoꝝ consensu morú contineri et q̄ armonia a musi
cis dicit̃ in cantu eam esse in ciuitate concordiá arctissi
m̄i atq; optimum in omi re pub. uinculú incolumitatis.
BERNARDINVS. Et hic Turcoꝝ causa in menté uenit
Nam quo pacto magnum Impatorem ferocem populú:
numerosum exercitum christiani sustineant inter quos

nulla dilectio est nulla cōcordia. Quid est quod reipub
lice Christianoꝝ possit sperari in mille frustra consciſſe.
non ueritas nostra potest mentiri. quia omne regnum
in se diuisum desolabitur. et domus supra domum cadet
sed prestet quid Valla dixerit audire PETRVS Oblec-
tatus his que retulimus verbis noster Valla Quid studio
līrarū suauius inquit: quid dulcius quid ditius philoso-
phia. Cumulent opes alii. gaudeant armorū gloria. sint
in ciuitate potentes. uxores quot malint: sibi coniun-
gant. indulgeant uino. distendantq̨ cibis uentrē. mihi
musarum comitatus assit. me totum philosophia possi-
deat. hec sola medetur animis. inanes sollicitudines de-
trahit. cupiditates frenat. timores pellit. huic qui sese
dederint: facile ceteras abiiciunt curas. uitamq̨ ducūt
qualem aiunt patere beatis. mortalibus equandi supe-
ris. Tum Vegius si uis inquit suas philosophie reddere
laudes. ex ultimo Tusculanarum questionum libro. Cice-
ronis uerba resumito. Tū ego referto si libꝫ. liber adest
ait Vegius quem cum apperuisset: in eo ad hunc modū
summum oratorem dicere comperimus. O uite philoso-
phia dux O uirtutis indagatrix. expultrixq̨ uiciorū
quid non modo nos sed omnino uita hominuꝫ sine te esse
potuisset. Tu Vrbes peperisti. Tu dissipatos homines in
societatem uite conuocasti. Tu eos inter se primo domi-
ciliis dein de coniugiis tu litterarum et uocum commu-
nione iunxisti. Tu inuentrix legum tu magistra moruꝫ
et discipline fuisti. ad te confugimus a te opem petimus
Tibi nos ut antea magna ex parte: sic nunc penitus to-
tosq̨ tradimus. Hoc modo cum biduo simul dulces seru-
issemus sermones. et nunc istum nunc illum percurra-
remus librum: nescio quis meam fugaꝫ Iacobo Perusino
antistiti reuelauerit. Is subito cum cesare sororis magni
presulis uiro cumq̨ Iacobo caluo Mediolanensi et mag-
na uenatorum turba quesitum me uenit. ENEAS. De-
miror cur Nicolaus quoq̨ amidanus placentine presul
ecclesie et Iohannes Campisius cuꝫ his ad te profecti
nō fuerint quoꝝ tibi alter est compater alter amicitia

ſolida coniunctus· ambo uiri docti et tua digni familia
ritate· PETRVS· Nicolaus ad Mediolanenſem tranſla/
tus eccleſiam domum perrexit: plebi et ſibi uicturus· Io
hannes ei ſucceſſor in Placentia ſuffectus: nouus Epiſ
cop9 nouis urget̃ curis· z amiſſo dño cui diu famulat9
eſt Franciſco Vicecancellario quem noſti Epo Cardina
li· Nam is nuper obiit ere preſſus alieno · neq̧ muſis ex
more operam prebet· neq̧ uenatice quam nunquam di
lexit: intendit animum· At Peruſin9 Pontifex letus et
exercitationis amans paterculus: poſtquam ingreſſus
Caſſinenſe cenobium incumbentes nos lectioni conſpi/
catus eſt· Quid uos inquit ignaue pecudes tecto gau/
detis et umbra· Siccine ruſticari huc ueniſtis quin ue
natũ eximus: multe ĩ ſiluis fere· Tres qui mecũ queſitu
ri libros: romam reliquerant · immobiles in bibliotheca
perſeuerant· Ego incaut9 morem nouis hoſpitib9 gero
et abiectis philoſophie ſtudiis uenationi me accingo·
itur in antiquam ſiluam· cingunt omnes moloſſi ſaltus
iuga montium taciti obſeruant· Luſtrat profunduz ne
mus odora canum uis · ruſtica manus armata uenabulis
pro retib9 excubat· Ipolitica uenatio ſtruitur · cornua
celum clamore complent· dum fertur in mediũ ceruus
accurritur · undiq̧ ille e turma lapſus: canuz rurſus la
tibula querit· Tuz caluus alto clamore huc omẽs inquit
accurrite proch pudor· Siccine pene captum et multo
uulnere notum ceruũ amittimus: feſtinant ceteri· Ego
dum lepuſculi predam ſector: longius a comitibus rece
do inſcius· atq̧ in preruptas delatus rupes· equi iactu
ram facio· attero pedibus iter· inuador feris irruunt
in me fauni ſaturiq̧ bicornes· ſed nihil eſt tygride horri
bilius que ceteris uelocior eſt et immanior pedum eius
motum· neſcio uelocitas an pernicacitas magis adiuuet
nil tam longum eſt quod non breui penetret· nil adeo
antecedit quod non illico aſſequatur· ſed uos deus mihi
obuios dedit me trucibus ungulibus beſtie ſubtrahere
tis· Vidiſtis animal maculoſis inſigne notis: nigrantib9
ſegmentis; fuluo nitidum et ignota ueritate decens· ne

ſcio unde huc aduolarit fera cui apud hoſtia oxi flumi
nis in hyrcania natalé patriam dicunt ubi et panthere
gignuntur et pardi et leones quãuis ignobiles. BER/
NARDINVS. Superna te huc uoluptas impulit. nec
te penitebit uidiſſe tygridem q̃uis rei parum honeſte
dares operam. PETRVS. Cui rei. BERNARDINVS.
Venatice. PETRVS. Quid mali uenationibus
ineſt. BERNARDINVS. Rogas: occiſurus
uenator beſtias nutrit beſtias. rapin inſueſcit et cedi.
ferus cum feris uictitat. multa impendit: pauca querit
panis qui dandus mendico fuit: canibus apponitur. ſi
nihil in predam uenit: luget domus. Si captus eſt aut
aper aut ceru9 aſſunt cornicines ac tibicines qui uelut
ad triumphum deuictum Perſidis regem ducant. ſcur
ris et hiſtrionibus conuiuium ſtruitur. omnis inter po
tandum de feris ſermo. illicꝫ maior audientia prebetur
qui mentitur audactius. et quis eſſe hominis d̄ iuſtitia
de moderatione de religione ſenſus poteſt. Qui uitam
in ſyluis inter Vrſos inter apros agitat: uenatorem cle
ricum ſacri canones improbant. Themiſtocles atheni/
enſis qui ludos omnis generis magiſtratibus cenſuit in
hibendus nequaquã ſeculari poteſtati uenationem in/
dulſiſſet ne res publica pugnare cum beſtiis uideret̃.
Anibalem ferunt Romanum quendam neci tradidiſſe.
qui ſe iubente ſingulari certamine percuſſerat elefan/
tum. necꝫ enim dignum eum uita putauit qui cogi potu
erit cum beſtiis dimicare. Quid de his ille ſenſiſſet qui
ſuopte ingenio omnem uitam beſtiali prelio conſecrarũt
Primus in ſacris litteris Nemroth uenator coram dño
robuſtus inſcribitur. quem nemo dubitat inter impios
computari. temerauit enim iura nature. ſeruitutis in/
uentor atcꝫ tyrannidis. necꝫ contentus ſubieciſſe ſibi q
pares antea fuerant. improba temeritate turrim edifi
care temptauit qua celum inuaderet. in cuius obicem
uniuerſe terre labium eſt diuiſum. Perlege ueteris te/
ſtamenti codicem. Idumeos et yſmahelitas uenationib9
occupatos inuenies homines ſine legibus ſine deo. hos

tu nunc imitari uolebas qui relicta philosophia uenati
ce te tradidisti. PETRVS. Habeo que tuis dictis obii
ciam pauca si permittis. BERNARDINVS. Permitto.
fare ut libet. PETRVS. Aristoteles inter philosophos
receptissimus in eo libro quem politicoꝝ uocant: homi
nes inquit qui pigerrimi sunt pastoralē uitam sequunt
quoniā a mansuetis animalibus sine labore eductio pro
uenit ociosis. Alii uero ex preda uiuunt. et preda qdem
alia. Alii ceu. alii uenantes. alii piscātes. ut qui paludes
et stagna et flumina et mare colunt. alii ab auibus et fe
ris. Sed maxima pars hominum a terra uiuit. et a fruc
tibus non siluestribus. et paulo post ait. Sunt qui ista
miscentes iocunde uiuāt: supplentes deficientem uitā
qua deficiens est ut sufficientia assit. ceu quidaꝫ pasto
ralem simul et predatoriam. Alii agriculturam et uena
tionem. et paulo post. Talis igitur acquisitio ab ipsa ui
detur natura hominibus data. Si ergo per naturam ue
natio est admissa: non est cur legibus excludatur. Cūqꝫ
regionum aliquot homines sola uenatione se nutriant:
Quis eos errare putauerit qui uictum eo modo quo pos
sunt uno perquirant. Et si piscatione uti licet. Nam Pe
trus et Andreas ex piscatione ad euangelium euocati
post mortem domini rursus ad rethe et flumina redie
runt. Cur uenationem tantopere execramur. Quod si
testimoniis ueterum uti uolumus: non desunt qui uena
ticam probent magni et laudati uiri. O fortunatos in
quit Virgilius nimium sua si bona norint agricolas. qui
bus ipsa procul discordibus armis fundit humo facilem
uictum mitissima tellus. At partem uite rustice qs ne
gauerit esse uenaticam. Cum dicat idem Vates inter ce
teras agristis uite laudes nō absunt illic saltꝰ et lustra
ferarum. Oratius cum dixisset. Beatus ille qui procul
negociis ut prisca gēs mortaliū paterna rura bobꝰ ex
ercet suis Solutus eniꝫ fenore et plurima quibꝰ se exer
cent agricole protulisset. Inter alia hoc quoqꝫ subiūgit
At cum tonantis annus hibernus Iouis ymbres niuesqꝫ
cōparat. aut trudit acris hinc et hinc multa cane apros

in obstantes plagas· aut amite leui rara tendit rethia
turdis· edacibus dolos pauidum leporem et aduenam
laqueo gruem iocũda captat premia· Beatos hic ut au
dis Virgili9 fortunatos uenatores affirmat· Tibi uiden
tur nisi fallor miseri qui peccatores eos astruis esse· Af
feram et alios uenationis amicos nõ paruos atq; impro
bandos homines· Thebani qui quondaʒ grecie principes
habiti sunt adeo uenaticá probauerunt ut de ipsa tanq̃
de arte quadam ciuitatibus utilissima precepta tradi/
derint· eosq; secuti sunt fryges· Athenienses uiri inter
omnes sapientissimi q̃uis prius uenaticam suis ciuib9 in
terdixissent; mutato tamen postea consilio permiserũt·
Venatorem fuisse bachũ nullus ignorat· In semiuiri chy
ronis antro nutritus achilles insecutus frequenter fe
ras uirilem imbuit animum atq; inde fortior perrexit
ad Ilium· Quis maior apud ueteres Hercule iudicatus
est· hic tamen aeripedem teruaʒ fixit· at erimanthi pla
cauit nemora· Troius Eneas apud Africam tempesta/
te delatus sagittis insequitur ceruos· nec prius absistit
q̃ septẽ ingentia uictor corpora fundat humi et numeꝝ
cum manibus equat· Sed audi apud Tragedum Senecá
ypoliti casti et innocentis uerba iuuenis· Non alia inquit
ille magis est libera et uitio carens ritusq; melius uita q̃
priscos colat quá que relictis menibus siluas amat· non
illum amare mẽtis inflammat furor qui se dicauit mõtiũ;
insontẽ iugis non aura populi et uulgus infidum bonis·
non pestilens inuidia· non fragilis fauor· non ille regno
seruit· aut regno imminens uanos honores sequitur· ac
fluxas opes spei metusq; libet· haud illum niger edaxq;
liuor mordaci dẽte petit· nec scelera populos inter atq;
urbes sita nouit· nec omnes cõscius strepitus pauet·
Parua ne laus hec a laudato iuuene uenationis et agri/
stis uite uidetur: Quippe diana nunquá apud ueteres
magna siluas inter et lucos dea clarumq; celi sidus et
noctis decus existimata fuisset nisi commendatissimum
uenationis exercitium reputasset antiquitas· Hinc illud
Remuli apud Virgilium de priscis Italis durũ a stirpe

genus natos ad flumina primum deferimus seuoq; gelu duramus et undis uenatu inuigilant pueri siluasq; fati/gant. Sed contemnis ista fortasse. que ab Ethnicorum scala proueniut. Verum nec sacri nobis liberi testimonia desunt. Si damnat9 est ut ais tantopere uenatiois usus quomodo sanctus uir et patriarcha gloriosus Isaac. Cú caligassent oculi eius uocato filio suo Esau dicit. Sume arma tua et pharatram et arcum et egredere foras. cumq; uenatu aliquid apprehéderis fac mihi pulmentú sicut uelle me nosti. et affer ut comedam et benedicat tibi anima mea antequá moriar. Sunt et qui Machabeú fortissimum illum Hebreorum ducem uenationis aeree inuentorem existiment. quáuis greci hoc inuentú Vlissi attribuant. Quid quod apud Prophetam missurum se pollicetur dominus uenatores qui de umbrosis et ex/celsis uenentur erroneos. Satis ista ut arbitror ad de/fensionem uenationis allata uidentur. Sed horrescis fu sionem sanguinis et occidi feras sine crudelitate quadá non existimas. Ergo bouem aratorem quem Hesiodus pro seruo habendum putauit. qui tibi terram subigens frumentum prebet; et ouem mansuetam que tibi lanam caseumq; ministrat impune trucidabis. Siluestribus bestiis que tibi nullo sunt usui parces. nóne iure contra te uersus illos adducam. Quid meruistis oues placidum pecus inq; tuendos. Natum homines pleno que fertis in ubere nectar. Mollia que uestris nobis uelamina lanis Prebetis uitaq; magis q̃ morte iuuatis. Quid meruere boues animal sine fraude dolisq;. Innocuú simplex natú tolerare labores. Immemor est demum nec frugum mu nere dignus. Qui potuit curui dempto modo pondere aratri. Ruricolam mactare suum qui trita labore. Illa quibus totiens durú renouauerat aruum. Tot dederat messes percussit colla securi. Nonne satius est ferarum fúdere sanguinem q̃ hec animalia mitia deuorare. Ego magnum Regem et nostri seculi fulgidum iubar Alfon sum Sicilie Regem tanto studio sectari feras et colere montes et siluas minime putauerim si tua ex sententia

crimini dan da uenatio fuerat. BERNARDINVS. Congessisti aduersus me plurima que tibi inexpugnabilia uidentur argumenta: sed quantū roboris habeant mox intelligas ab ipsa natura uenaticam mortalibus esse concessam Aristotelis auctoritate cōtendis. nihil inficior. Sed ait ipse Philosophus idem de Predatoria. nos tamē Pirratas et om̄e genus predatoꝝ reprobamus natura maris et femine passim cōiunctiones admisit. Nos extra matrimonii legitimas faces: omnē uenerem accusamus. Quid mirum si uenaticā natura concessam lex moderatur ac restringit. non tamen omnino uenationes ut post dicemus ꝓhibite sunt. neqꝫ si sint aliqui Christo credētes qui uitā in cōmuni uenatu ducunt eos condempnamus. Moyses Iudaico populo rudi et dure ceruicis libellum repudii coniugalis indulsit. nos Barbaris suos mores relinquimus at ubi orbis excultus est et uictus ex agro pastusqꝫ recipitur. non est cur uenationes ueluti necessarias introducamus. nec par ratio piscationis et uenatiōis hn̄da est. Piscatio seuitia caret absqꝫ atrocitate quadam animi uenatio non admittitur. Flaccus et Maro Ruricolis et agrestib9 hominib9 uenatiōes nō urbanis indulgent. Quid tibi aut Episcopo Perusino cum rusticis quod illis necessitatis est: hoc tibi uoluptatis et leuitatis fuit. nec me Thebani ex sententia depulerint. Infames Paricidiis et incestibus fedi quorum turpitudinē nulla satis Tragedia decantauit. nec frygibus auscultauerim leuibus et effeminatis hominibus. quibus cū nihil cordi esset nisi picta croco et fulgenti murice uestis et cantus et corea et buxus. necessum fuit aliquid exercii sumere durioris si friges non frigie uideri deberent de Atheniensibus facilis est responsio qui cum primum libertatem amiserūt. expugnata ab hostib9 ciuitate cū interdicte uenationis edictū censuerūt esse soluendum. Cum bachi exemplo uenandum suades et bibendum sine modo poteras eodem magistro suadere. Achilles mea dicta confirmat. qui dum feras occidit quo pacto trucidaret in ꝑlio uiroꝝ didicit. Herculeus in uenatu labor reipublice

causa receptus est: q feras hominibus noxias interemit Enee duas uenationes accepimus. Prima quá. retulisti necessaria fuit ut esurienti classi cibum pararet. altera et si ficta est et a uero remota: turpissimú tamen fructú peperit. Inde illud Speluncam dido et dux et Troianus eandem deueniunt. Et paulopost. Ille dies primus leti primusq; malorum causa fuit nec uerba ypoliti tam mihi uenationem quam uitam agrestem laudare uidentur. De qua Virgilius. cum multa digna memoratu in georgicis scripsisset: quod multis uerbis ypolitus prosequitur unico expressit uersu. At secura quies inquit illi scilicet rusticorú est et nescia fallere uita. Nec dianam tam uenatio q̃ perpetue uirginitatis opinio ut gentilitati usú est traxit in celum. quanuis et ipsam fuisse immitem et trucem in hacteonis morte etiam gentilium scripta cómemorát ut est illud Ouidii. Nec nisi finita per plurima uulnera uita ira pharetrate fertur satiata diane. Nec tu mihi priscos Italie populos dixeris imitandos apud quos pueri uenationibus indurati usq; in senium bellis ac latrociniis intendebant sic Virgilianú illud ostendit. At patiens operú paruoq; assueta iuuétus. Aut rastris terram domat aut quatit opida bello. Oíe euum ferro teritur uersaq; iuuencum. Terga fatigamus hasta nec tarda senectus. Debilitat uires animi mutatq; uigorem Caniciem galea premimus semperq; recentis. Comportare iuuat predas et uiuere rapto. Quid aliud ista pbét nisi ex usu uenationis immitescere animos induta crudelitate: inhiare spoliis: sitire sanguinem: humanitatis obliuisci. Neq; ego apud tuos gétiles bonis successib9 usos inuenio uenatores. Dardanius ille uenator ab aquila raptus in yda ad illicitos transfertur amplexus. Apri détibus extinctum deflet uenus adoni hacteon. de quo supra retulim9 inter nemora nutrit9 et feras ut uerbis utamur poete heu famulos fugit ille suos clamare libebit Hacteon ego sum dominum cognoscite uestrum. Verba animo desunt et rursus undiq; circunstant mersisq; in corpore rostris. Dilacerant falsi dominum sub imagine

62

ceruı· Pulchra me iudice contra uenatorum ınſaniam adducta eſt fabula· Quid ſibı uult homo in ceruum con/ uerſuſ: niſi quia uenator aſſiduus humanos mores in be ſtiales conuertit· Et quid laniatus a ſuis canibus dñs· niſi quia uenatores turba canum gaudentes dú multos alunt: omnemq; in his ſubſtantiam ſuam conſumunt ad inopiam redacti canum dentibus deuorati uidentur· Vide ut tuis te cófodio iaculis iam poete quoq; te armis iuuare putabas recte intellecti aduerſus te ſentiunt· mecumq; uenaticá prohibent· Ac ualidiſſimú tibi uiſum eſt teſtimonium yſaac qui filium uenatú mittit· Dixim9 ſi meminiſti non eſſe ruricolis uenaticam penitus inter dictam ſed licere eos uenari ex cauſa ex perſona ex té/ pore yſaac homo agreſtis et inter pecora uitam ducens haud quaqná deliquit uenationem filio precipiens qué benedictionis gratia in caput gentium conſtituere diſ ponebat· neq; peccat ille dú pr̃i obſequitur· Sed traxit ad ſe mora periculum· et immoderato retentus amore uenandi dum prolixius inſequitur feras; paterna bene dictione fraudatur· fit deniq; ſilueſtris et ferus et cum cedibus aſſueuiſſet immunieris etiam fraternum ſan/ guinem ſitire cepit· uixq; tandé muneribus eſt placat9 diuina uero diſpenſatio reiecto uenatore Iacob elegit qui gentis electe principatum teneret· Quod uero de uenatione aerea ſuadidiſti: non eſt mihi ueriſimile neq; eniꝫ Machabeo qui tot bella aduerſus Anthiochii duces geſſit qui fratribus libertatem reſtituit leges erexit ce rimonias innouauit· ad huiuſmodi leuiuſcule uoluptatis ocium fuiſſe crediderim neq; me conturbat Vlyxis ex/ emplum qui et ſi Grecis quorum parentes ſub ylio ceci derát: ueluti per ſolatiú uenari permiſerit· Thelamacú tamé filium huius exercitu tanq̃ parú idonei expertē eſſe uoluit· Illud autem pene ridiculum eſt quod de pro phetica promiſſione in medium protuliſti· quo in loco per ſimilitudinem locutus dominus ita ſe uitia ex mundo pulſurum promittit: quemadmodum uenatores ex ne/ moribus abigunt feras quod tunc impletum eſt cum ex

euntes Apostoli per omnem terram euangelium predi
carunt· Qui et uenatores hominū possunt et piscatores
non absurde uocari· Nam cum uidisset dn̄s petrū et An
dream piscationi operá dátes: uenite post me inquit et
faciá uos piscatores hoīm· Noluit aūt dicere uenatores
cū illi piscatores nō uenatores fuissent· neq̧ approbari ue
naticá uideri uoluit· que nō tá necessitatis q̄ uoluptatis
gr̄a plerorūq̧ exercet̄· Arguis me postremo loco táq̄ eadē
ferarum detester et aīaliū domesticorum occisionē cōmendé·
Sed accipe menté meá nō ego sum qui dicá partite· uati
cinor cognatas nece nefádas exturbare animas nec san
guine sanguis alatur· bos arat aut morté senioribus im
putet annis· Horriferá cōtra boreá ouis arma ministret
Vbera dent manibus sature pressanda capelle· Retia cū
pedicis laqueosq̧ artesq̧ dolosas· Tollite nec uolucré uis
cata fallite iurga· Nec formidátes ceruos illudite pénis
Nec celate cibis uncos fallacibus hamos· Perdite si qua
nocét uerū hec perdite tantū· Ora uacét epulis alméta q̧
mitia carpant· Pictagoras samius in hūc modū loquutus
fert̄ qué secuti nonnulli ex nostris in uiá gentiū abiere
recisi ab ecclesia encratice qui cū dánatū primū hoīem
credidissent: nuptias refutarūt et ab aīalibus abstinēdū
predicauerūt· Cuius heresis Tacianus auctor existimat̄
Iustini discipulus: ingratus existés deo qui hec humanis
usibus procreauit· mihi exploratissimū ē et ueteré et nouá
legé usum carnes admittere· Scioq̧ regē meū dum hō
inter homines cōuersatus ē: paschalé agnū cū discipulis
cōmedisse et patrē familias ut euágeliū tradit redeunti
filio prodigo uitulū saginatū apposuisse· Quid tum an quia
licz uesci carnibus: propterea macellarios approbabo et nō
sordidos hoīes dicá immites truces optat eē respublica
q dánatos ad morté gladio feriát· Lictores tn̄ atq̧ car
nifices despectui sunt et infames atq̧ itestabiles habiti·
Ceterum ut ad uenaticá de qua nostra contétio est descen
dam· quáq̄ nullum magnopere laudauerim uenationis
genus· Si qui tn̄ pro tépore pro persona pro causa uenati
fuerint: neq̧ modū excesserint: hos minime uituperim·

b 4

Rusticis hoc hominibus relinquendū est exercitiū qui dū seuit hyemps et arua quiescūt: non inutiliter hisdem canibus feras captāt quos ad custodiam gregis alunt. Regibus autem et qui reipublice presunt et si aliquādo permitti potest ut animi laxandi gratia uenatum eant. Cauendum tamen est ne sumptus nimios ne ue moram prolixiorem in re minime necessaria faciāt. Satis est regibus ac magistratibus qđ in urbibus agant qui iustitie fruende causa sunt cōstituti. nec tu mihi Regē Alfōsum proposueris qui cum reipublice maxime consulit: cum uenatur. nec uel belli uel pacis inter uenandum offitia negligit. Vnicum nostri seculi lumen quod ceteri principes non tam imitari ualeant q̄ mirari. Tibi uero uel Perusino presuli qui sūmi Pōtificis exequi decreta soletis nihil cōmune cū uenatoribus erat nec te Cesar idcirco gladio cinxit ut contra bestias dimicares pupillos uiduasq; protegere te oportet. Quid tibi cum siluis et feris. id unumquemq; decet maxime ut inquit philosophus quod ē cuiusq; maxime. Atq; ista satis de uenatica dicta sint. Sed modo tibi Enea que cum Petro familiaritas est ENEAS. Bello quod aduersus Florentinos anno primo Eugenii quarti te nondū rebus humanis exēpto magna ui gessere Senenses. Dominicus Capranica quem Martinus Quint9 ad Cardinalatum euexerat Rome spret9 Senas uenit Basileam petiturus ubi tunc generale concilium sedebat ibi ut iniuste negatam dignitatem iuste consequeretur. illi tum Petrus hic secretoꝝ custos fuit et signandi litteras artifex. Ego quoq; noua tunc auis ex Senēsi gymnasio uolatura: Dominico adhesi. Nicolaus geminianus ordinis predicatorum professor ad illū me deduxit qui Paulum Dionysium Lucensium tyrannum ex dominio precipitauerat et hūc postmodum Basilieñ. congregatio iam per Romanam ecclesiam reprobata: grossetane prefecit ecclesie quāuis possessionis cōmodo fraudatus in aliena parrochia diem clauserit. me Dominicus Basileam duxit. illic una mihi mensa unū cubiculū et unum offitium cum Petro fuit apud eundem Cardi-

nialem diu manſimus cui diuina et humana iura et om/
nium bonarum artium offitia meditata cõpertaqꝫ ſunt
ille nos rudes emẽdauit et ſi quod eſt in nobis doctrine
lumen: ex illius ſcola mutuata ſumus. At cum mutato
dño nũc huc nũc illuc fortuna me raperet. reſpiceretqꝫ
me diuina pietas non iniquis oculis hunc tamen altius et
fortunatius euexit: Ego per uarios caſus ad Ceſarem
ueni. hic meliori ductus ſidere celeſtis uite prĩ Nicolao
ſancte crucis Cardinali dum uixit adheſit. eo mortuo
cum duxiſſet uxorem nobilem et pudicam ſex annis offi
ciis Romane Curie non ſine graui labore ſe ſuſtentauit.
Deinde ad Thomam Sarezanam Cardinalem ſancte Su
ſanne ſe contulit excellentis ac acutiſſimi ingenii uirum
qui mox Eugenio defuncto ad ſummi apoſtolatus apicẽ
eſt aſſumptus apud quem adeo creditꝰ eſt atqꝫ dilectꝰ
ut eius uerba pre cunctis recipiantᷓ. Hunc omnes Italie
ciuitates uenerantur reges honorant Cardinales ex/
pectant non tamen in hoc rerum cacumine conſtitutus
ueterum ſotiorum oblitus eſt. extollit omnes qui ſibi ad
huc humili familiares fuerunt quanto altior eſt tanto ſe
gerit ſummiſſius. Inuidiam uirtute ſuperat. Sed multa
ſibi inter magnos honores incumbũt tedia que ſcuto pa
tientie ſuffert. Nec Peruſinus Pontifex quãuis honoratꝰ
et in palatio potens ſine grandi moleſtia uitam ducit: ni
mirum ſi furati ſunt unam in anno diem quã ſaltibus ac
uenationibus ad expuendam miſeriam deputauerint.
BERNARDINVS. Licebat honeſtiori ſolatio
perfrui ſed diuine diſpenſationis conſilio huc Petrus
delatus eſt ydoneus. erit itineris tui comes. is Pape
que uiderit referet. tu Ceſari renuntiabiſ. Recte ad/
eſtis ambo Turcoꝝ ductor et Nicolai gladium et Fride/
rici Mucronẽ infringere ꝓpoſuit. De hoc audietis ambo
que ueſtris dominis non erit inutile cognouiſſe. PE/
TRVS. Et quo uobis ẽ iter. ENEAS. Ad elyſios cãpos
illic maximum concilium celebratur. PETRS. Cuiuſ/
modi conſilium. ENEAS. Mortuorum ut ex Bernardino
accepi. PETRVS. Qui uite finem habent apud nos ex

tribus locis in unum migrát· aut celum petunt: aut igne
purgatorio retinent: aut eterno supplicio mancipant·]
quartus mihi locus incognitus atqꝫ inauditus est quis
elysios miret grecia cápos· id ego fictũ atqꝫ inane duco
ENEAS· Tua ẽ rñsio Bernardine mihi grauiuscula q̃stio
BERNAR· Quod gentilitas elysiũ appellat: hoc padisũ
scriptura uocitat magna uis ueritatis cuius semina in
omĩ gente ĩ omĩqꝫ secta repiunt· neqꝫ ulla heresis ẽ omĩ
ex pte falsa quis errauit grecia multoꝝ cultrix atqꝫ in/
uentrix deoꝝ id tñ ueꝝ credidit qd de cruciatibus aíaꝝ
nr̃e religiõi cõforme dixit· at cũ illi nõ uideret cõseqns
multitudini celũ patere neqꝫ rursus q bñ uixissent tar
tareas penas subire ducẽte naturalis lumĩe ratiõis locũ
tertiũ cõmentata est in quo uitá iocundá beatáqꝫ duce
rent apud quos elysii cápi dicti sunt· quos uero in celũ
retulere poete: eos deoꝝ filios arbitrati sũt cũ se corpo
rib9 humanis supne ptátes infũderent· Philosophi uero
altius meditati eoꝝ aías q uitá immaculatá in terra dux
issent: ad supiores circulos euolare hoc est ad originem
suá redire putauerũt partem· Namqꝫ celestis ignis esse
aímá crediderũt ubi ergo cápos elysios patere gentiles
affirmauerunt: illic nos terrestrem paradisum dicimus
esse· ENEAS· Possum ne pauca aduersũ te dicere· BER
NAR· Cur neq̃as in hoc ad uos sum missus ut q̃ uobis du
bia sunt certa efficiá· ENEAS· Paradisũ esse terrestrem
neq̃o cõprehendere· BERNAR· Quá ob rem· ENEAS·
Paradisum putat Beda locum esse amenissimum· longo
maris et terre tractu a nr̃a habitabili secretum usqꝫ ad
globum lune altitudine sua cõtingentem· Hoc aũt mihi
nulla rõ suadet. Cumqꝫ phõꝝ sententia sit: ignem supiorẽ
inde celum hinc luná cõtingere· nõ est uero simile locum
est terrenũ cui9 cacumen ad lunarem globũ extendat·
Cum nihil possit in ignem subsistere· Qd igit ait Moyses
Plantauerat autem deus Paradysum uoluptatis a prí
cipio in quo posuit hoíem quem formauerat de hoc ipõ
mũdo quem colim9 intelligi põt idqꝫ sentire uident non
nulli scpturaꝝ íterptes q p fõtem de terra ascendentem

et irrigantem superficiem paradisi: abyssum aquarum intelligant hoc est Oceanū qui terrá cingit· et a poetis ac philosophis dicitur amphitrites. BERNARDINVS· Verax Beda est quāuis altitudinem paradisi per yperbolem expresserit· Neq3 eniz Adá in ea terra quá colitis a deo posit9 é· sed ī paradiso uoluptatis loco amenissimo et mortalibus in accesso nisi quibus desuper datum sit· Ait eniz scriptura· emisit eū dn̄s de paradiso uoluptatis ut operaretur terrá de qua sumptus est· Eiecitq3 Adá et collocauit an̄ paradisum uoluptatis Cherubin et flameum gladium atq3 uersatilem ad custodiendá uiá ligni uite· hec si tibi uel cuiquá alteri lib3 allegorice suscipere et ad moralem sensum retorquere nō ueto dum ueritas historie immutilata seruetur· Sed quid hoc in dubium modo uertimus cuius certitudo in promptu est locū tibi et Petro euestigio demonstrabo· PETRVS· Paradisū uel ad horá patere damnatis spiritibus non est mihi credibile qūo eniz ꝑpetua pena est quá uoluptas interrupit BERNARDI· Damnatus Sathanas sub specie serpētis in paradiso decepit Euam· Cur non dānatus humanus spiritus eo pergere possit· PETRVS· Cogis me credere quod nonnulloꝝ habet assertio· donec magna dies ultimumq3 iudicium ueniat Sensibiles cruciatus et animaꝝ et demonū suspensos sanctoꝝq3 gloriá usq3 ad id tēporis esse dilatam. BERNARDINVS. Error é caue ne illi auscultes Gaudēt in celis anime sanctoꝝ q Christi uestigia sunt secuti· Lugēt apud inferos impii· Sed quēadmodū angeli dum terras inuisunt: beatitudinē non amittunt· Sic et demones ceteriq3 damnati spiritus quocunq3 proficiscantur: occultum ignem gehenne secum ferunt et penis urgentur suis· PETRVS· Has spirituum conuentiones non audiui hactenus factas esse: quid noui hoc est· BERNARDINVS· Non omniū que sub celo fiūt mortales noticiam habent· fient que nunc facta sunt et rursum facta sunt que nunq̄ fient inscrutabilis altitudo diuini cōsilii cū uult et quomodo uult mirabiles operatur effectus at de conuentu audi quo pacto res gesta est·

PETRVS. Hoc q̄ro audio libēter ꝑpera. BERNAR-
DINVS. Constantinus Imperator Helene filius cum
accepisset orbem quam de suo nomine in Tracia condide
rat et orientalis Imperii sedem constituerat a Turchis
hoc anno captam nobilitatē cū principe cesam adactā ꝗ
seruituti plebem dolenti similis in hunc modū saluatoris
domini maiestatem alloquitur. Ego tibi o patris eterni
sapientia quas referam gratias pro tuis in me maximis
beneficiis ignoro. Nam quis est hominum quem tua grā
magis q̄ me circunfulserit: Tu me cum essem ex cōcubina
et stabularia natus dalmatico et Constantino fratribus
preferens: successorem patri dedisti. Tu mihi de francis
et Alemānis Galliam uastantibus adeo preclaram uicto
riam prebuisti ut cesis quāmultis milib⁹ hominū captos
coꝝ reges ingenti spectaculo bestiis obiecerim. Tu mihi
maximiam Herculei Soceri mei graues insidias per con-
iugem denudasti atꝗ illum massilie medietati facinoris
penas dare iussisti. Tu mihi cōtra Maxentium dum per
gere constituo et anxia sollicitudine fluctuo quo pacto
magnum ducem sine sanguine Romanorum ciuium tyrā
nide possim exuere circa meridiem declinante iam sole:
crucis signum ex lumine iam factum et scripturam ei
consertam que diceret in hoc unice demōstrasti ac per
quietem sequenti nocte uexillum me facere monuisti in
quo salutifere passionis tue tropheum geminis ac auro
contextum exprimeretur. Cumꝗ paruissem apud Mil
uium pontem incruentam mihi de tyranno uictoriā pre
stitisti rapidis illum tyberis absorpentibus undis. Tu me
contra licinium et in pannonia et apud cibalas. Deinde
Nauali et terrestri prelio apud Nicomediam adiu-
uisti pugnantem uictumꝗ hostem in manus meas ne
candum. quamuis sororis mee uirum cum esset inuidus
tradidisti. Tu me quatuor ex Cesaribus qui simul ad
Imperium aspirauimus: unicum qui Vrbi Rome ius
dicerem elegisti. nec pie matris mee dedignatus es fa-
ctum que sacratissimorum clauorum quibus diuine tue
manus perforate fuerunt alium in galeam misit qui ia-

cula meo capiti hostilia summoueret alium freno permis
cuit quo facili9 equus in bello ferox uerti regiq; posset.
Illud namq; propheticum impleri meo tempore uoluisti
quod zacharias diuino afflatus spiritu predixerat. Et
erit quod in freno est sanctū domino omnipotenti inde
me contra Gothos contraq; sarmatas preliantem mag/
nificis uictoriis decorasti. post hec pace Impio quesita:
ecclesiarum tuo nomini seruientium in me curam misisti
et quanuis nōdum baptisatus essem maximū illud et me
morabile cōsiliū cūctis seculis uenerandū apud Niceam
Bithynie conuocare me precepisti. Quod Arrianam Ve
saniam condemnauit. nouemq; mihi apud mortales diui
num fecit. neq; enim tam me bellorum gloria clarum q̄
pietas in ptegenda religione confouendisq; sacerdotib9
tuis memorabilem reddidit. Subinde cum uicennalia im
perii mei celebrassem cūctaq; mihi psp̄ere successissent
ac uenisset in mentem propriam condere ciuitatem cum
essem in Asia iuxta Hellespontum campūq; reperissem:
urbi condende aptissimum ubi Achiuis contra Troiam
pugnantibus castra fuerunt. Atq; iam ciuitatem desig/
nassem et portas erexissem que longo post tempore na/
uigātibus signa fuerūt inter dormiendū mihi apparēs:
locum deserere monuisti ac bizantium Tracie: regie sedi
diligere parui locum q; demōstratum adiens: ampliori
muro circundedi et admirandis ornatum fabricis ad fa
stigium ac magnificentiam imperialis urbis erexi deno
minatamq; meo nomine Constātinopolim nouā Romam
appellari perpetua lege sanciui. quam cum optarem
omni ex parte uetuste Rome similem reddere non sum
frustrat9. Tu mihi cū tris filios elegātis dedi ses forme
illud quoq; ad cumulum mee felicitatis addidisti ut Con
stantinū decennali meo constantiū uicennali constantē
tricēnali ad cesari culminis honorē summo pupulorum
fauore prouehere. Postremo cum iam quītū et sexage
simū annū etatis Imperii primū et trigesimū attigissem
apud Nicomediam sacri baptismatis unda purificatum
facto testamēto et diuiso inter filios imperio in has me

lucidas ſedes euocaſti cũ ſanctis et electis tuis eterna
gloria fruiturum. O magnam atq; exuberãtem erga me
tue miſerationis abundantiam quis unquam maioribus
q̃m ego ſum preuentus eſt muneribus gratiarum. Sed
unum eſt O Rex altiſſime aſtroꝝ motor et Orbis: quod
me hodie conturbat et animum expungit meum. Nam
ciuitatem quam tuo iuſſu orientalis Imperii ſedem con
ſtitui in qua ſolium Patriarchale poſt Romanum ſubli-
mius fuit: perfidi Maumethis ſatellites occuparunt
templaq; toto terrarum orbe memorãda in quibus tuũ
nomen omnibus horis in hoc uſq; tempus laudatum eſt
nephanda et abhominabili ſpurcitia polluerunt lit-
terarum monumenta que meam urbem uelut alteras
colebant Athenas diripuerunt. ſucceſſorum meorum
ſepulchra euerterunt. ſanctorum reliquias que fuerũt
illic precioſiſſime obiectas canibus conculcarunt. Tuas
et intemerate genitricis tue ſacratiſſimas imagines de
leuerunt. Scio te minus iſta probare. Sed quãdiu tua pa
tientia ſines abuti Turchos. quando tuis icta fulminibus
ſcelerate gẽtis audacia conteretur: Quamdiu cultores
tuos per omuem Aſiam et Africam Europeq; magnam
partem infidelium ſeruitio premes: In Octingẽtos iam
annos Impii Maumethis temeritatem ſuſtines. Viamq;
gladio ſuo prebes quocumq; ſe uertat nec noſtris exer
citibus felicitatem promittis ſi quando aduerſus abho-
minabilem populũ arma ſumuntur. excitatus eſt furor
tuus ſuper plebem tuam neq; iniuria. Nam que modo
Chriſtianorum tibi opera placeãt. Iudeos qui ante nos
fuerunt populus electus. Si quãdo dediti uiciis traditã
legem reliquerunt mox ultio ſecuta gentium flagello cõ
cuſſit. at clamãtibus illis in celum ueniamq; petentibus
ſubito ſaluator affuit qui liberaret eos de manu contra
legem agentis et iniqui. Cur Chriſtianorũ qui per Aſiã
Greciamq; languent in preſentiarum non audis uoces
et auxilium. de ſancto tuo ad eos mittis. Age ſumma
pietas aperi tue miſericordie ſinũ. da ueniã fleti populo
Succurre his qui tuum nomen ſcriptum in frontibus

habét et redde iam deniq; blasphemie mercedem Tur-
cis· aut si nihil hec te cura remordet sine me de celo in
terram ire descendere qui uelint mecum mortalium
facta despicere · Christianorum habere conuentum et
que sint ex re: tue religioni consulere· Si non est animo
christianam fouere in bello gentem at nec Turchorum
arma iuuato· permittito sua cuiq; exorsa laborem for-
tunamq; ferant· Tu Rex esto omnibus idé eo pacto que
christiano sit probitas que Turco uirtus aperte fiet· Ea
cum finisset Constantinus cúctiq; fremerent celicole
assensu uario: subridens hominum rerumq; moderator
eternus in dicto silentio que tibi contulimus beneficia
Constantine: gaudium est bene locata fuisse· neq; enim
uacua fuit in te gratia nostra qui dissipatis Idolorum
cerimoniis cunctos populos quos tibi commisimus lege
promulgata sub ea fide ac religione uersari iussisti quá
nuntii nostri Petrus et Paulus tradidere Romanis qui
omnem heresim aduersus euangelicum dogma se extol-
lentem exliminare curasti· Sacerdotibus ministris no-
stris tanquá diis honorem detulisti· nunc quoq; quáuis
es celo receptus egre fers si qua Turcis contra cultores
nostros secunda succedunt bella· captamq; doles urbem
de tuo nomine dictam nec audire potes nostrum illic
nomé esse blasphemiam ubi te rege gloriosum excelsúq;
fuit· et miraris dum hec geruntur quia non telis abrep-
tis scelestos Turchorum populos fulminamus· sed nihil
homiues nihil astra sine nostro libramine gerunt· nihil
insueti nihil noui accidere potest· nec qcquid est quod
nostram turbare quietem ualeat· omnia preuisa nobis
et preordinata existunt· Quicquid agit mortale genus
uenit ex alto ab initio uiarum nostrarú priusquá terra
fieret antequá disiectum cahos in elementa resolueret
que facta exíde sunt et que futura existunt semel locuti
sumus neq; mutabit sentétia nostra neq; unú iota pibit
ex uerbis nrís· Turchoꝝ sine nostro nutu nó creuit im-
periú· nec uobis íuitis Maumethi secta in tm̃ ppagata é
digna expédút supplicia christiani fallax hoím gen9 et

qñ maior scelerum copia uiguit quando maior auaritie patuit sinus: quando libido profusior: immanior crude-
litas: omne in precipiti uitium est. nouo diluuio digna surrexit progenies: que paricidia: quos incestus que sa-
crilegia tua ciuitas non admisit miraris uenisse Turcos qui nostras ymagines delent. quasi non idem tui succes-
sores sub nomine cstristiano patrauerint. uetus est hec tue gentis uesania. Constantius ex te natus impietatē
Arrii de nostra substantia commendauit. Iulianus ne-
pos apertis Idolo℞ templis q̄ te iubente clausa fuerant ecclesias obstruxit. quot nostras et sanctorū ymagines
Leo Syrus incendit. Quas nō hereses tua ciuitas intro duxit. nunc praua de uoluntate nostra sermocinatur.
nūc sancti spiritus processione falsa diuulgat. nunc ignē purgatorium negat. nunc primatum Rome ecclesie sub
terfugit. neq̧ corrigitur q̄uis imperio spoliata romano eo miseriarum deducta sit ut extra muros nihil agri
possideat. Nunc deuicta turco subest et que nr̄is illusit Mahumethi iam legibus apparet. Pone Constantine
merorem nihil indigne fert tua posteritas. In terras tamē si libet descendito. paradisus est uoluptatis et or-
tus deliciarum quē plantauimus ab initio. illic tibi quos uelis conuenire atq̧ alloqui siue mortales siue iam uita
functos infima libertas esto. Ite uos illustres anime qui bus est cum Constantino par desiderium. Seraphin cui
commissa est paradisi custodia. ne quempiam arceat in troitu hac uice commonito te. siue carne uestitus siue iā
corpore illuc exutus uenerit: nos rerum exitus ante se cula prouisos tranquilla mente manemus. Letus his au
ditis Constantinus hinc atq̧ illinc sanctorum caterua cinctus per Galassiam descendens in terram dilapsus:
ingreditur paradisum. uox audita tonantis tartareā aperit domum: surgunt tristes umbre solutisq̧ uinculis
relinqunt tenebras. lumenq̧ multos ante annos incog-
nitum egre respiciunt: numerus pene infinitus anima rū in paradisum festinat: nulli clausa ianua est. Ego huc
sum missus qui uos eo ducam: ex omnibus gentibus con

uentum uobis ostendam. nec uos soli ex mortalibus in/
tereritis. Accersendi et alii sunt quorum nomina Con/
stantinus dederit. PETRVS. Ex dictis tuis nonnulla
mihi pater obscura sunt que nisi clara efficias: non qui
escet anim9. BERNARDINVS. Que sūt illa. PETRVS
Constantinū celo potitum refers: cruentum hominem
prede et cedis auidum. qui neq uxoris neq filii sang/
uini pepercit. qui socerum occidit. qui sororis uirum
contra sacramenti religionem interemit. si huic aperit
celum Petrus cui claudet obsecro. Equidem Greci reli/
gioni nostre subsannantes Constantinum aiunt horum
scelerum penitentia ductum. de purificatione clarum
philosophum suo tempore sopatrum consuluisse. illumq
respondisse nullā esse in huiusmodi delictis purgationē.
Constantinum uero hac interdictione turbatum. Epis/
copos inuenisse qui baptismati unda ab uniuerso crimīe
purgationem promitterēt. eūq propterea Christianū
factum ad sui similitudinem deduxisse subiectos. BER/
NARDINVS. Apud Soromenem et hoc quod Greci cul
pitant et quo pacto confutentur scriptum est Esto eni3
uera sint que Constantino imputent crimina: non tamē
idcirco purgationem ei Sopater denegasset. quem non
latebat Herculē Amphitriomadē in sacris cereris post
necem filii purgatum Athenis esse. Crispus insuper cui9
mortis cooperator Cōstātius insimulatur uigesimo āno
Imperii paterni defunctus est qui cum adhuc uiueret
secundo loco honoratus et Cesaris noīe dignatus multas
cum patre leges pro Christianis promulgauit. fuerit tm̄
sanguinolentus et impius ante baptismum Constātinus
non erubesco uerum fateri. pro peccatoribus passus est
dominus. Latrones et meretrices dominica uoce noscim9
esse saluatos. nulla ē adeo feda et abbominabilis peccati
macula quā sacri fontis latices nō abstergāt Cōstātinū
in ipso mortis articulo baptisatū. Quis non mundatum
saluatūq celo redditū credat: quis et post baptisma pec
cati qđ mortē generat uere penitētib9 nec remissio cul
pe nec sacmentoꝝ cōmunio denegeť queadmodū stulte

c1

putauit acesiꝰ et iuẽtor eiꝰ erroris nouatꝰ. PETRVS. Romani putãt Constãtinũ lepra ꝑcussum ex consilio põtificũ q Capitolio ꝑerãt cũ ex sanguine paruuloꝝ fieri piscinã decreuissꝫ in q̃ lotꝰ mũdari credebat. audito matrum ululatu ex quaꝝ complexu ꝑrepti fuerãt infãtes misericordia motũ reddi matribꝰ filios imperasse. Petꝝ deinde ac Paulũ Apłoꝝ principes ꝑ qetem uidisse q sibi Epm̃ Vrbis Rome ostensuꝝ aquam dicerent que lepre omnem maculã abstergeret. uocatumq; die sequenti Siluestrum. nam is tunc Romanam cathedram regebat intellecta uocationis causa Imperatorem de fide xp̃iana instructum baptisasse lepramq; penitus depulisse. atq; hanc fuisse causam propter quã Constãtinus et Vrbem Romam et om̃es occidentis oras beato Siluestro suisq; successoribus dono dederit post baptismum Licinii et Crispi secute sunt mortes. Scimus peccatum: penitentiã ignoramus. Quis enim bene mori crediderit cuius mala uita ꝑcessit. BERNARDINVS. Non omnia fidẽ exigũt que scripta sunt. Scripture canone pondus indubitatũ habent. In ceteris q̃rendũ est quis scriptor fuerit cuiꝰ uite cuiꝰ secte cuius grauitatis qd dixerit cum quibus consonat cum quibus discrepat an uero similia dicat: an locis temporibusq; conueniant que legunt. neq; loquẽti neq; scribenti passim credendum est. Lecta sunt et mihi que dicis de lepra Constantini. de baptismo Siluestri nõ tamen adhibui fidem. quãuis oraria quibus Romana ecclesia utitur: uolumina plerumq; hoc habeant. Apud auctorẽ uero certum et noĩatim nihil huiusce rei cõperio et habeo non futiles auctores qui contraria tradunt. Socr̃tes apd̃ historiã tripartitã de Cõstãtino sic ait. Post hec trãsacta ingressus est sexagesimũqntũ etatis annũ et egretudine captꝰ ex Vrbe Constãtinopolitana quasi ad calidas aquas egressus ẽ. Deĩde Theodoricꝰ subiũgit qui cum Nicomedie degeret languore grauatꝰ nec ignorãs uite huiꝰ incertã grãm sacri baptismati ẽ adeptꝰ distulerat enim usq; ad illud tempus in Iordane fluuio hanc promereri desiderãs. et paulopost soromenis hec

uerba ponunt̃ nicomedie in suburbano sacris donis initi
atus est· affero tibi ut arbitror ydoneos testes· q baptis
mum Cōstantini non Rome sed nicomedie nō in primis sʒ
in ultimis impii annis celebratū asserunt de lepra nusq̃
mentioné efficiunt· Quod aút in uita Siluestri de hoc ipe
legit̃ apocrifam est· neq3 illud uero q̃drat· qđ pauloáte
dixisti· Cōstátini peccatū in apto esse de penitétia nihil
cōstare· ná cantra stat ueritas manifestū é eniʒ pietatis
opera admodū multa eū gessisse de criminib9 nulla certi
tudo affert̃· qđ si alia defuerit unicū illđ de salute Cōstá
tini testimoniū sufficere potuit· qđ ecclesiastica historia
tradit· id si rite memini huōi est· ad Anthoniū quoq3 pmi
heremi habitatoré uelut ad unū ex pphetis lrás suppli
citer mittit· ut pro se ac liberis suis dño supplicaret· ita
non solum meritis suis ac religione matris sed et interce
ssione scōꝝ cōmendabilē se deo fieri gesciebat· Quis ore
dánatum crediderit qué tátus intercessor dño cōmen-
dauerit· PETRVS· Rursus ex his q̃ narras scrupulum
iugeris· Aiseni nicomedie baptisatū impatoré fuisse túc
ueto pontifex eius urbis Eusebius fuit Arriane pnceps
hereseos· credibile est qđ pleri p tradunt· Constátinum
ab eo baptismū accepisse· spiritū sáctū q3 minie meruisse
ab heretico psule baptisatū· ná q foris eccelesiá baptisát̃
ut Augustinus asserit· non sumunt baptismū ad salutem
sed ad pniciem hñtes formá sacramenti· uirtuté aút ei9
abnegátes· neq3 putádum est Eusebiū qui de trinitate
pessime sensit baptismi formá tenuisse qué ut Arrianum
dixisse credendū est Baptiso te in noie pris p filiū in spū
scō ut mos hui9 heresis fuit· BERNARD· Cum uiueret
Constátinus non psumpsit Eusebius palá impugnare ue
ritatem subscripsitq3 se licʒ simulato Niceno cōcilio quin
imo et durius ipe blasphemaꝝ fabricator ab exilio reuo-
catus ac de fide interrogatus decreta Niceni conalii se
tenere pfessus est· quis arte callida subscriptioné circū
uenerit· scripserat eniʒ ut aiunt sectá suá· eamq3 sub ala
ferebat· Cumq3 detulisset ei Cōstátinus iuramentū· ita
inquit iuro me credere sicut scripsi nequaq̃ igit̃ imutate c2

baptismi formá coram Impatore fideli fuisset ausus cum res publice gereret. Augustin9 aút hos negat baptismi salutem cósequi. q sunt heresis et ipsi participes. násiqs ignoráter ab heretico p uerba ecclesie ritu solito bapti setur. húc rebaptisandú esse phibét canones q̄uis Cip priano secus fuerit uisum. PETRVS. At manus imposi tione recóciliádus est ut spm̄ scm̄ recipiat siquis est ab heretico baptisatus qđ de Constátino nó legimus. BER NARDI. Non male ais si baptisator heretic9 fuisse dep̄ hendit. et si baptisat9 supuiuit. at Constátin9 suscepto baptismo ex hac luce migrauit. ENEAS. Places mihi Bernardine qui Constátini cám tueris cuius beneficétia Romana ecclesia ditata est. in eo tn̄ mihi non places. qa Siluestri baptismú reprobas. ná et famosam Constantini donationé refellere uideris dú gesta Siluestri in dubiú reuocas. BERNAR. Ego uero neq donationé impugno neq gesta Siluestri refello que ueris historicis non re- pugnát. ENEAS. Ergo tu uetum fateris qđ Petrus ait occidentalia regna et urbem Romá Siluestro Constátini donatione obuenisse neq alienum ab historia censes qđ Gratianú dicunt inter decreta pontificú de hac ipsa do natione retulisse. BERNAR. Minime hoc erroris ex me hodie excidet ego Constátinú condito testamento orien tale et occidétale Imp̄ium inter salios diuisisse. comptú habeo qđ moriens nulla ratióe fecisset si pus occidétalia regna Romane ecclesie largitus fuisset Scimus p̄terea Valétinianos Theodosios Iustinianos religiosos p̄ncipes Romani et occidentis oras absq ulla sedis ap̄lice contra uersia possedisse. Romanos aút p̄sules sepe ex indulgétia Cesa℞ nunc hoc nunc illud templú ut in ecclesie formá dedicarent obtinuisse. neq sc̄ptum illud qđ paleá uocát eo stilo cópositú é ut Constátini uideri possit cómétina res est atq ut arbitror ignoráte Gratiano inter eius có fect9 labores inemédate ículte barbare dictata. ENE. Modo negas modo asseris si non est uera donatio quam Petrus exposuit q̄ obsecro donationé in medium affers. BERNARDI. Damas9 ap̄lice sedis pótifex q fuit uicin9

Constantini tēporibus rogatus a Hieronimo Romanoꝝ
gesta pōtificū scribere cū uenissꝫ ad tēpora Siluestri de
donatiōe Constātini disticte atq̄ diffuse locut9. Ait enī
illđ q̄plurimas basilicas et ī Roma et in aliis urbib9 erex-
isse maximas uero ecclias a fundamēto fabricasse. Aploꝝ
petri et pauli atq̄ Iohānis. hisq̄ donasse uasa aurea atq̄
argētea magni pōderis Tū uero et domos et fundos et
termas uillas et insulas et alias diuersi generis possessi-
ones atq̄ animos census admodū multos nūq̄ tn̄ illic aut
Romā dono datā aut occidētale impiū inter filios ecclie
dimissum inuenies. ENEAS. Veꝝ iuris interp̄tes et si nō
nulli dubitāt ualuisse donationē impii factā tn̄ nequaq̄ ī
dubiū uertūt oms enī ita disputāt tāq̄ donatio p̄cesserit
BERN. Fortasse noctue uisum hn̄t in luce sicut ceci in te
nebris uident. qđ nō est factū effectū aiūt. Qđ fieri pōt
fieri nō posse putāt pulchre sapiūt. Sꝫ qd tu mihi iure cō
sultos nr̄i tempis affers cū de historia dubiū est qbus cū
nihil liceat contra textū legis hiscere accursio glosatori
fidē hn̄t q leges Athenien sium inducta stulti fabula ad
Romanos delatas asserit. ENE. Quo iure igit̄ Romani
pontifices possident ius dicunt regalib9 utunt̄ cur non
contenti suis possessionib9 q̄ sua sunt impio restituunt̄.
PET. Hic me prurientē fricas Enea. BERN. At ego te
Petre si male sentis excoriatū dedā. PE. Quo pacto qd
mali dixi. BER. Romanos p̄sules q Roma et āplis dn̄is
potiunt̄ iniurias existimare uideris. PET. Tua me istuc
dcā pducūt. BERN. Qua ratiōe. PET. Quia dū negas
donatū impium retentū pbas. BERN. Falleris si nō do-
nauit Constantin9 donauit ali9 Impator. neq̄ solo dona
tionis titulo dominia q̄runt̄ impiū semp ut ait tuus Sa
lustius ad optimū quēq̄ animus bono trāsfert neq̄ apđ
eos regna p̄seuerāt q iusticiā calcāt. eqtas et cōtinentia
dn̄atū seruat libido atq̄ supbia subuertit pncipatū r̄tinꝫ
labor desidia potestatē fugat. Audi quo pacto Romana
ecclia ī sublime cōscenderit simul tibi et impii mutatiōm
et incrementū ecclie r̄serabo. Rem apud historicas inuo
lutā et obscurā paucis tibi manifestā dabo. cuius quinq̄

c 2

Romani pōtifices fuere ꝑticipes Gregorius zacharias
Stephanꝰ Adrianꝰ Leo negotiū Gregorius inchoauit
Leo ꝑfecit Imꝑatores apud Cōstātinapolim duo fuerūt
ex quoꝝ manibꝰ eripiendū uidebat̄ impium. Leo t̄tius
natioue. Syrus et filius eiꝰ Cōstātinus Sextꝰ in domo
frācoꝝ duo lumīa claruerunt q̄ mundum illustrare posse
credita sunt. Pipinus Scd̄us et Carolus magnus. nunc
ordinē accipe. Leo Syrus cū reꝝ potiret̄ ydolatrās existi
mās q̄ l' scōꝝ uel xp̄i uenerarent̄ ymagines cū Gregorio
tertio q Romane p̄sidebat ecclie asꝑrime cōtumaciterq̄
contēdit. nec commonitꝰ acqeuit. sꝫ aplica uoce contēpta
romā ueniens ymagines q̄sq̄ diripiens secumq̄ Cōstāti
nopolim deferens lata sñia ī medio foro cremauit. Indig
natꝰ p contumelia Saluatoris Gregoriꝰ cum frustra leo
nem ꝑ lr̄as īstrueret coactus qd beati Petri possꝫ aucto
ritas a xp̄o ēdita gentibus palā facere temeritatem Im
ꝑatoris celesti mucrōe feriēs ne cādorē populoꝝ pncipis
lepra conficeret uniūsā italiā ab eius obedientia discite
suasit congregataq̄ patꝝ synodo uenerationē imaginū
apꝓbauit leone uita functo Cōstātinus eius filius quē
Septimi uocāt suscepit impium neq̄ ꝑfidia neq̄ crudeli
tate minor p̄re cruenti sac̄fitiis et īuocationibus infamis
demonum cuius oꝑa multe inter xp̄ianos cedes ꝑacte
sunt. Inter hec apd̄ frācos mortuo Carolo martello qui
maior domus habebat̄ cum tres filios reliqssꝫ Carolum
magnum Pipinum et Griphonem ultimusq̄ cum frībus
bellum gerens uictus et in deditionem receptus heredi
tatem amisissꝫ Carolus magnus q frāciā orientalem obtī
nebat religionis accensus studio in Italiā uenit et a za/
charia q Gregorio successerat tonsus et ordinatꝰ clericꝰ
in monasterio Siluestri qd̄ ī mōte saracte fuit monachꝰ
effectus. Cum multi ex frātia se petentibus optata qete
ꝑfrui negret ad monasterium Cassineñ unde tibi nunc
iter est sese contulit ibiq̄ uitā finiuit. PE. O si scissem tm̄
illic dormiuisse uiꝝ sepulchri uestigium q̄siuissem qs eniꝫ
non celo receptum putet. q monasterium r̄gno ꝓtulit. sꝫ
ꝑge. BERN. Consuetudine apd̄ frācos ītroductum erat

ut regibus solo noie gaudentibus maiores domus amnē
regni curá gererét. Pipin9 igit̃ ex duob9 fr̃ibus altero
in monasteriú truso altero in custodiá recepto cum solus
regno p̃essꝫ. missis ad zachariá legatı q̃rit qd ná gerend̃
sit cú helderico q ex uetusto merouingoꝝ sanguine nat9
adhuc se regem appellat et insignis regalibus utit̃. za/
charias re cognita sibi eú r̃ndit regem h̃ndum q regum
negotia curet redeuntibus in fráciá legatı. mox regni p̃
ceres in unum conuenien̄ ex oraculo zacharie pipinum
regē cōstituūt zacharias paulopost dié obiit Stephan9
eiſc̄dus surrogat̃ hic cú graues iniurias Aistulfi r̃gis
longoberdoꝝ ferre non possꝫ in fráciá p̱fect9 Pipinú in
auxiliú íplorat Cúq́ȝ i galliis aliq̃diu mora t̃heret donec
pipin9 copias cogeret. regrentibus r̃gni magnalib9 oēs
q hilderico iuramétú p̃buerát absolutos r̃ddit hildericú
detonsú in monasterio claudit. pipinú r̃gē iungit ueniēs
deide pepinus in Italiá Aistulfú p̄lio uictú apd̃ papiá
claudit et obsidiōe durissima cigit. petit pacē Aistulfus
et datı obsidibus satisfactuꝝ se pape p̱mittit̃ Sꝫ cum Ste
phanus Romá r̃dissꝫ. pipinus trásalpes abissꝫ fides cum
metu defecit q̃rit̃ denuo Stephan9 pipin9 idigne ferēs
ab Aistulfo se esse delusú rursus exercitiú in Italiá ducit
Aistulfú bello fractú et iteꝝ obsidione cōclusum iplere
p̱missa cōpellit Rauenná deide Bononiáq́ȝ et alias exar
chat9 ciuitates iure belli obtétas Romane eccl̃ie donat
atq́ȝ in r̃gnú r̃uersus paulopost r̃lictis duobus filiis Ca
rolo et Carolománo nature debitú soluit stephano quoq́ȝ
per idē tépus uita functo Adrianus papa suffectus est
tunc et Aistulfo mortuo apd̃ lōgobardos desiderius r̃g
num obtinebat auaritia et infidelitate nihil minor p̃re in
uasit igit̃ agꝝ eccl̃ie tp̱aliaq́ȝ Romano pontifici abrasit.
Adrian9 q r̃ligioné et fortitudiné caroli p̱spectá habuit
legatú in fráciá mittit isolentiá desiderii accusat exépla
p̃rna refert ecclesiá Romaná comendat Carolus cui cor
altú natura dederat cum mortuo fr̃e solus apud frácos
r̃gnaret saxonesq́ȝ bello uicissꝫ cum magnis copiis Italiá
igressus d̃siderıú papie claudit atq́ȝ ibi dimisso exercitu

c4

orationis causa Romā pergit reuersus urbem ferro et
fame fatigatam capit. Itali ad eum ueniunt seq; potenti
dn̄o sponte subiciunt uictoria potit⁹ Carolus ad urbem
redit temporalia ecclesie Romane restituit dona p̄rīna
confirmat. et insuper ducatum Spoletanum Beneuentā
numq; liberali manu cōcedit. Adrianus cōuocatis Italie
sacerdotibus in concilio sedens Carolo pro tātis bn̄ficiis
ius eligendi Romanum Pontificem et ordinandi sedem
Apostolicam tribuit. Eu nq; patricium compellat pro
nomine per id tempus patrem principis intelligebant.
Statutum quoq; ab Adriano est ne quis Episcopus per
prouintias consecraret̄ nisi laudatus a rege p̄us feudū
recepisset his peractis Carolo in suum regnum reuerso
Leo natione Romanus ex patre Austulfo qui post Adri-
anum cathedram regebat Apostolicā Romanis odiosus
uelut adulterium commisisset dum letaniarum pompam
ex more ducit populari furore captus flagitiosissime la
niatus in carcerem coniectus e custodia labitur et ad
Carolum fugiens euentum rei deplorat. is ubi pōtificis
populata tempora raptis auribus et truncas in honesto
uulnere nares conspicatus est. cum uix formam hominis
in homine cerneret uictor omniū gentiū que sub arcto
sunt indignatus Romane plebis flagicium miseratusq;
tāti temporis causam exponit sui aduentus Cum p̄ nulli
prodirēt aduersus Ep̄m accusatores legitimi. leo in Ba
silica sancti Petri coram populo que sibi obiecta suñt cri
mina tactis sacrosanctis euangeliis falsa esse iurauit. Sa
crilegi qui manus in Christum dn̄i coniecerant capitali
sententia domnati rogante pontifice ad penitentiā uite
reseruati sunt. his dictis Carolus exercitum in Asiam
traiicit fauenteq; rege Persaꝝ qui cum Syriā obtinebat
Ierosolimam ex manibus Sarracenoꝝ eripiens xp̄iane
custodie reddit ac tertio Romā reuersus uictoria mag
nificus et spoliis honestus orientis dum apud sanctum
Petrum rei diuine opera datur inter missarum solēnia
Imp̄ator acclamat̄ et Augusti nomine salutat⁹ ex manu
leonis coronā accipit. exinde Romanoꝝ Imperium quo

Constátinus Augustus in Greciam transtulerat Pipino
merente Carolo et merente et obtinente ad francorum
gentem deriuatum est ab his ut diximꝰ ampla dominia
Romana eccl'ia consecuta est nec minora postmodú Lu/
douici Lotharii atq̃ Ottones beato Petro eiusq̃ succes
soribꝰ largiti sunt Cõstat et Comitissam matildim illustrẽ
feminá non paruá Tuscie parté que sibi hereditario iure
obuenerat sedi Ap'lice tradidisse qđ uos mõ beati Petri
pr̃imonium appellatis his modis atq̃ artibus in altum
eleuata est Romana eccl'ia has donationes historici uri
referunt apud quos ueri pondus esse putatis. PE. Duo
mihi ex dictis tuis grauia et aliena uidentur. BERN.
Quenam illa sunt. PE. Non satis capio Romano pontifici
unde auctoritas hec tributa sit qua posset impium qđ
greci iure merito tenuerunt ad frácos deriuare. nec té
poralia dominia q̃uis ultro donota xp̃i uicariú potuisse
recipere crediderim. BERN. Ingens te cecitas possidet.
PE. Quá ob rem. BERN. Quia non uides in terris xp̃i
uicariú primú tenere locum caput eccl'ie militantis esse
xp̃iani populi magistrú et p̃ncipé Nescis qa Petro dictú
est pasce oues meas et q̃cúq̃ ligaueris sup̃ terrá erunt
ligata et in celis pastor ouiú Petrus cú plena potestate
ligádi atq̃ soluédi creatus est inter oues xp̃i nõ plebes
duntaxat uerú etiá reges atq̃ Imp̃atores habendi sunt
si modo xp̃iani uideri uolunt Cur nequeat Imperatorẽ
prima sedes deponere si minus idoneus est si reipublice
nocet si fidé p̃sequit̃. ampla et absoluta ptás Petri est
Cui nõ hoc aut illud sʒ omne ligandú soluendúq̃ cõmissú
est. PE. Si me sustines equo animo neq̃ moueris uerbis
meis habeo pauca que cõtra obiiciam. BERN. Neq̃ mo
ueor neq̃ moueri possum tranquillitas meum animũ in/
terminabilis habʒ dicito q̃ libent. PE. Quáuis amplissima
ptás saluatoris uniuersali ỽbo signoq̃ cõmissa sit. nemo
tñ Rõanú põtificé aut diuiná aut naturalé legé tollere
posse confirmat. BERN. Quid tum. PET. Si limitat̃ i his
arbitriú Petri põt et i aliis limitari. BERN. In q̃bus aliis
PE. Neq̃d agat qđ xp̃s aut ỽbo aut exéplo prohibuit.

BERN. Nihil obsto sꝫ ubi ná xp̄s Imꝑatoris depositionē Romanis pontificibus interdixit. PETRVS. Cum se do minus iudicandū Pilato commisit et omnia uelut agnus patienter tulit que secularis potestas in se decreuit sati docuit uicarium suum de secularibus potestatibus non habere iudicium dixit enim ut nosti apud Iohannem nō est discipulus supra magistrum neq̄ seruus supra dn̄m suum docuerat insuper multis modis Saluator nequid aduersus Cesares resistentie fieret cum iussit tributum suo nomine reddi. et aliis dixit reddite que sunt Cesaris Cesari et que sunt dei deo. stat et Apostoli doctrina pro mea sententia nisi fallor dū ad Romanos scribit reddite omnibus debita cui tributum tributum cui uectigal ue ctigal. et iterum omnis anima potestatibus sublimiorib9 subdita sit. que uerba si rite discutientur Christianos q tum Rome fuerant non ut resistant Cesaribus sed ut ob sequantur et his sese subiciant commonitos efficiunt qđ intelligentes maiores nostri quáuis sub sacrilegis Impe ratoribus degerent non tamen ipsoꝝ mádata subire re cusauerunt. sed obedientes eis in his q̄ deo aduersa non erant assiduas pro his ꝑces diuine maiestati obtulerūt BERNARDINVS. Saluator apud Pilatum diuine dis pensationis impleturus Archanum noluit declinare iu dicium. qđ nr̄e fuit salutis initiū ōndit tñ iudicis ptátem singulari quodámō in se tunc esse concessam Cum ait nō haberes aduersum me ptátem ullá nisi tibi datum esset desuꝑ neq̄ ꝑpterea uel dn̄s uel Apostolus oīa gerenda ꝑcepit que iubeant seculi principes. q̄uis et tributa et uectigalia his reddenda mandauerit. Scimus enim quia facto flagello de funiculis eiecit de templo uendentes atq̄ ementes et cathedras numulariorū subuertit dn̄s docens Petrum et alios Apostolos ne Christianos ferát qui malis operibus suis oues xp̄i ꝑturbant atq̄ inficiūt sed quicunq̄ hi sunt siue magni siue parui cum fieri sine scandalo potest eos de templo eiciant idest ab ecclesia repellant excommunicationis flagello cedentes. Quē admodum inqt Ap̄lus qa hereticum hoīem post ꝑmá et

alterá monitioné deuitare opꝫ nec reges aut imꝑatores ab eccľiastico iudicio sunt exépti. dicen̄ apd̄ Ieremiá dn̄o Ecce cōstituo te sup̱ gétes et r̄gna ut euellas et dissipes edifices et plátes et Paul9 ad Corĩthios. Nescitis inqͭ qm̄ ágelos iudicam9 q̃tomagis secularia deniq; et de ptáte Petri et successoꝝ ei9 qd tenendú sit paucis ap̱iá. fateor q̱a non oīa q̄ xp̄s potuit Petrus potuit. neꝫ mos gentiú ē uicarios p̱ oīa siľes esse dn̄is. Sed constitut9 est in terris xp̄i uicarius pastor ouiú p̄nceps Apl̄oꝝ caput ecclesie magr̄ populi ductor exercitus xp̄iani ut dú p̱egrinat᷑ in terris humanú genus delectas oues. i. xp̄ianas aīas in pascuis huius uite mortalis regat atq; incaulas hoc ē in celú q̃tú fieri pōt saluas integras reducat. ideoq; cum dixit ueritas Petro pasce oues meas om̄eꝫq; ei ptátem et auctoritaté contulit q̄ ad regimen fideliú aīaꝝ p adipiscenda eterna uita necessaria uideri pōt atq; hoc est qd̄ ait Tibi dabo claues regni celoꝝ Quéadmodú ergo bon9 pastor non mō lupú q̱ suo ĩsidiat᷑ ouili toto conatu p̱seq᷑ Sꝫ arieté quoq; siqs inter greges morbidus est effect9 a stabulo p̱cul abigit ita et Roman9 pontifex non tm̄ Saracenoꝝ et alioꝝ ĩfideliú ptátibus ne xp̄iano populo noceát p sua uirili resistere uerú etiá xp̄ianos reges et p̄ncipes coercere debꝫ si declinátes a lege diuina et aberrátes ab utero mr̄is eccľie falsa locuti subiectos pepulos in p̄cipiciú t̄hunt Quéadmodú leoné Syꝝ et Constátinú eius filiú egisse constat q̱ sup̱ba mente et animo infrenabili aliena de religione locuti xp̄ianá plebé ne scōꝝ uenerare᷑ ymagines coercebát Leonem igit᷑ cú non audiret uocé ecclesie Gregori9 ex grege fideliú sep̱auit Constátinú mater hyrene digna mulier q̄ talem filiú genuisset utroq; lumie cassú in pená diuine blasfemie t̄xit imp̱iúq; sibi arripuit. atq; ip̄a r̄gnáte tráslatio fcá ē ne Romana ptás quá uiri fortes et continentes magnis laborib9 ab inicio pep̱erút apd̄ hereticá et scelestá feminá r̄sidés deperiret. Quod si rite homines iudicent in hac Imp̱ii tráslatione nec auctoritaté nec cám defuisse comperirent.

PET. Taceo iá de tráslatione Imperii et donata ecclesie

dominia q̃ dicis nõ īficior. uetũ et si laudo selũ donátis cõ
siliũ tñ accipienti mīme ꝓbo. ná secularia iudicia et gladii
ptátem et belli curá sine qbus domĩnia ciuitatũ ꝯtineri nõ
pñt. qs nescit dñium sacerdotibꝰ interdixisse: nemo inqt
ad Titũ Paulꝰ deo militás īplicat se negotiis secularibus
Cũqꝫ successorẽ sibi clementé Petrus assumeret. neqꝫ eñi
ïnqt iudicem neqꝫ cognitoré seculariũ negotioꝝ te hodie
uult ordinare xp̃s inter canones Apl'oꝝ huõi uerba le-
gimus Ep̃s aut sacerdos aut diaconꝰ nequaq̃ seculares
curas assumat si secus egerit deiciat᷑. Quis usum gladiì
Romanis pontificibus putauerit esse ꝑmissum cũ Petro
dixerit dñs mitte gladiũ in locũ suũ. Et apud Lucá cum
uellent Iacobus et Iohannes in Samaritanos ulcisci q̃uis
essent illi digni qui dñm contempserát. Nescitis inqt Sal
uator cuius spũs estis. filius hoīs nõ uenit aĩas ꝑdere sꝫ
saluare. Quid qđ in ciuili dñio serui et dñi sunt et alter ex
cellit alteꝝ Quo pacto Romanus pontifex regnũ teneat
cum dicat apud Matheũ ueritas scitis qa p̃ncipes gẽtiũ
dñant᷑ eoꝝ et q maiores sunt ptátem exercent in eos nõ
ita ẽrit īter uos. sꝫ qcunqꝫ uoluerit inter uos maior fieri
sit uř minister Intellexerat magr̃m Petrus atqꝫ iõ factꝰ
pontifex nõ ut dñantes in cleris sed forma facti gregis
inqt Quibus uerbis nisi me meliꝰ instruis et regnum et
omne ciuile dñium ꝓhibitũ clero putauerim. ENEAS.
Basilea tibi hec arma ministrauit audiuistis Peteꝝ angli
cum neqꝫ oblitꝰ est uerboꝝ q̃ ꝓtulit in disputatione quá
habuit aduersus Iohãné palomarium cum alter usitatũ
alter concilii ꝑtes tueret᷑. PE. Non me penitet ĩ synodo
Basilieñ fuisse in q̃ lumĩa nr̃i urbis excellentiora fuerunt
multa illic didici q̃ adhuc meminisse iuuat Iohẽs ille catha
lonia oriundꝰ uir fuit multaꝝ lr̃aꝝ et ĩgenii sublimioris
uita queqꝫ et laudabili et munda et Petrus nihil preter
sofismata nouit. nihil in eo solidi nihil quod imitat᷑ cõperi
quem sola uerbositas et inanis garrulitas hussitorum du
cibus comendauerat. Anglici eum tanquá delirantem et
blasphemum domo pepulerunt sꝫ ignarꝰ apud ignaros
locum repit nihil ego ex eo didici ná qd ille qđ memorie

mandandú uideretur nunq̃ protulit. at cum audiré Io/
hanné respondenté inter cetera notaui que mō retuli.
ENEAS. Cur non etiá q̃ in aliá ꝑté dicta sunt meminisse
hec oīa Iohánes diluit. BERNARDI. Tenacius herere
memorie solét q̃ noxiora sunt q̃ diligūt hoīes ea cádiscūt.
PET. Opinor ita esse ut ais sed aufer mihi si potes hanc
ex mente molestiá ne sacerdotibus credá negatum esse/
ciuile dominiū. BERNA. Facio libens si te mō rō magis
q̃ ꝑtinacia duxerit illud igiẗ in primis expeditum est
nobis in ueteri lege Sacerdotes temporalia dominia po
ssedisse rexisse ciuitates fuisse iudices populis iura dix
isse adeoq̃ magnú imperium sacerdotale fuisse ut morte
plectendú dicerent eú qui dicto summi sacerdotis non
puissz. Non est igiẗ qđ uobis ex ueteri testamēto obiicias
PET. Non utiq̃ memini eniȝ dixisse palomariú cú petrú
argueret p quouis testimonio ueteris legis in quo ꝑtās
secularis īterdictá sacerdotibus uideret̃ qndecim e re
gione mox sese dcá reptuꝝ q̃ cōtra suaderent. BERNA.
Bene est min⁹ tecú negotii erit ad legé xp̄i ueniendum
est sanctam et mundissimam nihil turpitudinis nihil
admittit mali neq̃ clericos solú ȝ laicos quoq̃ sine labe
sine macula nitidos cupit mundiores tñ desiderat q mi/
nisterio sacri altaris insistūt. Sint igiẗ sacerdotes quales
esse diuina preceptio iubet doctrina et sapientia ꝑditi.
fortes in aduersis in scdis rebus humiles benigni mise/
ricordes boni et equi tenaces casti et honoris dei zela
tores. Quid tñ nunqđ hoꝝ imperio gubernari ciuitates et
pulchrú et utile dices. PET. Dicerem nisi me xp̄i uerba
ꝓhiberent ná q̃ melior quisq̃ est eo melius guberát eaq̃
reꝝ natura est ut ab optimis ament regi uerú saluator
ut est apud Lucá cum rogaret̃ inter duos frés iudiciú
facere homo inquit quis me constituit iudicem aut diui/
sorem super uos. Et apud. Iohannem legimus. Cum cog
uissent quia uenturi erant ut cum raperent et facerēt
regé fuit iteꝝ in monté quibus exéplis discipulos instru
ebat ne iudiciú aut regnú assumerent īter ceteros aút
xp̄ianos imitatio saluatoris ꝑcipue sacerdotib⁹ cōuenie

BERNERDINVS. Si regnare cepisset dominus neq̄
crucis misterium neq̄ redemptionis nostre premia ui-
dissemus. Adde quia minus efficax dictum est. Si omnia
sacerdotibus recusanda credideris que Saluator decli
nauit neq̄ omnia que fecit dominus facienda sunt neq̄
uitanda omnia que uitauit Iussiones eius siue mandent
siue probibeant exacte seruari debent. Si quis contra
nititur reus est mortis sed estimas ex uerbis Mathei q̄
pauloante retulisti probibitū clero regnum neq̄ male
sentis. si regnū accipias quēadmodū dn̄s intellexit. non
enim omne regnum interdixit Apostolis suis ueritas sed
regnum quo gentes utebantur. Est enim regnandi du-
plex forma Sunt reges qui ad suum commodum omnia
referunt superbi atq̄ inflati opinione sui uoluptatibus
dediti qui ciues loco seruorum babent iudicia uendunt
pecunias cumulāt legib9 nullis teneri uolunt nec amari
magis quā metui cupiunt atq̄ cum Edippo dicunt odia
qui nimium timet regnare nescit regna custodit metus
et iterum qui uult amari languida regnat manu huius-
cemodi reges apud Assyrios Medos Persas Egyptios et
in omnibus fere gentibus erant cum saluator inter ho-
mines cōuersatus est neq̄ hodie desunt huius regni ue
stigia. Quidam uero sunt reges sed admodum pauci qui
rei publice presidentes omnia quecunq̄ agunt ad eorū
qui sibi commissi sunt utilitatem referunt obliti commo
dorum suorū q ciues ueluti filios amāt et tanq̄ ministri
dei multitudinē sibi creditam iustis legibus et optimis
moribus regunt dominus igitur primā regnandi formā
damnauit cum ait principes gentium dominantur eoꝝ.
Nam et alibi dixit iam uiam gentium ne abieritis sc̄dam
uero amplexus est dicēs sed quicūq̄ uoluerit inter uos
magister fieri sit uester minister neq̄ enī bon9 et uer9
rex aliud est q̄ populi minister et rei publice seruus quē
dies noctesq̄ solicitū esse oportet ne quid ciuitati desit
ne rixentur subditi ne cui fiat iniuria ne quid detrimēti
regnum patiatur ut uigeant leges religio floreat pacis
dulcedo in omnes eque reluceat atq̄ hoc est q̄d Petrus

ait· Pascite qui est in nobis gregem dei prouidentes nõ
coacte sꝫ spõtanee scdm deũ· neqꝫ turpis lucri grã sꝫ uo
luntarie· deĩde subiunxit qđ a te relatũ est neqꝫ ut do-
minãtes in cleris· sciens enĩ magnus Apostolus qa non
placuissꝫ magistro uiolẽta dñatio neꝫ turpe luctũ regẽdi
normã pbens eos qui psunt prudẽter admanet ut ita se
habeãt tãq̃ subsint· neqꝫ tam dños subiectoꝝ quã se frẽs
existiment oportet enĩ qui regnum administrat eorum
meminisse uerboꝝ que pulchre apud Senecã in thieste
legunt̃· Vos inquit ille quibus Rector maris atqꝫ terre
ius dedit magnum necis atqꝫ uite ponite inflatos tumi-
dosqꝫ uultus qcquid a uobis minor extimescit· maior hoc
uobis dñs minat̃· non igit̃ omne regnũ Petrus ab ecc̃lia
semouit qui prius dixerat uos aũt estis genus electum
regale sacerdotium gens sancta populus acq̃sitionis· et
Paul9 fecit uos inq̃t regnũ sacerdtaole regnũ illđ ecc̃lie
recusandũ est in quo subditi seruoꝝ uicẽ gerunt· princi-
patus aũt et dñatio regalis· q̃ filioꝝ loco subiectos habꝫ
neqꝫ saluatoris iussu neqꝫ Aploꝝ monitꝫ arcet̃ ab ecc̃lia
neqꝫ tu mihi apponas aplĩcas uoces q̃bus deo militãtes
secularia tractare negotia pbibent̃ qđ tũc demũ uerũ
ẽ cũ uel t̃pe lucrũ aut ĩdigna uoluptas siue ĩanis rumor
q̃rit̃· At si honor dei si pax populi si sal9 aĩaꝝ ex tracta
tu secularis negotii resultat· q̄s dicat xp̃i militẽ exptem
ei9 esse debere· aut nulla igit̃ diei debẽt secularia nego
tia ex q̃bus utilitas surgit animaꝝ aut dicẽda sunt et p-
mittenda sacerdotib9 Petrum et Andream fecimus in
apostolatu piscatos eẽ sanctos patres edificasse domos
coluisse uineas agros seruisse armenta pauisse q̃ tñ secu-
laria negotia nemo q̃ sapiat inficias ibit et q̃ uinea pulch
rior ẽ q̄s ager feracior q̃ populus bñ cultus aut iustitie
sarculo mũdata ciuitas· nihil est inq̃t ille tu9 Cicero qđ
illi pncipi deo q amnẽ mũdũ r̃git qđ qdẽ in terris fiat ac
cepti9 q̃ cõcilia cetusqꝫ hoĩm iure sotiati q̃ ciuitates appel
lant̃· hoꝝ rcõres et cõseruatores hinc pfecti huc reuer
tunt̃· Crassa pculdubio et supina minis ignorãtia ẽ eoꝝ
qui tanti boni q̃tum in administrandis ciuitatib9 acq̃rit̃.

sacerdotes expertes aiunt· cũ dixerit discipulis suis dñs·
Venite post me et faciam uos piscatores hominum· neqꝫ
enim alii uerius piscantur homines quã qui ciuitatibus
presidentes exemplo et uerbo populos instruunt et in
sagenã mittunt salutis eterne beatas hinc fore res pub
licas dicebat Plato si rectores eorum studere sapientie
contigisset· quod si contenderis satis esse sacerdotibus si
diuinam rem agant sacramenta ministrent sermonem
populo faciant· fatebor et ego sufficere sacerdotibus im
plere suum offitium populis autem dicam multũ deesse
quibus expedit ab optimo rectore gubernari· Cumqꝫ
tales esse soleant subditi quales reges parum ualebit sa
cerdotis instructio si cõtra regis instabit preceptio· nã
et nobis predicantibus sepe contigit aduersus ea q̃ nos
sermocinãdo ex diuina lege suasimus ciuitatũ rectores
decreta fecisse· multo igitur et melius et sancius regitᷣ·
populus qui sub bono sacerdote q̃ qui sub bono laico gu-
bernatur· potest enim hic aliquãdo sacerdotibus aduer
sari qui non sunt ei circa sacramenta subiecti· ille q̄ pest
omnibus a seipso discentire non potest· neqꝫ illud impe-
dimento est quod bellũ gerere aut sententiã sanguinis
dicere sacerdotes prohibitos asseris. hec enim possunt
per alios exercere· quemadmodum nec reges per se oĩa
gerunt· Sed alia belli ducibꝰ· alia rectoribus ꝓnuntiatĩ
alia magistratibus urbium committunt· atqꝫ hoc est qđ
Nicolaus Romanus Pontifex ait· Cum ad uerum uentũ
est ultra nec Imperator iura pontificatus arripuit· nec
põtifex nomen Imperatoris usurpauit· Quoniam idem
mediator dei et hominum homo Cristus Iesus actibus
propriis et dignitatibus distinctis offitia potestatis di
creuit· quia sicut Imperatori cuius est arma gestare·
hostem ferire noxium sanguinẽ fundere· non licet altari
ministrare· sic et illa pontifici negatũ est exercere· assũt
tamen Imperatori sacerdotes qui diuina cum illi placet
sacrificia celebrant· Neqꝫ summo pontifici desunt laici·
qui ius dicunt malefactores plectunt· ac bello ꝓpulsant
hostes· quod si plereqꝫ ciuitates subiecte sacerdotibus

ad exterminiũ quodãmõ deducte uidenẽ· queadmodũ in patrimonio ecclesie non paucos nouim9·id accidit uel quia subditi parum fideles fuerunt· nouitatibus ac sedi cionibus gaudentes uel quia summi pontifices abusi po/ testate regum· Imperium in tyrannidem conuerterunt quamq̃ uastitas illa terrarum ecclesie Romane magna ex parte ꝓus facta est quã sedi Apostolice subiicerenẽ· suntq̧ ciuitates ille ut nostri ueteres et ut est uitium se/ nectutis suapte natura collabuntur· sic omnia uertic cer nimus· atq̧ alias assumere robora gentes non est igitur Petre cur sacerdotes insecteris qui ciuile dominiũ dono datum acceperint· si modo subditorum saluti consulentes neq̧ diuina officia negligunt· neq̧ humana confundũt· atq̧ ut uerbo dicunt et sic opere seruoꝝ dei sese seruos esse ostendũt· PETRVS· Satisfecisti habũde menti mee consentio quia nõ ciuitates possidendo sed male regẽdo legem xp̃i sacerdotes impugnãt do manus tuisq̧ monitis acquiesco· ENEAS· Libentius te hodie Bernardine au diui q̃ Iohannem Paulomarium quondam Basilee· nam tum laicus eram et communi laicorum liuore cũ Petro nostro aduersus ecclesiam sentiebam· neq̧ tam ueritati q̃ proprie cupiditati auscultabam· nũc siue altius sentio siue imitatis affectibus ea probo que cupio· miro me mõ tua oratio traxit neq̧ sentire aliter possum qđ tua dis/ putatio suadet· nam et quãplures fuisse uiros sanctos et miraculis coruscantes tradit antiquitas· qui simul et sa cerdocio et dominio temporali satisfecerunt quãuis et olim fuisse et nunc esse non dubitem pene innumerabiles utriusq̧ regiminis neglectores· BERNA· Ita est ut ais nunc quando satis disputatum est ꝑgere otius oportet uia nobis adhuc longa et difficilis est· PET· Nondũ oĩa que in dubium ceciderunt absoluta sunt inter eundũ nisi grauaberis satisfacere desiderio meo poteris prius tamẽ si placet quos amisi perquiram comites· BERN· Quasi breuis sit uia neq̧ unius mensis itinere si permittatur transitus eo uenias ubi socios reliquisti· sed hinc non est exitus nisi iubente deo Vegius et ualla cum blando bibli

d 1

othecas euoluēt Perusin9 Cesar et Iacobus īterceptas
ferris domum referant tu nobiscum magnos uidebis he
roas et subterranea regna. nec tibi celabit aula celestis
miserentis dei hoc donum est plus uobis tributum est q̄
merita uestra exigent. Vestrum erit post hec curare ne
gratiam dei uacuam efficiatis. atq; his dictis siluas in-
trorsus petit sequimur non timidis passibus nec diu pro
fectus quid est inquit Petre quod te dubium tenet.
PE. Inter uerba Saluatoris que Constantino dicta re-
tulisti illa mihi obscura sunt. quia preuisa sibi omnia et p̄
ordinata que futura sunt dicit atq; ita uentura queād-
modū ab inicio ipse locut9 ē. etenī si deus in eternitate
sua cuncta disposuit neq; falli aut uariari pōt. ordīatio
sua si cūcta ex alto sunt quomodo illud uerum est quod
aut sapiens deus ab inicio creauit hominem et reliquit
illum in manu concilii sui. si necessario gerimus om̄ia cur
leges condimus. cur alios laudamus alios obiurgamus.
quid malis supplicia bonis premia preparamus. que ista
iusticia est que furem punit qui non potuit non furari
hic audire te uelim. ENEAS. Mihi quoq; gratissimum
fuerit. Bernardine pater si nodum hunc dissolueris nam
mihi similis ei uidetur quem magnus Alexander in plau
stro gordii repertū cum soluere nō posset. manu gladio
disrupit. aut implens aut deludens oracula que regna-
turum tota Asia p̄dixerāt qui soluisset noxum. BERN.
Parebo desiderio uestro si respōdebitis his que uicissim
ex uobis requiram. PE. Quid ni respōdeamus. BERN.
Age mundum hunc in quo celum terra et mare claudit
gubernari ne desuper credis an eos sequeris de quibus
inquit Iuuenalis tuus. sunt qui in fortune iam casibus oīa
ponunt et nullo credunt mundum rectore moueri. for
tuna uoluente uices et lucis et anni. PET. Democritus
ut aiunt et qui doctrinam Epycuri sequuntur mundum
casu factū credidere gubernariq; p̄uidentia negauerūt
at mihi consideranti naturalium rerum cursum et ordinem
certū quo frequenter in melius cuncta dirigunt satis
p̄suasum est p̄uidentiā esse aliquā mundi gubernatricē.

quis eniꝫ domum quápiá ingressus cum puluinaria suis distincta locis distributam rite supellectilem mancipia suis offitiis intenta reliquam familiam ex ordine famu/lantem uident non e uestigio menté retorqueat in egregium aliqué patréfamilias quem domus rectoré credat ENEAS. Idem mihi alia ratio suadet. BERN. Effate qd sentias. ENEAS. Deum esse optimum negat nemo. Est autem optimi non modo producere res optimas sed productas etiam ad perfectionem deducere absoluta uero perfectio ex finis assecutione depédet nec productaꝝ rerum finis est alius q̃ gubernatio perfecta. Cum igit̃ deus reproduxerit optimas dicente mése et uidit deus cuncta que fecerat et erant ualde bona non est uero si/mile q̃ deus produxit ab eo negligi. BERN. Vnum esse mundum gubernatorem an plures credis. PETRVS. optima gubernatio est que res in finem deducit finis gubernationis est pax et unitas eorum que gubernantur unire et cócordare plurima unus quá plures melius comodiusq́ꝫ poterit mundo ergo cum sit optimus gubernationem optimam que ab uno est deberi crederim. BER. Quis unus hic é q mũdum regit. ENEAS. Et quis alius q̃ deus credi potest. is curat qui creauit. BERN. Cum sit igitur unus deus qui mundum gubernat cur nõ oẽa que fiunt in mundo ab eo preuisa et ordinata putatis. PE. Quia sepe fortes ĩ bello succũbere superariq́ꝫ cursu ueloces cernim⁹ tamen malis bona bonisq́ꝫ mala distribui multaq́ꝫ casu contingere q̃ diuine gubernationi repugnare uidentur. qbus ex rebus et si mundi gubernationé nonnulli deo dederunt corruptibilium tamen regimen in quibus fortuna dominatur ab eius prouidentia sub/traxerunt. Cumq́ꝫ mola pene infinita in dies fiant non é consentaneum deo tribuere quecunq́ꝫ geruntur. nihil enim ille non bonum agit. BERN. Omnipotens deus nõ modo celũ et terrá angelos et homines sꝫ minuta queq́ꝫ animantia auium queq́ꝫ pénas et herbarum flosculos et arboꝝ folia nutu suo gubernat. sicut enim nihil omnino é cuius ipse nó sit causa. sic nihil est qđ eius gubernationé

d2

fugiat. Verũq illud est deo q cuncta uidet et suis cũcta nectit ordinibus nihil esse fortuitum Vos si fodientes se pulchrum inuenistis thesatum. quia preter opinionem accidit hic casus est dicitis. siquid aũt boni uel mali inter homines cernitis cuius cãm ignoratis fortunã e uestigio rephen ditis q̃ ueluti ceca sine ullo examine meritorum. nunc bonos opprimit nũc malos extollit. parcitis autem deo quẽ nullus iniuste creditis auctorẽ nec aĩaduertitt qui dũ iustũ uultis eũ oñdere aut impotẽtẽ dicitis aut negligentem. nãq cũ possit uniuersa disponere cur de/ferat aliq̃ qui cũcta creauit regit ille ut oñsum est oĩa qui ex alta sue puidentie specula maiora et minora res/piciens accomodat unicuiq qđ cõuenit nec temere qđq̃ trãsire pmittit. et si uobis altũ fatalis ordinis miraculũ ignorãtibus confusa et conturbata oĩa uideanẽ. dica tisq s. pe malũ bonũ et bonũ malum. quomõ nonnunq̃ et regũ opa famuli culpãt dũ causas facti nesciunt. sepeq gestum casu crediẽ qđ consultu est ordinatũ. PE. Age dum Bernardine pceptor optime fieri ne mala sub deo gubernatore dicis an negas BERN. Agunt mala mali q̃ plurima quis negat. PE. Cur non ille gubernator deus auertit q ciuitates regunt quoad possunt malefactores exterminãt uirtutiq operam clare subditos cogũt nec malo quod ualeãt extirpare locum esse sinunt. deus cui uelle et posse unum est. si non excludit malũ uideẽ uelle qđ sentire de summa bonitate nephas existimauerim. BERN. Gubernationum duo sunt genera particulare unum uniuersale alterũ ex pmo student qui ei prosunt omnem defectum quoad ualeant amouere. in secundo permittunt singularia sepe deficere ne bonũ pereat uni uersi. deus aũt cum sit generalis administrator omnium rerum non ab re particularia quedã deficere aberrare concedit ut eluceat uniuersi pfectio. plurima nãq bona deessent si nihil mali pmitteretur nulla fuisset patientia martirũ nisi psecutio tyrãnoꝝ interuenissꝫ qs nossꝫ iusti tiam nisi uidisset iniqtatem pudicas feminas coronat in/famia meretricũ. laudat abstinẽtiãq reprobat ingluuiẽ

liberalitati preconium auaritie prauitas manifestat· hic illud Crisippi non absurde dictū est. pinde inqt homines stulti cur non hoc etiā desiderāt ut ueritas sit et non sit mēdaciū· nā itidē sunt bona et mala felicitas et infortu/nitas· dolor et uoluptas· alteꝝ eniȝ ex altero sicuti phūs ait uerticibus inter se contrariis deliquatū est· si tuleris unum abstuleris utꝝq· omīpotens aūt deus si credimus Augustino· nullū oīno malū in suis opibus esse pateret̄· nisi usq adeo esset omnipotens ut ex malo quoq bonum depromet̄· necesse aūt fuit ut cōpleretur uniuersi per fectio· grad9 oēs bonitati implere neq id fieri poterat si cunctis rebus una fuisset eqlitas. eā ob cām sicut aliqua repiunt̄ in natura reꝝ que suum esse neqūt amittere uelud incorporalia nonnulla uero sunt q̄ possunt nō esse ut coporalia parimodo consequens fuit q̄dam esse q̄ boni tatem suā neqrēnt pdere· pleraq uero ita bona esse ut tn̄ a bonitate sua deficere possent· atq hic est qd homo in sua manu dimissus et bonum opari si uelit et malū pōt libertatem arbitrii usq ad finem uite retentas· PETR. Persuasus sum q̄cunq sunt in mūdo dei puidentia cūcta disponi et cur mala fiant intelligo· illud aūt neq̄o capere qa puisa deo et pscita oīa dicis añq fiant et libeꝝ esse hominis arbitrium asseris necesse est eniȝ ut mihi uidet̄ aut deum futura nescire aut hominis uoluntatem neces sitate cōstringi· nāq si ab eterno pscuit de9· qa tderet Christū Iudas deinde laqueo se suspenderet· aut necesse fuit Iudā qd pscitum erat implere aut deludi pscientiā at cum falli neqat scientia dei quis non intelligit coactū Iudā ut xpm uenderet seq suspenderet· ENEAS. Qui diuinā puidentiā siue pn̄tiā ponunt siles illis esse uident̄ qui fatum apud ueteres introduxere· BERN· Quid tibi fatum esse uidet̄. ENEAS· Crisippus ut est apud geliū noctium athicaꝝ fatum est inqt sempiterna quedā et in declinabilis series rerum et cathena uoluēs semetipam sese implicans per eternos consequētie ordines ex qbus apta connexaq est Deinde succinctius diffinire uidet̄ fatumq nihil aliud dicere q̄ naturalem et necessariam

quandam rerum consequentiá Boecius uero in libro de consolatione Quarto multa de fato ac diuina puidentia texuit et argute differés alteꝝ ab altero secernit ait.n. prouidentia est ipsa diuina ratio in summo oím principe constituta q̄ cuncta disponit fatum uero inherés reb9 mobilibus dispositio. per quá puidentia suis q̄q3 nectit ordinibus. uultq3 puidentiá cuncta piter q̄uis diuersa q̄uis infinita cóplecti. fatum uero singula dirigere. Et arbitrat̄ qdem oía q̄ fato subsunt diuine quoq3 puidétie subiecta esse cui et ipm fatum subiacet Quedá uero sub prouidentia constituta fati seriem supare. s3 ista mihi al tiora uident̄ q̄ hominis capiat intellect9 Etenī3 si ut ipe Boetius ait Tempalis ordinis explicatio in diuine menti adunata cóspectu puidentia dicit̄ eadé uero adunatio digesta et explicata tpibus fatum uocat̄ nó uideo qdná illud esse pductum possit qđ fati seriem fugiat q̄uis non nulli fatum dicát ad effectus diuinitus puisos secundaꝝ esse ordinem causaꝝ. neq3 subiici sibi q̄ pme cause imme-diata sunt opa queadmodú creatio reꝝ siue spiritualiú substátiaꝝ glorificatio q̄ sententia nullatenus ex mente Boetii suscepta uidet̄. non enī3 que sunt a deo sine medio s3 que pxima sunt ei fatalis ordiné mobilitatis excedere Boetius affirmauit. scimus insup rónabilem animam et ꝯtibilem et mobilem esse. cui9 omipotens nullo mediáte credit̄ esse conditor. Ego sicut ab exordio dixi si fatum diffinire noluerim nil aliud esse dicam q̄ diuine maiestati eterná puidentiá seu uoluntaté in deo náq3 idem ē uelle qđ puidere uult enī3 qđ puidet et prouidet quod uult. BERN. Non male sentis ná ét Augustinus in libro de Ciuitate dei Quinto dú regnoꝝ causas uult oñdere Que si quis ppterea inqt fatis tribuit. qa ipsam dei uoluntatem fati nomine appellat sententiá teñeat linguá corrigat et alio loco ī eodé libro. ordiné aút cáꝝ inqt ubi uolútas dei plurimú pót. neq3 negam9 ne3 fati uocabulo núcupam9 nisi forte fatú a fádo intelligam9 dictú idest a loquédo nó enī3 abnuere possum9 esse scptú in lrís sanctis. semel locutus est deus. duo hec audiui qa ptás deo est et tibi

dño misericordia qa tu reddes unicuiq; scdm opera ei9.
qđ eniȝ dictú est semel locut9 est intelligit̃ immobiliter
hoc est incõmutabiliter est locutus. sicut nouit incõmuta
biliter oĩa que futura sunt et que factur9 est hac itaq;
ratiõe inqt possem9 a fando fatũ appellare nisi hoc nomẽ
in alia re soleret intelligi quo corda hoim nolumus incli/
nari ueteres enim cõmuni mõ loquendi fati nomine uim
positionis sydeꝝ intelligebát. putauit igit̃ Augustinus
fugiendũ esse fati uocabulũ Quẽadmodũ et Gregorius
Absit inqt a fideliũ cordibus ut fatũ aliqd esse dicát Qđ
si hoc nomine uti placet. non estimat Augustinus aliud
esse fatũ q̃ diuine uoluntati ordinationẽ atq; sermonẽ qui
falli aut labi mime põt. ENEAS. Redeo ad ea q̃ Petrus
ait si fatũ ad diuiná puidentiá ꝑnotitionẽq; ꝛ̃hbimus non
est illud inepte dictú qđ apud tragedũ legimus dux es
summi pr̃ altiq; dñator poli qđcũq; placuit nulla parẽdi
mora ẽ. assum ípiger fac nolle comitabor gemẽs malusq;
paciar facere qđ licuit bono ducũt uolentẽ fata uolẽtem
trahunt. qd eniȝ reliq est in ptáte nr̃a. Si quẽadmodum
ꝑnouit deus. ita futura sunt oĩa. BERN. Obscurissimá
et implicatissimá q̃stionẽ attingit in q̃ Grysippus estuás
plurimũq; laborás ingenia inqt si ꝑ naturá ꝑmitus salu
briter utiliterq; ficta sunt omem illá uim q̃ de fato extri
secus igruit inobfensius ꝛ̃ctabiliusq; trásmittũt Si uero
sunt aspera et inscia et rudia nulliusq; artiũ bonaꝝ admi
niculis fulta etiá si paruo siue nullo fatalis incomodi con
flictu urgeátur sua tñ leuitate et uoluntario impetu in
assidua delicta et in errores ruũt. sȝ hic fatũ nõ ad diui
nam puidentiá sȝ ad uim sideꝝ retulisse uidet̃ ac peccádi
principiũ nature hois nõ uolũtati tribuisse. ac ꝓpterea
cũ putauit se nodũ soluisse nihil explicauit Cicero cum
crederet ꝑscientiá futuroꝝ apud deũ et liberá apud ho
minem uoluntatem sil̃ stare non posse maluit deũ futuri
ꝑsciũ negare quá libertatẽ arbitrii humano generi au/
ferre Atq; ita ut inqt Augustinus dũ liberos uult hoĩes
facere sacrilegos efficit Quidá uero ut est apud Boetiũ
non tam puide q̃ callide nodum hunc soluentes non ideo
ĩngebát quid esse euentuꝝ qm̃ id prouidentia futuꝝ esse

p̄spexit ſꝫ ecōtrio potius q̄d futuꝝ eſt id diuinā ꝓuidētiā
latere non poſſe eoq; mō neceſſariū hoc ī contriā relabī
ꝑtē putabāt. neq; .n. neceſſe ē q̄ futura ſunt ꝓuideri ſed
huic ſolutioni tāq̄ ridicule et inſule r̄pugn̄c boetius et aliā
ſub noīe phīe ſublimē et admirabilē ītroducit. Aīt .n. deo
q hāc mundi cōpagē et hoīm genus cōdidit oīa q̄ facta
et que futura ſunt tāq̄ pn̄tia in cōſpectu eſſe ꝑnotionēq;
ſuā q̄ cuncta dinoſcit non q̄ſi futuri p̄ſcientiā ſꝫ ſcientiā
nunq̄ deficientꝫ inſtācie rectius exiſtimaui nec tā ꝓuidē
tiā quā ꝓuidentiā dici debere qa porro ab infimis cōſti/
tuta reb9 q̄ſi ab excelſo reꝝ cardine cūcta pſpiciat cēſet
igit̄ ſicut humanus intuitus cū ꝑiter hoīem ābulare in
terra et ſolē in celo r̄naſci pſpicit nec tn̄ aut in hoīe uo/
luntariū motū impedit aut in ſole neceſſariū ortū īducit
ita et cūcta deſpiciētē ueluti pn̄tia diuinū oculū q̄litatē
reꝝ minime ꝑturbare pulcherrima ſapientꝫ excogitatio
nō tn̄ ſatꝫ firmamēti ſecū affert neꝫ .n. deo pn̄tia ſunt oīa
tāq̄ ſil̄ exiſtāt q̄ ꝑterierēt et q̄ futura ſunt aliogn et Anti
xp̄m q nondū natus credit̄ exiſtere apud deū diceremꝰ
q̄d nemo q ſapiat affirmauerit. Sunt aūt pn̄tia deo ꝑterita
et futura ꝑ cognitionē eiꝰ q cūcta ſil̄ infallibili cognitōe
tuet̄ q̄d neꝫ ip̄m boetiū latuit dū ait ſciām dei oīa q̄ſi iā
gerant̄ in ſua ſimplici cognitione conſiderare ad ꝟbum
q̄ſi non ſine cā adiiciens Inſuꝑ ſi iā deo pn̄s eſt q̄d futuꝝ
in homine dicimꝰ qꝫ non intelligit tāto magis urgeri ho
minē q̄to futuꝝ q̄d eſt in eo Ex certo pn̄ti certius pendꝫ
Ex oīibus igit̄ q hāc tortuoſam atq; ut multi putauerēt
inextricabilē q̄ſtionē ꝯtauerūt nemo ꝉ clariꝰ ꝉ neruoſiꝰ
quā diuus Auguſtinus dubiū explicat Is .n. cū altiſſimā
diuine mentꝫ ꝓuidētiā ſeu p̄ſciētiā futuroꝝ malis dicere
pfundius intueret̄ non mō quicqd acturi eſſent in terris
homines ſꝫ qn̄ et q̄ uoluntate et quo loco et q̄bus modis
ꝑuiſum illic exploratūq; cōperit deus .n. q ab et̄no uidit
et nouit cayn ꝑicidū cōmiſſuꝝ q̄d ſuopte īgenio ſpōteq;
fr̄em ſuū occiſurus eſſet non ignorauit. Religioſus igit̄
animus ut Auguſtini ꝟbis utamur et futuri p̄ſcientiam
deo tribuit et uoluntatꝫ arbitriū cōcedit hoī utrūq; eligit
utrūq; cōfitet̄ et fide pietatꝫ utrūq; confirmat Cū dixiſſꝫ

Cicero p inductionē si pſcita ſunt omīa futura hoc ordie uenient quo uentura eſſe pſcita ſunt et ſi hoc ordine ue nient. certus eſt ordo rex certus eſt ordo cāx. non eniꝫ fieri aliqd pōt. qd non aliq efficiens cā pceſſerit. ſi autē cert9 eſt ordo cāx quo fit omē qd fit fato inqt fiūt omīa que fiunt. qd ſi ita eſt nihil eſt in noſtra ptāte nullūq eſt arbitrium uoluntatis minime inquit Auguſtinus ita eſt ut Ciceroni uideẽ non eſt eniꝫ conſequens q deo certus eſt omnium ordo cauſax ideo nihil ſit in nr̄e uoluntatis arbitrio nam et ipe nr̄e uoluntates in cauſarum ordine ſunt qui certus eſt deo. eiuſq preſcientia continẽ. qm et humane uoluntates humanorum operum cauſe ſunt. atq ita qui omnes cauſas rerum preſciuit. pfecto in eis etiā nr̄as uoluntates ignorare non potuit. quas nr̄orum operum cauſas eſſe pſciuit. Siue igitur fatum ſcdarum ordinem cauſarum eſſe dixeritis ſiue diuinam ipſam pro uidentiam et preſcientiam fati nomine uocaueritt. non ē cur libero arbitrio timeatis. nā fatum q̄uis eſt immuta bile ut eſt illud Virgilianum Deſine fata deum flecti ſpe rare pcando Et Boeti9 cum de fati ſerie loqrẽ hec inqt actus et fortunas hominum in diſſolubili cāx cōnexione conſtriñgit que cum ab immobilis puidentie pficiſcatur exordiis ipſam quoq immutabilē eſſe neceſſe eſt. huma nas tñ uoluntates nequaq̄ coercet quin bonum malumq ſuopte ingenio poſſint eligere. cum fati conſtitutio ſic ab inicio ſit ordinata ut multa per uoluntates hominum ad finem deducat. neq caſum neq fortunam q̄tum attinet ad homines excludat ſicut et de preſcientia dei. eorum que apud nos alia uoluntaria nouit alia neceſſaria. nec fallit in his q̄ pſciuit diuina puidētia. q̄uis in poteſtate ſit hominis in horas mutare propoſitum omne namq fu turum diuin9 precurrit intuitus et ad pñtiam proprie cognitionis retorquet neq nunc hoc illud p uices intel ligit ſꝫ omēs homines mutationes uno ictu complectitur. Quod autem ait Seneca fata uolentem ducunt nolentē trahunt. id uex eſſe poteſt ſi ad ea referas que ſimplicē habent neceſſitatem quemadmodum eſt omēs homines eſſe mortales. nā ſiquis mori uelit inſtante morte uolens

ducet̃ si nolit inuit⁹ rapiet̃ Cogunt̃ et nõnũq̃ hoies ĩter
iecta cõditiõe q̃ nollent uelle ut q iactũ rex̃ faciũt incolu
mes aĩas ut euitari r̃cipiát nez uolũtas hec absolute libera
dici põt q̃ felicitati cupidi sunt hoies eá·n·q̃dá naturali i
stictu necessario cũcti mortles appetũt·nez p̃nt bonũ nõ
appetere ac̃ uelle in ceteri humana uolũtas sui iuri exñs·
nullis arctata uinculis hoc eligit illd̃ r̃fugit recte itaq̃
negat Crisipp⁹ optere ferri audiriq̃ hoies ut nequá et
ignauos et nocẽtes et audaces, q cũ ĩ culpa et ĩ maleficio
reuicti sunt p̃fugiũt ad fati necessitatẽ tãq̃ in aliqd̃ fani
asilũ et q̃ pessime fecer̃t ea non sue temeritati s3 fato esse
attribuẽda dicũt Eqdem si uera fateri uulti qs ur̃m ẽ q cũ
loquit̃ nõ ĩtelligat se posse tacere si uelit dũ currit posse
subsistere dũ comedit abstinere et ad hũc modũ q̃pluria
manz igit̃ libertas arbitrii apd̃ humanũ gen⁹ nec l̃ fati
necessitas ruit l̃ diña p̃uidẽtia siue p̃sciẽtia futurox̃ dee
Ea cũ finiss3 Bernardin⁹ nosq̃ oculos hĩc atq̃ iñ tollere
m⁹ undiq̃ mõs p̃rupt⁹ ĩcredibilis altitudĩs cui⁹ cacumẽ
nubila trãscendit in conspectu dat̃ nec q̃sit ascensus in
ṽticem patet· uallis ex om̃i p̃te clausa q̃si p̃fundissimus
puteus nullum p̃mittit exitũ Tum· PE· En quo inq̃t nos
Bernardine duxisti·siccine cápos monstrabis elysios· qd
tibi uult hoc baratx̃ nisi alas p̃buerit deus quo hinc exir̃
possimus nec uideo nec ĩtelligo modũ·BER·Huc ur̃a uos
q̃sita ṫxerũt q̃lis disputatio fuit talis obuenit locus· con
fidite nihil ẽ credenti difficile nihil fideli arduũ atq̃ his
dictis liciox̃ globũ quem manu ger̃ebat in sublime iacit
ille uento rapt⁹ diu p̃ aerẽ uolitás deniq̃ nubes ascẽdit
montiq̃ ṽticem tenz· ac uetuste quercus inheret ramis
Bernardinus q sinistra caput altex̃ licii retinuerat huc
inq̃t porrigite manus·hoc uos filo in montez rapiá pare
mus utq̃ filũ prendim⁹ tãq̃ magno fune ligati oculti ui/
ribus in altũ tollimur scãdimusq̃ subito iugũ monti atq̃
in summum uenimus ibi rursus latá planiciem et agros
frugibus aptos s3 ĩcultos et humano uestigio nudos ĩue
nim⁹·p̃cedit Bernardin⁹ atq̃ iter oñdit nõ ĩtrepidũ du
cẽ alacri mẽte seqmur itex̃ siluas itex̃ deserta lustram⁹
Ille interim uos inq̃t fortasse q̃a uentura sunt oĩa q̃ deus

ꝑuidit eo mō quo sunt ꝑuisa uanos putatꝰ cogitatꝰ hoīm
siq̄ in p̄ntiaꝝ de recuꝑanda Constātinopoli curā habēt
PE. Penetrasti ad mentē meā id mecū tacitꝰ agitabam
q̄uis non audebā pferre mentꝭ conceptū. ENE. Si recu-
perandā ꝑuidit deus Constātinopolim q̄uis Imꝑator et
papa siue negligāt siue dormiāt fiet qđ ē ꝑuisum si minꝰ
incassum uigilie laboresq̄ cedūt. BER. Nihil mutabitur
ex ꝑuisis sꝫ ea nullus mortaliū nouit. decꝫ igitꝰ hoīem que
rere que laude digna sūt nihil ex his negligere que suo
incūbunt officio cōi utilitati consulere inerciā atq̄ otiū
fugere. homo enīꝫ siqd ꝑ laborē facit. labor ille ab eo cito
recedit bn̄factū neq̄ in hac uita neq̄ in altera deerit. at
siq̄ ꝑ uoluptatē neqter aguntꝰ uoluptas cito abit. Turpis
facti memoria indebilis est qđ si nouit altissimi plenitudo
cōsilii. qbus negligētibꝰ qbusq̄ laborātibꝰ turcoꝝ manꝰ
aut extermiabitꝰ aut magnificabitꝰ Cum sit libeꝝ hoīem
inter q̄s uelit ānumerari ille pfecto melior ille sapiētior
et acceptior deo putādꝰ est q negligentiā fugiens inho
nesta cā sese iūgit. Dū sic loquitꝰ siue illđ flumē siue mare
fuit aquā latissimā atq̄ pfundissimā cernimus cuiꝰ non
erat ulteriorē ripā uidere Tum Bernardinꝰ et hoc inqt
suꝑare impedimentum oportet moxq̄ palliū suꝑ undas
extendit atq̄ ascendens desuꝑ eo tāq̄ naui utitꝰ et intro
ductis nobis sese alto cōmittit Mihi ī mētē uenit qđ de Io
hāne Capistrano huiꝰ Barnardini discipulo factū rūor
erat quē padi fluenta trāsmeasse non lōge a Mātua siccis
pedibꝰ bn̄ficio uestimti qđ suꝑ aquā strauerat nōnullos
affirmasse didicerā et si postea nullū eius rei fundamētū
inueniā nos autem ut aquā ingressi sumꝰ tāta uelocitate
uehimur ut simul litꝰ cōspectūq̄ litoris amittamꝰ Cum
uenissemꝰ in alterā ripā oblectati facie terre que lōge
uenustior prioribus fuit leti ꝑgredimur nec diu pfecti
murum comperimus qui uallem latissimā clausit duosq̄
inter se mōtes coniungit sicut apud Belinzonam contra
Suisenses erectā molem ex colle in collem ductā uidimꝰ
seu qualis fuit in ualle Sedunensi quondam murus quā
Valexii alpini homines sabaudiensibus obiecerunt. sꝫ hic

ſine modo altior ex q̄drato lapide crebris turribus foſſa
et a q̄ ꝑpetua defenſus ad portá in medio patenté· pons
qui moueri poſſet p̄bebat iter flámeus illú ſeraphin ob/
ſeruabat aſpectu minaci atq̨ terribili· igneis oculis gla
dium manu uibrás quem poſtq̄ Bernardinus uidit iuſſit
nos conſiſtere· ipſe in ponté ſolus aſcédit accedenſq̨ loci
cuſtodem· duos inqt armiger ſummi dei huc ad te uiros
duco quos iubꝫ eterna ptás huc introducas Tum ille mō
hac tráſit Raphael q te uenturꝫ dixerat· deq̨ his duob9
me cōmonuerat adducito eos ut libet non hos tm̄ hodie
ſꝫ oīes qcunq̨ aduenerint ut eſt ſummi regis decretum
intromittam Nos ubi ſignú ex Bernardino ſuſcepimus·
repente in ponté ꝑgimus et ſalutato cuſtode per aureá
portá letiori uultu trás murꝫ uadim9 tres illic uiri g̃ues
et annis pleni ac facie uenerabiles iter ſeſe ꝟba ſerebát·
quoꝝ primus q ſenior uidebaẗ ut nos ingreſſos aſpexit·
Et qui uos eſtis ait· q huc cú corporibus introiſtis· Tum
Bernardin9 detecto capite et inflexa ceruice O ſancte
inqt anime et deo gratiſſime Volūtas eſt in ſummo celo
q̄ his duob9 iter p̄bꝫ alter p̄mi p̄ſulis archana cōtrectat
alter ex his eſt quos Ceſar in conſiliú accire cōſueuit il/
luſtrium aīaꝝ uiſuri conſiliú ueniunt q̄d hic futurꝫ eſt Di
cite ſi iá multitudo conuenit· nondú inqt ſenior at breui
ad oēs aderunt ingētes umbre· Tum Petrus ſeorſum
Bernardinú t̄hés et q ná ſunt ait hii p̄res ueneratu dig
niſſimi. BER· Qui ꝟba fecit añ diluuiú cú uixiſſꝫ ánis ui/
táq̨ ſine culpa duxiſſꝫ innocuá non ulť comparuit Scd̄m
uidit heliſeus apud Iordané igneo turbine raptū quem
filii pphetaꝝ triduo ꝑqrentes non inuenerunt· Tertius
annis plenus apud Epheſum uiſus eſt dormiuiſſe ſꝫ cum
appoſitum eſſet in ſepulchro corpus eius· moxq̨ requi
reretur nihil inuētum eſt p̄ter mána et oleum hi locum
hunc ueſtiti carnibus habitant hoc mō máſuri donec mō
ſtrifere beſtie i fine mundi occurrát ꝟbo dei teſtimoniú
p̄bituri· ENEAS. Et qn̄ erit aduent9 ille quē terrificū
et acerbiſſimú oīs ſcriptura teſtaẗ qn̄ etiá iudicii dies
BERN. Altiora te q̄ris ſꝫ multi hec p̄dicere uoluerūt q

nunc ex apocalipsi Iohánis nunc ex Daniele argumenta
uenátes ausu temerario archana sancti spús apperire
téptauerút sꝫ euanuerút in cogitatióib⁹ q hodie quoq́
ridentᷓ inuéti nugaces. Si uera fuissꝫ Lactátii firmiani
sententia iá dudú qué colit mundú ignis assúpsissꝫ edax
scriptor etiá nó ignobilis Iudas de septimanis q̃ referúnt
apud Danielé disserens diuulgatá Antixp̄i p̄ntiá ex ni
mietate ꝑsecutionú q̃s seuer⁹ Cesar intulit xp̄ianis iáiá
suo tempore credidit imminere et multoꝝ fideliú aímos
ꝑturbauit proch q̃tá é humane menti sciendi cupiditati
q̃lla se discere posse cófidit q̃ discenda nó esse magister
ueritati edocuit. dú q̃rentib⁹ de consummatione seculi
discipulis Non est inq̃t urm̃ nosce tp̄a uel momenta q̃ pr̃
posuit in sua ptáte impante quoq́ Diocleciano nó pauci
fuerunt q uidentes infinita xp̄ianoꝝ tormenta Antixp̄i
tempus adesse crediderunt. Sꝫ tu mitte hec et tibi tunc
iudiciú esse credito cú pmú aíam exalabis atq́ his dictis
ad tres uiros iubet inq̃t celestis Imperii moderator hos
meditú aliqué tumulú deducat ex quo ualeát sublimes
úbras cú affuerit et ítueri et audire illi fróte hilari im⁹
inq̃unt moxq́ p̄cedút latior hic cápos ether ut est apd
maroné et lumine uescit purpureo soléq́ suú sua sidera
norunt hic pomeria illic amenissimi saltus aprica loca et
ultᷓ q̃ cogitari possit mirabilia tempe prata latissima con
tecta floribus et argenteis aquis irrigua uirentes luci.
nunc myrtum nunc buxum redolent arbores alie flores
alie fructú gerunt ex hac parte cedri tenduntᷓ in celú
ex illa citri suo fetu grauescentes terre proximát arboꝝ
mille genera uites onuste botris suo stipite maloꝝ se mo
re sustentát núc pauones occurrút. núc psitacoꝝ turme
et quas uocant iudicas gallinaꝝ innumerabiles caterue,
animalium quoq́ diuerse facies inter que nullum noxiú
másuefacte fere uocate occurrunt iusse recedunt. íter
pineta quercetaq́ dulcissime modulantur aues. hic iam
lactis iá flumía nectaris ibant Taceant q uel hesperidú
uel pheatú uiridatia cómendát. summus hunc agricola
plátauit ortú et uoluptati ꝑadisum uocari iussit. nihil é

ubiq̧ terrarum quod huius loci delitiis equari ualeat cuius tam uarie dotes sunt tam diuerse uoluptates· tāta mirabilium rerum copia ut nec referre qui uidit nec ex cogitare qui non uidit ullo modo queat. Inter hec dum miracula procedimus fontem perspicuum cernimus ex quo riuuli q̄tuor emanantes postq̄ paululum defluxerūt fluminis instareunt· non longe a fonte uiret tumulus de quo facilis apparet in omnē uallem ꝓspectus et alta platanus locū obūbrat· quo uiso hic manendū est inquit helias spectare hinc licebit ꝓceres deīde si libuerit ꝓpi9 accedem9 Recte admones inq̄t Bernardin9 lib3 sedere interim Ego ubi ociosos esse p̄res aīmaduerto et silentiū factū Tecū inquā libēs habuerim pauca q supra pectus quondā dn̄i iacens celestis·archani potasti flumina atq̧ in insula relegatus quas non capit humana fragilitas re uelatiōes hausisti· IOHANNES· Fate ut libet· ENEAS· Quero ex te locus hic uoluptatibus affluens quis nā scit nam Bernardinus cāpos elisios hic est cōmemorat·mihi potius persuasum est paradisum hanc esse quā primi pa rentes parua mora colentes per contumaciam amiserūt Nam et uos tres uiri qui nondum mortem obiuistis ubi iam conseruati tot seculis fuissetis nisi in ꝑadiso et q̄tuor hec flumina que uidemus ea opinor esse que scriptura Moysi tradit ex paradiso manare uniuersam irrigantia terrā· IOHANNES· Neq̧ Bernardino neq̧ tibi falsa sen tentia est·nam quos gētilitas campos appellauit elysios hos paradisum scriptura uocitat gentiles q̄uis errarūt deoꝝ ponentes multitudinem id tn̄ ueꝝ crediderūt q̄ loca penatū esse dixerunt ubi post mortē nocentem aīe cruciarent̄· hinc illa Platonis laudatissima uox xp̄iane fidei ueritatiq̧ consona dum ait in epistolis Credendū est aūt semꝑ ueterib9 sacrisq̧ sermōib9 nobis asserētib9 aīam esse immortalē iudicesq̧ hr̄e ac penas dare maxīas cū a corꝑe fuerit separata pioꝝ uero animas ferūt q ad suꝑiores circulos id ē ad origīnē suā ut ipsi aiebāt aduo lare putauerūt nā et ignē celestē esse aīa3 arbitrati sunt ut ex Bernardino didicisti pleriq̧ autem nullos in celū

referri asseruerunt nisi deorum filios quos uocauerunt heroas natos ex supnis potestatibus cum se corporibus humanis infuderũt Reliqs aĩas e corporib9 deuolãtes acherontis trãsire fluenta et stigias iuuare plaudes atq orebi perуolui tenebris uoluerunt et aliquas ibi torqri plixius aliqs e uestigio ad locos migrare letos et amena uireta fortunatoꝝ nemoꝝ sedesq btãs. Existimarũt.n. terrã esse aliquẽ locũ inter supos et inferos oĩni molestia uacantẽ quẽ purgati animabus assignantes elisii nomine uacauerũt nr̃i maiorem loci noticiã assecuti paradisum dixere In quo primus parens creatus noxialis pomi de gustatũ sucum in oẽs hoĩes deriuauit. PE. Magnope me oblectat illa Platonis diuina sententia quã protulisti multũ est enim solutas carnibus animas ferre supplicia tanto teste probari nam rabuli nostri temporis multa in aduersum garriunt. BERN. In prohemio pollitícoꝝ Leonardus Aretinus ea Platonis uerba recensuit. Et addit iterum ex Platonicis dictis quod memorie cõmendãdũ est. sorocia namq nostre tradit religioni. Sic enim ait. Quapropter minus malum est existimandũ perpeti grauissimas iniurias quã inferre quo opulentus qdem homo in paupertate animi constitut9 non audit et si audit deridens cõtendit impudẽterq rapinis libidinibusq fret9 quo cupiditas eius expleat̃ qsi cecus quidã non cernit quẽ maximũ semp malum uiuentem se impie necessario consequatur et post mortem q̃ infamis miseraq demigratio ipsum expectet. ENEAS. Quod Plato dicit non est his aduersum que tradunt aliqui uolẽtes ostendere falsum esse quod uulgo creditur animas apud inferos ignibus affligi corporeis nõ eni3 penas ferre animas diffitentur quibus molestissimum est diuina uisione carere. S3 arbitrãtur non esse nature consonum corporeũ ignẽ quẽ dicũt apd inferos ardere in animã q̃ corp9 nõ hab3 agere posse. Qd aũt tradũt Poete cruciatus animarum inherebo exerceri ut ẽ illud Virgilianũ ergo exercent̃ penis ueterumq maloꝝ supplicia expendunt. Alie pandunt naues suspense ad uentos aliis sub iurgite uasto

Infectum eluitur scelus aut exuritur igni non sine phi losophorum alta doctrina promulgatum est qbus uisum fuit deposito corpore adhuc sordes aliquas animabus herere Inquit enim seruus penas aut nō perferunt aime sed illius conuentionis reliquie que fuit inter animam et corpus nam licet ista duo per se penā ferre non possunt homo tn̄ perfert qui de his duobus est factus. BERN. Non modo gentiles sed xp̄ianos etiam hec inuasit opinio nam et origines cuius uite sanctimonia an scientie lumē supauerit incertū est Siquando inquit animas in sacris radicibus igne pati corporeo reperimus spiritalem afflictionem per metaphoram intelligimus sed admodum attendendum est ne fallamur namq̧ si uiuētis hominis in corporeus spiritus tenet̄ et afflictatur in corpore Cur non post mortem etiam corporeo igne teneatur in eoq̧ cruciet̄: Quippe rogat9 Augustinus an corporeo igne arderent demones. Cur non dicamus inquit q̄uis miris ueris tamen modis etiam spiritus incorporeos pena corporalis ignis affligi et adiecit ex eo rationem quā supra tetigimus quia spiritus hominum incorporei et nunc plures tenentur inclusi corporalibus membris. et in die iudicii magni suorum corporum uinculis insolubiliter alligabuntur. sed frustra nunc ista perquirimus que cum hinc exiuerim9 e uestigio apud inferos corporeis oculis intueberis. PE. Meridies nisi fallor adest et adhuc dextras umbras emittūt arbores neq̧ solis radius nr̄i capiti attigit cenit. BERN. Quorsum hec. PE. Quem germania miratur magnus Albertus paradisum delitiarum de quo Moyses uerba facit ad orientem iacere dicit. ultra equinoctialē plagam. quod si uerū est cur nobis umbre non sinistre sunt. Thomas doctor aquinas quāuis hoc nō affirmat nō tamen inficiat̄. aut igitur extra paradisum sumus aut Alberti falsa opinio est. ENEAS. Grāde nomē Alberti est nec tantū uirum errasse par fuerit. inuenio tamē aliquos qui sub equinoctiali circulo paradisum collocauerunt. BERN. Cautior Alberto fuit aquinas qui de re sibi dubia noluit certa proferre. illud tamen sentire

uidetur · sub equinoctiali paradisum nō esse nec fallitur·
Quis enim temporatissimum locum inueniri sub feruen-
tissimo sole crediderit: Aristoteli philosopho℞ acutissio
uisum est sub equinoctiali tropico feruidos et intollera
biles esse dies · quamuis pleriq͂ somnient quia nox refri-
geret quod dies exussit perpetuam illic temperiem esse
ENEAS. Pleriq͂ asserunt sub torrida zona sub qua pa
ralellus equinoctialis inuenit habitales terras esse inter
quos Claudius Ptolomeus Alexādrinos apud astrologos
fama clarus principatum tenet qui nonullas gentes ultē
equinoctialem plagam commorari et ad eas transitū esse
commémorat · idem quoq͂ sentire uisus est Lucanus cū
ait ignotum uobis arabes uenistis in orbem umbras mi
rati nemorum non ire sinistras Nearcus insuper in ea na
uigatione quam fecit imperante Alexandro per mare
Indicum Cum circa terram oritorum traducet classem
affirmat umbras non fuisse ad modum nostrum sed ꝟsus
meridiem inclinatas · Cum uero diei mediū sol obtineret
iam omnia umbris apparere deserta · Arrianus autem
q hoc de nearco refert · id sibi non irrationabiliter dictū
uideri scribit nam et in syene egiptia Cum sol facit cōuer
sionem estatis tempore puteum ostendi perhibet qui in
meridie umbra caret In meroe quoq͂ eodē tēpore nullū
corpus umbram emittere dicit Virgilius uero multo ui-
detur aduersus hisce uersibus Quinq͂ tenent celū zone
quarum una corusco Semper sole rubēs et torrida semꝑ
ab igne Quam circum extreme dextra leuaq͂ trahunt
Cerulea glacie concrete atq͂ imbribus atris has inta me
diam ꝓ due mortalibus egris · Munere concesse diuum et
uia secta per ambas Obliquus qua se signorum uerteret
ordo Cuius opinioni maximus testis accedit Cicero ꝟba
eius existimo non subticenda · sic enim in libro de re pub
lica scriptum reliquit Cernis autem eandem terram q̄si
quibusdam redimitam et circundatam cingulis e quibus
duos inter se maxime diuersos et celi uerticibus ipsis ex
utraq͂ parte subnixos obriguisse uides pruina medium
autē illum maximum solis ardore terreri duos habitari

Ad hec Macrobius non incelebratus philosophus cum somnium Scipionis exponeret de quinqꝫ ait cingulis ne queso estimes duorum Romane facundie parentum Maronis et Tullii dissentire doctrinā. Cum his ipsis cingulis terram redimitam dicat. Ille hisdem quas greco nomine zonas uocat asserat celum teneri. et paulopost nam septentrionalis et australis ait extremitas perpetua obriguerunt pruina. et hi duo sunt uelut cinguli qbus terra redimitur sed ambitu breues quasi extrema cingentes horum uterqꝫ habitationis impatiens est. quia torpor ille glacialis. nec animali nec frugibus uitam ministrat. Illo enim aere corpus alitur. quo herba nutritur. medi9 cingulus et idem maximus eterno afflatu cōtinui caloris ustus spatiū quod et lato et ambitu prolixius occupauit nimietate feruoris facit inhabitabile uicturis. Inter extranios uero et medium duo maiores ultimis medio minores ex utriusqꝫ incunctantis in temperie temperantur. In hisqꝫ tātum uitales auras natura dedit incolis carpe hec dum lego tā contrariis inter se pugnantia fructib9 cumqꝫ magna hinc atqꝫ inde nomina respiciant quo me uertam prorsus ignoro. BERN. Nisi contumaciter ybis herere uolumus aduersantes sententias in amiciciam redigemus. ENEAS. Audiam id percupide. BERN. Qui sedem sub terrida zona mortalibus negant habitationē comodam non quamcunqꝫ remouent. nam pars illa zone peruste que temperate uicina est habitantes admittit. quicquid enim terrarum inter estiuum et hiemalem tropicum continetur. id dicimus perustam zonam cui zodiacus supereminet Cōstat namqꝫ solem neqꝫ sursum citra cancrum neqꝫ deorsum ultra capricornum meare. sꝫ cū ad tropicorum cōfinia peruenerit mox reuerti. Est aūt sub tropico cancri siene non ignobilis ciuitas prouintie thebaidos quemadmodū umbre loci manifestāt. eo nāqꝫ die quo sol certam ingreditur partem cancri hora diei sexta. quoniam sol tunc super ipsum inuenitur uerticem ciuitatis nulla illic potest in terram de quolibet corpore umbra iactari. et hoc est quod tuus Lucan9 sensit dicēs

Atq umbras nunquá flectente syene melius si nusquá dixisse nec meroe sine cultore remásit que trib9 milib9 et ottingentis stadiis in perustam plagam introrsus a syene recedit·et ab illa usq ad terrá Cinnamemi feracé sunt stadia octingenta et per hec omnia spatia licet rari tamen uita fruuntur habitantes· Sicut macrobio uisum est qui Ciceronis maronisq dicta cómentatur· liquet insuper in die que citra et ultra gangem protendit nó paruam portionem trans paralelum iacere qui per me roem ducitur eamq terram non carere cultore Tapro/ bane uero que insula est maxima maris iudici ultra equi noctialem protensa cingulum ferax hominum eleuátúq traducitur habitantes igitur quáuis torrida zona multi in locis admittat plerúq tamen inculta desertaq iacet· habétq uastissimas solitudines et inaccessas regiones propter nimium solis ardorem·nec si ad uestram cópa/ retur illorum uita commédabilis est qui sub zodiaco de gunt quemadmodú color indicat· sunt enim omnes ethi opes solis ardore perusti·magna ex parte Ithiofagi qb9 et aliquando serpentes tibi existunt· ENEAS·Consencio Virgilium ac Ciceronem in concordiam cum Nearco et Arriano redisse·et si qui sunt alii qui partem uelint ha/ bitare peruste· Macrobius autem qua ratione cósiliarii Phtolomeo possit·non animaduerto·nam ille habitabilé terrá cinnamomi cultá esse cum dixisset mox subiúxit· ultra uero iá inaccessum est propter nimiú solis ardoré hic Agisimbam regionem ultra equinoctium habitatam tradit sub equinoctio uero plurimos ethiopes collocat quos asserit esse nigerrimos·BER·Non hic concordia s; ueritas querenda est· ENEAS· Magnum est apud me utriusq iudicium nostri homines tamen qui scioli uideri uolunt phtolomeú preferút nec dictis eius repugnare phas ducunt·BERN·Siue laudes omnia seu reprehédas eque uitium est delectionem habere oportet·ENEAS· Quem tu horum eligis· BERN·Latitudinem terre urẽ habitabilis tradút ueteres stadiorum uno et uiginti mi libus pferri perustá uero tertia parte superare mediá

e2

peruſte ſedecim milia et quingenta ſtadia id eſt tātum
ſpatium occupare quātum due partes zone temporate
concludant ducta linea ex paralelo per tilen uſq; in tro
picum cancri qui eſt ſuper ſyenen. hec autem ſecundum
cōmenſuratiōnē phtolomei non conueniunt qui ab equi
noctiali circulo ī ſyenē nequaq̄ tantū latitudinis ingerit
quantum due partes implent zone quā uos incolitis Eſt
igitur longe remotior equinoctialis cingulus quam ille
putat nec mirum ſi deceptus in hoc eſt phtolomeus qui
notiora non apprehendit multa enim ultra fidem ueri
de germania refert. nec te illud preterit falſum eſſe ab
eo dictū quod de Auguſta uindelicorum refert ubi max
imam diem horarum quindecim et duarum quartarum
dicit. de pannonia quoq; ſuperiori in qua Viennam eſſe
non eſt abſurdum credere, parem fere horarum deſcribit
numerum tibi uero exploratum eſt in Auſtria que uel
pannonie pars eſt uel ſibi finitima diem maximum ſupra
ſedecim horas extendi. PE. Difficile eſt in rebus dubiis
eis auſcultare quos exprimur in manifeſtis eſſe mētitos
ENEAS. Non tam ſecurum eſt terrā quā celū deſcribere
menſuras celi nemo reuincere poteſt terrarum cōmenſu
ratio plurimos habet iudices. ſequere tn̄ ſi placet Bernar
dine quid tibi de torrida zona compertum ſit. BERN.
Si uera fuit opinio phtolomei quēadmodum citra equi-
noctium regiones pedetentim mitiores inueniuntur pari
ratione ex altera parte uerſus auſtrū terra temperatior
et habitātibus accomodacior reperiret. iāq; apud Agiſ
imbam benignius eſſe celum at cum omnes in Auſtrū pe
regrinantes terram continuo feruentiorē ac deſertiorē
inueniant manifeſtum eſt habitationem hominum equi-
noctialem circulum nō pertingere Neq; illud repugnat
quod de taprobane ante relatum eſt cuius extremitas
equinoctium tranſcendit Eſt enim magna pars eius in-
hoſpita et inculta Rectus igitur Macrobius opinatur qui
duas Oceani coronas eſſe contēdit primamq; per calidā
zonam terre meare ſuperiora terrarum et inferiora cin
gētem flexu circi equinoctialis imitatā. ab oriente uero

duos refundi sinus· unum ad extremitatem septentrio nalis· ad australis alterum· duosq ab occidente pariter enasci sinus qui usq ad ambas q̃ dicte sunt extremitates refusi occurrũt ab oriente demissis et dum ui summa et impetu maiore miscent inuiceq ferũt se ex ipsa aquaꝝ collusiõe famosam accessionẽ et recessionẽ Oceani pariũt. probauerunt et hoc libri tube qui omne illud mare quod est ab india usq in gades chori flatibus facta getiũ et insulaꝝ cõmemoratione nauigabile tradunt significãtes prius incipere pelagus q̃ uere torride sentiatur estus· Homerus quoq nullius disciplme nescius dũ reges ethi opum inuitasse Iouem cum diis ceteris ad epulas in Oce anum ferri quas humore nutriri nonnulli ueterũ credi derunt· est igitur noticia terrarũ quãuis diminuta usq ad Oceanum australe quaꝝ et simulte sub torrida zona consistunt non tamen ad medium eius pertinent qd sup Oceanum directum est· PE· Longe digressi a proposito sumus· necdũ mihi aduersus Alberti sententiã satisfactũ est· BERN· Ediscere quid sit qd Albertum moueat ultra equinoctialem solem ponere paradisum quanuis non me latent que ab eo in libro de homine ad finem scribuntur PE· Quid opus si nosti· BERN· Vt apprehendat Eneas q̃ uis insit responsioni mee· ENEAS· Habeo tibi Bernar dine gr̃as· PE· Dicam paucis omnes Alberti rationes· BERN· Istic uolo· PE· Tria sunt signa q̃bus ille mouet primũ accipit ex dictis phtolomei qui trans equoctialẽ circulum hominibus conuenietẽm et optimã regionem ponere uidet· secundũ ex beda qui longo maris terreq tractu ab habitabili nr̃a sepatũ paradisi locũ affirmat· tertium qd maximũ putat nilus prebet· Est eniꝫ ut ipe opinatur nilus unum ex fluminibus paradisi quod sacer codex gyon appellat· nilum autem ortum habere ultra torridam zonam inde argumentatur· quia tunc eius ex cremento irrigatur egyptus cum est apud nos estiuale solstitium sole namq a meridianis partibus q̃ longissime recedente inducitur trans equinoctium hiemale tẽpus eleuant uapores et pluuie generant ex quibus auctus

e3

nilus fecundat Egyptũ nec cẽset aliá cám exundationis nisi cũ sol est in cancro reddi posse nisi quia sit origo eius ultra meridié Quod siqs hoc argumentũ refellere uelit dicens cur non similiter tygris et Eufrates intumescunt quibus est ex paradiso natiuitas respõdendũ est inquit quia nõ continuo fluxu ex paradiso labunt᷑ sꝫ diuidunt᷑ in partes et absorben᷑ a terra rursusq̃ mole quoꝝdam expssi motuũ in eoꝝ radicibus emergũt nilus aũt lapsu continuo ex australi plaga per ethiopiá currẽs defluit in egyptũ. Iungenda sunt ergo ista simul ultra meridié inuenire loca solubria et habitatiõib9 hoĩm comodissima paradisum non esse in habitabili plaga nostra q̃ uergit ad septentrion ẽ nilum paradisi fluuiũ sanctos doctores dicere an origo est in regionibus ultra meridiẽ iacẽtib9 Sequela haud neganda resultat paradisum delitiaꝝ de quo loqmur transequinoctialẽ circulũ cõsidere. ad quẽ locũ ut Albertus astruit nullis unq̃ ex posteris Ade pũe nit nisi duo rapti diuinitus et arbitrat᷑ hos duos quos cũ Iohanne repimus de ipso penitus silet. ENEAS. Magni cognomen hoc greci Alexandro Philippi filio Romani Gneo Pompeio utriq̃ Constantino Elene filio Franci Ca rolo ex pipino genito cũ fuissent plures eius nominis in una familia tradiderunt ex domo huius Alberti non est mihi cõpertũ fuisse alios hoc nomine dictos quoꝝ uirt9 admirationi sit nec istius hominis ea excellentia est ut tanto sit cognomine dignus cuius dicta non modo leuia uel ieiuna sed insulsa sunt si uerũ ẽ qđ ei Petr9 imputat PE. Nihil a me dictum est qđ non sit ex mente magni Al berti. ENEAS. Mirum est uirũ quẽ germania miratur et maximoꝝ regum titulus orát qui Plyniũ Veronẽsem probatissimum auctorẽ nunc ridet nunc mordet et qui ante se fuerit nulli parcit has nugas que facile refelli ua leant reliquisse. BERN. Caueto ne tãti uiri famá lacessas neq̃ tu parui Albertum censeas cuius nec satis ingeniũ admirari neq̃ doctriná ꝑ merito laudare sufficias fuit enim Albertus nature subtilissimus indagator inter dia leticos acutissim9. inter theologos profundissimus et in

omni philosophia cōparādus optimis plura scripsit q̄ tibi uacet legere Quid miri est inter plurimos tritici mundi modios si aliqd aut lolii aut uitii per incuriā miscuit qs puꝝ semꝑ auꝝ offerat et aliqn̄ bonus dormitat Homer9 si tuo flacco p̄bis aures. ENEAS. Bene me admones ita natura fert hominū ut laudādi sint non quoꝝ non plura sunt errata q̄ benefacta. PE. Missa hec sinito atq ad rē redi pr̄. BERN. Istuc libēti9 agā q̄uis ptolomeo placeat trans torridā zonā loca esse habitationis amica idq ma crobius affirmet neq ullus ueteꝝ refraget̄. nō tn̄ qspiā est qui zonā illā que inter torridā et brumalē antarticā porrigit̄ si q̄ est ibi terra ur̄e p̄ferat habitabili q̄uis aiūt eā eque tempatā et usui mortalium aptā hinc estu inde frigore que sunt media temperate. Paradisus aūt longe cōmodior est q̄ terra ur̄a quā cū plātauit deus ad orienti dextrā tectius collocauit nā sinistra in sacris lr̄is fortu/ nata odiosiorq uidet̄. nec beda gentis angloꝝ ꝑitissimus huic sententie obiicem ponit q̄uis paradisum dicat locum esse amenissimū lōgo maris et terre tractu ab habitabili ur̄a secretū adeo altum ut lun̄e globū attingat non enī extra zonā ur̄am beda paradisum esse sed locū asseruit ab habitabili ur̄a secretū quē sub zona septentrionali cō sistere non est bede contrariū nā et ptholomeus cū sericā regionē circunscripsisset ab oriente terrā illi incognitam adiacere ꝓhibuit idē quoq de terra Synarū tradit neq propterea ultra equinoctialem esse paradisum putare oportet qa null9 eo ex filiis Adā ꝑuenerit nisi Enoch et Helias ut Albert9 ait Existimās impedimentū ex ꝑusta forsitan ꝑuenire. PE. Minime hoc ille impedimento mo uetur qui cū ptolomeo censet habitabilē torridā. ENE. Quid igit̄ ꝓhibet ur̄ates eo ꝓficisci. PE. Quēadmodum natura magnetis est ad se ferrū trahere ita et montes esse inter nos et australes existimāt q carnes humanas rapiant atq detineant hisq montibus ꝓhiberi transitū ENEAS De terris remotiorib9 impune mentiunt̄ mira res si plagā australē q̄ longissima est huiuscemodi mōtes impenetbilē reddunt. BERN, Sinite hoc Albertus uelut

c 4

ex alio dictum retulit· in eo nihil momenti est audite ser
monem meũ deus cum peccassent primi parentes eiecit
eos de paradiso et in agrum damascenũ deduxit qui est
in habitabili uestra ex eo loco in paradisum quãuis lõga
est et difficillima uia possibile tamen fuit penetrare mor
tales idq̃ uobis sacri codicis lectio manifestat in qua che
rubin ante paradisum uoluptatis collocatum reperitis
ad uiam ligni uite custodiẽdam frustra namq̃ custodiã
huiuscemodi tantus angelus accepisset si nullus alioquin
illuc patuisset accessus· PE· Cogis me que uelis credere
cupio tñ audire quid de nilo sentias· ENEAS. Permitte
mihi hanc prouintiam cur te fatigas cum possum nodũ
questionis absoluere· BERN. Permitto libens· ENEAS
Quia turget nilus in Egypto dũ feruet estas existimat
Albertus flumen ipm ex australi sepata zona defluere
que per id temporis ruina riget· cumq̃ nilus ex padiso
decurrat necessariũ ei uidet ultra meridiem consistere
paradisum arida et ieiuna nisi fallor argumentatio et q̃
facile queat in alterã retorqri partem nãq̃ si nilũ padisi
flumẽ citra torridã zonã fontẽ habere cõstiterit mani
festũ erit et paradisum pari modo citra meridiem esse
querendã nili sane principiũ q̃uis reptu arduũ sit dicẽte
lucano et gens si q̃ iacet nascenti conscia nilo· Solinus tñ
non futilis auctorem originẽ nili inhabitabili ura ponit
a monte inferioris mauritanie qui Oceano propinquat
et asserit ex nilo mox fieri lacum quem niliadem dicunt·
nilũ uero lacu effusum harenis sorberi et cuniculis cecis
abscondi· deinde in cesariensi specie prumpere ampliorẽ
rursusq̃ subsidere nec se p̃us ondere quã post interualla
itineris extenti contingat ethiopas illic autem exeuntẽ
uocari astopum idest aquã e tenebris pfluentẽ multasq̃
et magnas ambire insulas quaꝝ nobilissima est meroe· tũ
quoq̃ emensum magna longinqua occursantibꝰ scopulis
asperari ac tantis agminibus extolli inter obiecta rupiũ
ut ruere potius q̃ manare credatur deniq̃ a cataracte
ultimo tutum relicto pone se nomine quo nigris uocatur
in offensum meare septemq̃ hostiis in meridiem uersum

excipi egyptio mari. Hec autem de nili origine affirmat Solinus et punicos libros in ipsum tradidisse iubã regẽ Adducit quoqꝫ duas non in efficaces rationes que nilũ ostendunt ex lacu niliade deriuatum stagnum enim illud easdem quibus nilus abundat herbas pisces beluas procreat ac si quando mauritania unde origo eius est aut niuibus densioribus aut imbribus longioribus irrigatur incrementa exundationis in Egypto augentur Tria Solinus hiis uerbis in Albertum ineuitabilia tela proiecit. nam et nili originem apud uestram habitabilem retinet et meatum eius nonnunquã abscondi perhibet. et inundationẽ eius ex niuibus aut imbribus mauritanie ꝓdire testatᷣ que prorsus Alberti sententie sunt aduersa atqꝫ ut de postremo transigamus quã ridiculum illud dictũ est quia turget nilus ultra modum cum solsticium nobis est idcirco eius origo ex australi temꝑata prouenit que tunc hiemale solsticium habet et imbres copiosos quibus excrescit nilus immo uero id argumẽti partem aduersam roborat Etenim cũ necesse sit ab Egypto usqꝫ in regionẽ meridiei temperatam ex qua putat Albertus nili caput emergere longissimum et multorum ne dicam dierũ sed mensium iter extendi quomodo potest nilus que cadũt hieme apud Australes in estate pluuias Egyptiis reddere cum tunc illi hieme fruuntur quando nos estatem habemus Cur non illud potius dicimus quod uero simili9 est montes in Africa esse aliquos qui niues eousqꝫ seruent donec sol cancrũ intret. tunc uero solutis niuibus augeri nilum quemadmodum et in Europa uidemus alpes nonnullas esse que niues ad solsticium usqꝫ conseruant. PE. At montes Africe qui sunt nostris australiores necessum est prius niues q̃ nostros amittere. ENEAS. Non eo inficias sed cum uia nili longissima sit non e uestigio tumet apud Egyptios nilus cum primum sol cancrum attigit sꝫ incipit tunc paulatim crescere postmodũ uero ut Solino placet triginta eius partib9 euolutis ubi ingressus leonẽ sol ortus Syrios excitauit emissis om̃ibus annulis totam fluctuationem erumpit idqꝫ fit inter. xiii. et. xi. kalendꝫ

Augusti moxq decrescit cūq sol liberá attigit int̄ ripas
gescit qđ mime faceret si augm̄tū suū ex pluuiis sumeret
in australi regione cadentibus. PE. Vide qd dicas pto
lomeus nili fluenta putat originem sumere ex lune mon
tibus quos ultra circū equinoctialé apud interiores ethi
opas esse describit. ENEAS. Quáuis lune montes asserat
ptolomeus ultra eqnoctialé iacere non tn̄ torridá zoná
egressos dicit. non sunt igit̄ paradisi portio quá uult Al
bertus in australi tēperata constitutá uideri nec ptolo
me9 q̄ Solin9 aut rex iuba plus auctoritatꝫ apud me ob
tinet. at ne multis te morer uerbis Accipe aduersus Al
bertum quod nullo pacto deuitari iaculum possit Tigris
et Eufrates nominib9 exp̄ssis ex padiso manare r̄dunt̄.
quoꝝ fontes in montibus armenie repiunt̄ montes aūt
armenie nemo nescit septētrionales esse uŕe habitabilis.
rursus et ganges sub nomie fison paradisi flumen habet̄
caput eius attollitur in monte caucaso qui a septentrioe
claudit indiam eccum tibi tria flumina que de boreali re
gione uenientia in austrum decurrunt ex paradiso. cur
padisum australi magis q̄ septētrionali plage dederim9
sed habent meatus inquit Albertus quibus ex australi
regione progressi sese deniq apud boream manifestāt.
nilus semper patens recta uia in septentrioné uenit ab
austro mōstraui pauloante nili transitum non esse ubiq
detectum auferam9 tn̄ solino et iube fidem Quis p̄didit
Alberto nili meatum semper apertum esse qui nullū unq̄
peruenisse in australé plagam asserit ubi uult fluminis
fontem Illud deniq non possum equa mente p̄ferre qđ
querentibus cur tigris et Eufrates non parimodo cum
nilo tumescerét quibus eadem esset origo tanq̄ uera eét
obiectio diuersitatꝫ causam uoluit assignare ex meatib9
subterraneis et nō poti9 ad suá astruēdá sentētiá eufra
té sil̄i mō cū nilo tumere r̄ndit. PE. Quid ais. ENEAS.
Quod ueꝝ est nō om̄ia nouit Albert9 si legisset Solinū et
Arcianū nō negasset tumoré eufratꝫ excrescētie nili sil̄ez
PE. Expone obsecro qd illi de flumine dicant Eufratis.
ENEAS. Eufraten inqt solin9 fūdit armenia maior ortū

ex monte Scithis pximo describitq; cursum ei9 et paulo
post subiungit deinde plabés plurimas gétes Babyloniá
quondá Caldeoꝝ caput diuidit Mesopotamiá opimat in/
undationis anime excessibus instar egypti amnis terras
cótegens inuecta soli fecunditate hisdé ferme téporib9
qbus nilus exit·sole scilicet in parte cácri·xx·cóstituto
tenuatᷣ·cum iá leone decursa ad extrema uirginis facit
transitú Arrianus uero in hunc modú loquitᷣ Eufrates
eni3 ex montibus fluens armenie tépore hiemis pcedit
intra ripas ut qui tunc non hab3 aquá multá uere autem
apparente et multo maxime circa conuersiones qbus sol
reuertitᷣ in estate magn9 excrescit et sup ripas exúdat
in terrá Assyrioꝝ tunc enim niues ex montibus armenie
liquate augent ei aquá ad multú unde supficialé et altú
decursum habet inundaretq; terrá nisi reserato per pol
lacorá in paludes et stagna diuerteretᷣ ostensum est ab
unde qd uolui Exundat eni3 Eufrates admodum nili ex
dissolutione niuium quos montes armenie colligunt non
ex pluuiis paradisi idem credibile est nilo contingere cú
dissoluuntᷣ apud Mauritaniá quotannis estiuali tépore
niues·sed Albertus qui uiderat omnia ista non uiderat
BERN·Occupatus melioribus studiis Albertus Arrianú
Solinúq; neglexit nó omnia possumus omnes inquit maro
parce Alberto cui9 uirtus maior est his que sibi laudib9
asscribuntᷣ tibi tñ de paradiso recta sententia est. PE.
Cum nobis locutus es pŕ ex alieno cuncta retulisti nihil
ex te dici fare obsecro qd tibi uidetᷣ habitabilé ne terrá
ultra torridá zoná ut uolunt ueteres nobis credendum
est an aliter suades·BERN. Factor uniuersitati cú pmú
elementa discreuit igné qui fuit purissimus ac leuissim9
in altiora recepit eiq; aerem subiecit·aeri uero cósequés
erat aquá succedere terráq; ueluti grauioré ultimú locú te
nere undiq; tectá liquore·s3 cú creád9 esset hó q lapsum
angelicú repararet placuit terre parté detectá rlinqre
in q poss3 humana generatio et conseruari et ppagari·
Creatus autem homo et consors illi adiuncta ad uestrá
habitabilem missi sunt ibiq; filios et filias genuerút·nec

aliud hominum genus productum nouimus quod si mi-
serante dño terre portio quam colitis contra naturam
emersit ab aquis nõ est par credere plus terre detectũ
esse quam zona ura complectatur diuino munere filiis
Ade ad peregrinandũ cõcessa. PE. Adhibeo fidẽ dictis
tuis nam si duo hemisperia ponim9 et in utroq; duas ha
bitabiles esse zonas inter se penitus inaccessas et antipo
das qui nobis aduersas urgeãt plantas credim9 uereor
illorum ne successu temporis dementiam approbemus q
plures simul mũdos esse dixerunt Sed age Iohannes pu
tauit Albertus hos duntaxat seniores ex posteris Ade
huc migrasse uiuos ego te uideo tertium fare obsecro si
qui sint alii carne uestiti ante nos in hunc locum profecti
Vix ea fatus erat cum ex luco laurino qui proxim9 erat
uir grãdeuus et habitu uenerabilis exit. pergitq; ursus
riuum qui e regione limpidus decurrebat quem seqbat
auus ueneratu non minori digna. Tum Iohannes inquit
aspice et illi nobiscum sunt nõdum carne soluti et qui nã
sunt inquit Petrus Cheremon ille est ait Iohannes qui
quondam niloponensem gubernauit ecclesiam sanctus et
admirãde uirtutis senex grãdeua quam cernis mulier
coniunx illi fuit ambo casti ambo diuine legis zelãtissimi
PE. Quomodo huc delati sunt. IOHAN. Cum seuiret in
Christianos decius timentes tormenta senes ad montes
introrsus per Egyptum fugerunt. ibiq; angelũ domini
compuerunt qui eos huc deduxit incolumes ea propter
plurimi fratrum cum desiderabiles amicos diu perqui-
siuissent nec eos nec eoꝝ corpora inuenerunt. ENEAS.
Veteres nostri Eneam Romane gentis auctorem apud
Numiciũ desiuisse cõparere pdiderunt Deumq; factum
Iouem indigentẽ uocauerũt Romulus teste Liuio cũ ad
exercitũ recensendum contionem in campo ad capream
paludẽ hr̃et subita coherta tẽpestas cũ magno fragore
tonitruisq; tam denso regẽ aspernit nimbo ut conspectũ
eius cõtioni abstulerit nec deinde in terris Romul9 fuit
Quem Romani sub Quirini nomine pro deo coluerunt.
sed ista mihi nemo persuaserit. quanuis Iulius Proculus

apparuisse Romulum sibi augustiori forma retulerit. qui iam in deorum receptum numero se dixerit celestes ita uelle ut sua Roma caput orbis terrarum esset Sed qs deos ex hominibus esse crediderit. Illud fortasse his accidit quod tibi Enoch siue quod tibi Helia quod si sunt in his locis dicite uidebo et alloquar cupidissime parentes Romane urbis. HELIAS. In flumine demersus Eneas ad inferos demigrauit Romulum Senatus occidit et occultata cede beneficio nimbi disparuisse narrauit. Sic dii crediti ambo sunt. sed corpora eorũ in terris putruere spiritus ad stigias undas penetrarunt breui hic aderũt inter principes corpora uero non afferent secum donec magna dies euoluatur. PETRVS. Forsitan audiuerat Alexãder Macedo deificationem Enee querebatq; pari modo diuinitatem. ENEAS. Quapropter id ais. PET. Egrotus enim Alexander sentiens se non posse uiuere clã surgens in Eufraten iniecturus se iuit ut sublatus ab hominum aspectu certiorem fidem diuine generationis efficeret tanq̃ recessisset ad deos quos cum Roxane cõiux impediuisset inuideri sibi gloriã eiulãdo clamauit. BER. Hoc qd ais neq; phtolomeus lagi neq; Aristobolus scribit qui per omnẽ egritudinem cũ Alexandro fuerunt atq; obitum eius ex ordine scriptum reliquerunt. IOHAN. Appagete amabo iam proceres assunt id fumus quẽ cernitis ex turri manans indicat Ad uocẽ Apostoli surgim9 omnes atq; in dextram partem dirigimus oculos Collis erat gramineus paulo supra stadiũ altior paucis cõsit9 arborib9 illinc turba uiroꝝ immemorabilis descendit apparatu uenusto et splẽdido dux omnibus unus ẽtate prouecta et habitu regio quẽ circũfusi maiores natu mediũ tenẽt gressus suos ad illi9 passum moderãtes Tum Petr9 qs ille est inqt quẽ ceteri uenerant. BERN. Is est de quo sum9 ante locuti Constãtin9 xp̃iane religiõis ppagator alter q dextrũ lat9 occupat philipp9 ẽ q p̃m9 oim cesaꝝ saluatori nr̃i fidẽ cognouit hic occiso apud mesopotamiã gardiano puero q bellis ingentibus parthos afflixerat. Cũ filio Philippo Romanũ Impium arripuit exercitũq;

reduxit incolumē ad Italiā · atq̄ hi sunt q̄b9 imperātib9 millesimus annus urbis Rome mirabili ludoꝝ apparatu spectaculorumq̄ pompa celebratus est. filius patre se uerior fuit q̄ nullo unq̄ comēto in risum solui potuit p̄ris mansuetudo commendatior. et admōitionis capatior q̄ cū pascalibus aliquando se sacramētis ingereret ab Epo loci ꝑpter culpas que de ipso ferebant̄ inter penitētes remanere iussus nihil cōmotus sacerdotis Imperiū tulit utrumq̄ tamen interfecit exercitus locum decio p̄bens qui sanctis Christi impleret celum · PE · Qua ratiōe oēs quos uenientes cernimus ante diē magni iudicii sua cor pora resumpserunt · BER · Fallit te cogitatio tua nemo illorum corpus modo gestat cū quo uixit inter mortales PE · Quomodo ergo caput manusq̄ uidemus eos habere et uestimenta gestare · BERN · Absumpserunt aera cor/pora his similia que gesserūt in terris ut possent uideri carnalibus oculis uestimenta quoq̄ ex aere crassiori com pacta speciem illorum fuerunt quibus quōdam usi sunt sic diuina uolūtas indulsit · PE · Liberasti me nōnō paruo dubio sed Constātini uestis admodum preciosa est sericu lucidum uideo gemmis et auro contextum · BERN · Hāc ille olim ad honorē Ierosolimorum ecclesie machario illius ciuitatis laudato pontifici dederat ut ea circunamictus misteriū sacri baptismatꝪ adimpleret · at cū post aliquot annos horrenda fames Ierosolimorum prouintiam occu passet atq̄ in Cyrillum qui tūc illi ecclesie presidebat pro necessitate ciboꝝ egētiū turba respiceret cum non esset ad consulendū pecunia coactus pontifex ut necessitati populi subueniret uasa et uela sacra distraxit ac regiam uestē timelico saltatori uendidit q̄ res et Cyrillo deposi/tionis et timelico mortis causa fuit · Cyrillus enim de iure metropolitico aduersus Acatium Cesaree palestine pon tificem litigans ab eo de uenditione uestis apud Constā tinopolim collecta synodo accusatus pōtificatu dimotus est Thimelicus autē dum eadem ueste indutus inter sal tandū cecidisset subito contritus emisit animā · ENEAS · Hu site ut arbitror nihil horū sentiunt qui sacri altaris

ministeria his gerũt uestibus qbus reliq̃ obeũt munera.
BERN. Sane homines quid cum his agas qui machario
uolũt meliores uideri. PE. Quis ille terti9 est Philippũ
sequẽs. BER. Pannonie maximũ decus et xp̄i fortissim9
miles Iouinianus qui defuncto apud Parthos Iuliano uo
catus ad Imperium cõmendatissimam illá emisit uocẽ qa
nõ posset xp̄ianus imperare gẽtilibus neq̨ suscepit pur
puram donec clamauit exercit9 Christianũ se esse pacẽ
a Sapore Rege Persaꝝ magis necessariá q̃ honorificam
recepit Ep̄os Iulianus in exilium miserat ad suas eccl̃ias
reuocauit templa gẽtilium clausit nihil indignũ se fecit
nisi qa Iuliani cadauer apud Tharsum cilicie honorifice
sepeliuit quẽ uelut anathema cum bestiis in agro patẽti
decuit iacuisse. ENE. Quidnam facies sibi uult paulo ni
grior. BER. Quia dum pergit in illiricum per galaciam
iter hñs i domo noua prunis appositis et calore prunaꝝ
et nidore parietũ suffocatus magño Imperii maiore xp̄i
ane religionis detrimento uita excessit. PE. Video ad si
nistram Constantini hominem fune cinctum rusticana
facie et ante se nisi me decipit uisus mansuetũ uirum ex
cuius dextra cereum simulacrum pendet. BER. Rusti/
canus ille homo pannonius fuit Gracianus nomine usq̨
adeó robustus ut funẽ uenaliciũ gestans quinq̨ milites
qui se spoliare conati sunt uictos delusosq̨ remiserit quo
merito uocat9 ad miliciam usq̨ ad prefecture p̄toriane
potentiam conscendit. qui eum antecedit filius eius est.
Valẽtinianus qui sub Iulio militans. cũ esset Christiana
fide imbutus scutariorumq̨ gereret tribunatum ab Im
peratore sacrilego aut idolis immolare aut milicia exce/
dere iussus miliciam sponte deseruit nec diu post domini
uox in eo completa est. qui centuplum repromittit si qs
est qui pro se quicquá reliquerit Extincto nanq̨ Iuliano
Iouinianoq̨ de medio sublato qui tribunatum amiserat.
suscepit Imperium is Saxonum gentem in occeani litto
ribus et paludibus inuiis constitutam uirtute atq̨ agi/
litate terribilem Romanos limites inuadentẽ in Frácoꝝ
finibus oppressit. fuit uir facundus q̃uis sermone rarus

Cera et limo simulacra nō min9 elegāter q̄ cupide fixit
princeps haud dubie perfectus si uel carere potuisset
amicis quos sibi acciuit uel illi cōsiliū in meliora duxissent
Gracianus filius eius quintū locum tenet carmen facere
doctus ac controuersias explicare rethorum qui apud
argentariam Gallie triginta milia Alemannorum mīmo
Romanoꝝ detrimento deleuit. bellumq̃ formidolosissimū
incredibili felicitate cōfecit dolo tamen maximi qui Bri
tannias ac Gallias occupauerat circunuentus ante tri-
gesimum uite annum interemptus est. cum prouintiam
Italie atriana ꝑfidia expurgasset proximus illi accedit
Theodosius Hispanus ab eo in societatem accitus Impii
opprimentibus enim Romanas prouintias nunc Gothis
nunc alanis interdum hunis hic uisus est qui rēpublicā
reformare ualeret. quāuis pater eius sui nominis per in
iuriam cum recuperasset Africam iussu ualentis fuisset
occisus Est profecto in Hispano sanguine hec donanda
laus ut afflictis reipublice partib9 primi succurrant qđ
intelligens nerua trianum sibi filium adoptauit qui pro
fligatas Imperii fortunas ad pristinum splendorem re
duxit Theodosius autem xp̄iano dogmate institutus ut
primum purpuram induit aduersus formidatam oīb9
scitarum gentem id est alanos hunos et gothos magnis
multisq̃ preliis ingenti uictoria potitus tracias ab infes
tatione barbarica liberat Valentinianū iuniorē insidias
maximi fugientem in regnum restituit maximū qui gra
tianum in galliis occiderat bello uictum interficit filium
eius nomine uictorem extinguit Eugeniū et Arbogastū
quorū fraude Valentinianus ad necem deduct9 fuerat
signo uiuifice crucis munitus et Iohānis anathorite Ra
ticinio fretus atroci prelio superat captum Eugenium
neci tradit Arbogastem fugientem sua se manu ꝑcuterē
cogit atq̃ hic est de quo carmen illud intonuit O nimiū
dilecte deo cui militat ether Et cōiurati ueniūt ad clas
sica uenti Nam prelium quod illi ultimo cū Eugenio fuit
uis turbinis et tempestatis magnitudo ei secundū fecit
genus ei9 et traiano sanguine deriuatū ē cui et mēbroꝝ

linea mentis et animi dotibus simillimus extitit uinolen
tiam tamen illius et triumphandi cupiditatē detestatus
bella non mouit sed inuenit psaltrias et lasciua carmina
commessationibus adhiberi prohibuit. lrīs mediocriter
edoctus. sagax autem et ad recitādum gesta maiorum
diligens execrari solitus omnes quos per superbiam do-
minatos legisset. ideo cum prohibitus esset ab Ambrosio
Mediolanensis ecclesie sacerdote ne missarum se solēnib9
immisceret nisi pro cede quā thessalonite crudeliter im-
perauerat publice peniteret preceptū sancti pontificis
humili mente suscepit. et ad illius modum nō erubuit sa
tisfacere. mediolani diem ultimum clausit. annum agens
quinquagesimum corpus eius in Constantinopolim trās-
latum est. duo illi quos cernis totius sese oculis intuētes
Constantiniq; passibus pene decē antecedentes eius filii
sunt Constantinus et Constās primum dum fratri bellū
infert et inconsultius apud aquilegiam preliū committit
Constantis duces interemerunt. alter cum aliquandiu
strennue et iuste tenuisset imperium ad extremum uali
tudine in prospera grauatus et annos nequiorib9 usus
intollerabilis prouintialibus et odiosus militibus factiōe
magnentii occisus est iuxta theodosiū si rite inspicis tres
pari passu gradūtur. duo sunt eius filii Arhadius et Ho
norius tertius et ipse Theodius noīe ex Archadio nepos
hic duodecim annis post Theodosiū seniorē pr̄e mortuo
admodum puer orientale suscepit imperium Honorius
in occidenti rempublicā administrauit his imperantib9
status imperii infaustus calamitosusq; fuit. quippe cum
non solum hostilib9 preliis pii principes sed etiā fraude
suorum in exitiū raperentur uicit tamen omnia uirtus
et in xp̄o solida regio Gildo comes Africe qui prouintiā
iure proprio sibi uendicauit misso aduersus eum fratre
prelio supatus strāgulatus interit frater insolēter usus
uictoria dum seruos Christi persequitur penas pendat
Ruffinus orientalis aule magister. dum malo pfidie dā-
natus Barbaroꝝ solatia querit ante portas regie urbis
truncatur Stilico quoq; occidentalis tutor Imperii ac
f1

principis affinitate magnific9. dum barbaros aduersus
honorium irritare conatur Eucherio filio suo imperium
querens ab exercitu trucidatur. fouerat enim barbaros
cum posset delere Radagasumq; regem Gothorum Ro
mani nominis inimicissimum cum ducentis milibus pug/
natorum intrare Italiam totamq; ferro et flamine pro
uintiam exponere permisit Alaricum auté qui sedes ab
Honorio petiuerat et iussus gallias quanuis Otbo dicat
Hispanias petere pacificus abibat. adort9 ex improuiso
gentem bellacissimam aduersus rempublicam incitauit.
Vnde secuta est famosissima illa et apud omnes decátata
gentes Romane urbis irruptio. iuterissetq; tunc penit9
Romanú nomé nisi placida soror principis Athanulphi
qui post Alaricú apud Gothos regnabat primo captiua
deinde coniunx animum uiri mulieribus blandimentis
inflexisset ultro pacem a Romanis expetere concitati.
stiliconis opera priusq̃ esset occisus Adani sueui Vandali
Borgundiones ingentibus copiis pulsabant gallias post
Gratianum tyrannum apud Britanniam interemptum
Constantinus ex infima malicia propter solam spem no/
minis sine merito uirtutis militari elect9 tumultu in gal
lias profectus rempublicam inhonestat Constantemq;
filium ex monacho Cesarem facit. qui cóféderatus Bar
baris claustra eis pirenei montis obseruanda committit
per que illi profecti post multas cedes atq; incendia his
panias suiiuris efficiunt. Sed qui est qui táto rei publice
uulneri mederi possit. quis tantis incomodis obuiam eat
illic est in aurem Theodosii senioris; nescio quid stillat uir
bellicosus et consilii uiuacis Constantius comes placida
mortuo uiro apud Gothos detinebatur eam si uendicet
stabili coniugio recepturus. Constantius exercitum in
Galliam traicit Constantinum Tyrannum apud Arelatú
extinguit Constantem eius filium Geroutium maximú
Iobinum Sebastianum tertullú qui rebus nouis studebát
ad mortem compulit Athalum quem Gothi ad Imperiú
sublimauerát bello uictum et captum ad honorium misit
cui9 pietate trúcata manu uite relict9 é uallia Gothoꝝ

Rex tot Constantii uictoriis territus ultro placidiam reddit ac datis obsidibus fedus cum Romanis facit et auxilia contra ceteros Barbaros qui peruaserant hispanias pollicetur nec Vandalos Sueuos et Alanos sine terrore Constantii res geste dimittunt legationem igitur et ipsi huiuscemodi ad Honorium dirigunt Tu cũ omnib9 pacem habe omniũ obsides accipe nos nobis confligim9 nobis perimus tibi uincim9 tue erit questus reipublice si utriq3 pereamus heraclianus autem et Sabinus eius gener cum numerosissima classe ex Africa Romam petentes occursu marini comitis in fugam uersi Carthaginem redeũt ibiq3 trucidatur Heraclianus instaurata igitur uirtute Constantii re publica paceq3 per omne imperium parta nuptie inter Constantium et placidiã celebrantur ex quibus Valentinianus tertius nascitur qui postea rerum potitus est utq3 uinculũ esset amicicie solidius an regni consortium apud Rauennã Cõstãti9 assumitur. sed ille post septem mẽses ex mortali luce subtractus est. Victi deinde apud hispanias Maximus et Iouinianus qui tyrannidem inuaserant celebrãti Rauẽne tricennalia Honorio presentantur dicti et scoti Britãniam uexãtes missa principis legiõe strage non modica depelluntur et cũ fugati cessissent denuo remisso milite superati transmaria fugiunt. Inter hec secunde fortune blandimenta non defuerunt Honorio que sententie Imperii eius labefactarent missus eni3 ab eo Castinus dux qui Vandalorum insolẽtiam in Hispaniis compesceret cũ Bonifacium collegam suam bellicis artibus exercitatum forti militum manu et ingentibus copiis fretum per superbiam a se disgregasset multorum malorum origo fuit nam et ille in Africam trãsiens prouintiã sibi usurpauit. et ipse in Hispaniis nihil dignum tanto collega destitut9 egit nec placidia quietem apud Honorium inuenit. Sed pulsa cum Valentiniano et Honorio filiis ad Theodosium confugit. que gratanter eam honorificeq3 suscepit. Honorius autẽ Rome sine liberis uite terminũ habuit q̃uis eni3 mariani primo et deĩde hermantiani stiliconis filias

f2

in matrimonium accepisset utraq; tñ inopinata morte
preuenta uirgo decessit quos deinde lento passu gradi-
entes cernis uiros maiestate uult9 et totius corporis ha
bitu uenerabiles nulli postponendi sunt eorum qui ante
cedunt siue religionis zelum siue armorum gloriá inspi
cias Senior ille Iustinus est alter germane sue filius cui-
pandectarũ digesta uolumina nomen illustre dederũt
Iustianus. PE. Comitatum magni Constantini pene uni
uersum transisse uideo nec dum mihi Constantium eius
filium aut Iulianum Constátio fratre nepotem q rerum
potiti sunt ostẽdis nec Valentem qui cum Valentiniano
gubernauit Imperium. BERN. Constátius mortuo pr̃e-
haud quaq̃ illius uestigia secutus Ep̃os Ortodoxe fidei-
damnauit exilio neq; uerum honoré xp̃o saluatori p̃buĩt
quem patrem minorem cum Arriana Vesania credidit
nunc patrem intueri non audet apud hereticos conuen-
ticulum habet Iulianus q̃uis fuisset ab inicio Christian9
et apud Nicomediam tonsus monachus lectoris officiũ
exercuerit postea tamen habitu religionis abiecto im-
perialia sceptra desiderans magicis artibus se dedit cul
tuq; xp̃i relicto demonum prestigia secutus clam fact9
est idolatra adeptus autem imperium que Constantin9
clauserat gentilium templa occlusus xp̃ianorum ecclesiis
reserauit. ĩfectatusq; ferali odio Christianos substátias
eorum eripuit Galileum inquiens sic enim saluatorem cõ
tumeliosum per contemptũ appellabat Iesum discipulis
suis imperasse. neqd in seculo possiderent milicia cũctos
amouit. studia grecorum eis inhibuit. nullum his magis-
tratum permisit Iudeis autem adeo placidus fuit. ut pe-
cuniá eis ad templi reparationem ultro concesserit ob
quam rem non defuerunt inter Iudeos qui messiam cum
esse crediderint ad salutem gentis sue diuinitus missum
sed cognouit tandem in quem deliquit cum prelio contra
Persas inito sagitta confessus ignota uicisti galilee mori
turus exclamauit. hunc si cernere cupis nequaq̃ in hac
fidelium turba perquiras. nullus Constátino proximus
est qui non baptizatus Christanum dogma sincera fide

seruauerit Iulian9 portionē cum dánatis accepit inter
gétiles eū si q̄ras inuenies. PE. Et ubi gentiles reperiá.
BER. Paulopost aderūt in parteq; secedétes spectabūt
xp̄ianos reges uenīét et ꝑfidi Iudei et q maumetho cre
diderunt et q sub xp̄i baptismo Romane normá eccl'ie cō
tempserunt. PE. Quid hic agát. BER. Quia uulgatū apd
eos est, Constátini conciliū et libertas exeundi data est
Cupiunt audire qd reꝝ agat. simulq; uisuros se cōfidūt
et uos et alios carne uestitos ex seculo uenientes pu/
tantq; de posteris suis q uiuuut nōnihil audire inter he
reticos maxima est Arrianoꝝ turba apud eos ualētem
inualidū si cupido eius uideudi te hab; inuenire lic; im/
pietati magistꝝ q lege data ut monachi militarēt nolētes
ꝑ tribunos et milites fustib9 iussit īterfici ac ꝑ singulas
impꝑii sui, puintias recte fidei ppl'os afflixit nigromátice
dedit9 cū reuelarē demone successuꝝ sibi didicissꝫ hoīem
cuius nomen ab o inciperet oīes theodosios theofilosq;
iussit interfici inter quos gladio ꝑcussus est theodosius
hispan9 magni theodosii pr̄ q cont̄ firmiū missus Africá
pacauerat. uir nobilis et religiosus q cū se morituꝝ cog/
nouissꝫ apd Carthaginé suscepta baptismi gr̄a ꝑcussori
non inuitus iugulū ꝑbuit. Cūq; Gothi fugientes hunos
sub eius Impꝛio puintiá ad habitandū et q se xp̄ianá fidé
docerēt magistros peterēt Arrianos p̄ceptores ad eos
misit Gothosq; nō tá xp̄ianos q̄ xp̄i blasfemos effecit. at
cū illis rebellátibus bellū aduersus eos gereret ad p̄mū
impetū ꝑturbatus cedētibus suis fauci9 ip̄e sagitta fu
giens in uilissimá casulá deportatus est atq; ibi supueni
entibus hostibus igne cremat9 digno celi iudicio ab illis
igne materiali cōbust9 quos ip̄e ꝑfidie fláma succēderat
PE. Tres mihi Valētinianos cōmemorasti unum ondisti
pánoniū funarii filiū qs obsecro scd'us fuit et ubi ná est.
BERN. Illac trásit et cum eo gratianus fr̄ ambo iuuenes
sed Valentinian9 lōge iunior. PE. Ex Valentiniano natū
ne Valētinianū ais. BERN. Aio. PE. Qua matre. BERN.
Seuera. PE. Duas igit̄ Valentinian9 senior uxores ha/
buit. BERN. Duas et quod minime licuit eodē tempore

f 2

ENEAS. Constantius Imperator Constãtini filius Iustũ
qui picentibus uis diceret non ignobilem uirum prefe
cit is per quietem uidit ex dextro femore imperialem se
purpuram genuisse cumq; uisionem inter amicos reci/
tasset uulgari sermo somnii aures Imperatorias attigit
Veritus ergo Constantius ne Iustino filius nasceretur
qui uel se uel posteros suos priuaret Imperio prefecturã
illi et uitam eripuit cuius filia Iustina cum orphana re/
mansisset uirgo aliquandiu permansit posteriori uero
tempore seuere Auguste adeo beniuolentiam consecuta
est. ut etiam cum ea balneis uteretur inter lauandum
autem cum esset Iustine forma supra modum eligãs obli
gata est uirginis amore seuera nec satis caute dum v̄ba
uiro de uirgine facit. Quid inquit Valentiniane dicam/
tibi ea specie Iustine est. eaq; uenustas ut me quamuis fe
miniam in amorem traxerit. Imperator igitur eius ser/
mone concepto et ipse uirginem ardere cepit sed uxorẽ
ducere cupiens non audebat. Seuerã dimittere ex q̃ grã
anum natum consortẽ imperii fecerat utit̃ ergo nouo com
mento legẽq; publice pfert q̃ duas cuiq; uolenti liceat
uxores habere atq; deinde Iustine ipse coniungit̃ Valẽ
tinianũq; filiũ ex ea generat et filias tres iustã gratam
et gallã due v̄gines obierunt ultimã duxit coniugẽ the
odosius maior ex q̃ nata est placidia Archadius enim et
Honori9 ex pcilla pori coniuge geniti sunt Valẽtinianus
autẽ cũ pr̃ esset annos quinq; et quinq̃ginta natus cum
sarmate sese per pannonias diffudissent easq; uastarent
dum bellum pro salute subditorum preparat subita san
guinis effusiõe uoce emissa sensu integer expirauit. PE.
Vera ne ista Bernardine putas q̄ refert Eneas. BERN.
Puto et affirmo. PE. Ergo incontinentem hominem qui
iura matrimonii uiolauit legemq; tulit diuine legi cõtra
riam sacro Constantini comitatui socias. BERNARDI.
Et quis est omni ex parte perfectus quis rectum uite
callem ingressus non ad dexteram aliquando uel ad si/
nistrã declinat caduca est humana natura. sed benign9

deus sepe cadentibus manũ nulli reuerso ueniam negat in gratiam redit. Dauid quanuis adulterium simul et homicidium commisisset. Valentiniano morienti quãuis lingua defuerit que legem promulgauit iniquam mens tamen integra in deum uersa commisso piaculo aut contrita et correpta est quã corpus relinquetur. PETRVS Quid de secundo Valentiniano dicis quem prius obiisse constat quam baptismi gratiã consequeretur et sunt qui eum sua se manu percussisse dicant. BERNARDINVS. Nobilissimus adolescens sacramẽtum baptismi nequaq̃m spreuit quod ex Ambrosio Mediolanẽsi Pontifice sepius expetiuit. at ille prius ex more Cathecuminum fecit statuens suscepta probatione breui post interualla desiderium eius implere Valentinianus interea profectus in Gallicis Eugenii et Arbogastis insidias incidit qui cum eum necassent defuncti collo laqueum nectunt et introductis militibus adolescentem tanquã seipsum suspendisset ex alta trabe pendentem ostentant. Ille igitur diuinus adolescens quanuis unda baptismatis iniciatus nõ fuerit gratiam tamen quam poposcit nequaquã amisit. PETRVS. Ergo sine baptismate ingredi celum licet. BERNARDINVS. Licet quibus non assit baptismi suscipiendi uoluntas potestas abest. PETRVS. At Saluator in Euãgelio palam locutus est. nisi quis renatꝰ fuerit ex aqua et spiritu sancto non potest intrare in regnum dei quid respondebis ad hec qui Valẽtinianum Cathecuminum inter beatos Constantini magni comites numeras. AENEAS. Respondebo ego tibi ne Bernardino sis grauior quanuis Iudeis circuncisio fuerit ad salutem necessaria Christianusq̧ sine baptismo saluationem expectare non debeat. non tamen alligauit deus sacramentis ecclesiasticis potentiam suam. neq̧ illi arduum est si uelit siue Iudeum siue gentilem hominem saluare non baptisatum. PETRVS. Quecunq̧ uult deus fieri ea sine dubio fiunt nihil nego finem potentia celi non habet quicquid superi uoluere peractum est.

deus tñ tam uerax est q̃ potés ab eo negatú est sine bap tismate quépiá fieri saluú q̃q̃ igit̃ oḿia q uelit de⁹ possit noń tñ ea uult q̃ si ꝑagat suis oraculis aduersant̃ cuius non est irrita facere q̃ de suis labiis ꝓcesserunt. IO. Post facite disputationes huiuscemodi q̃ nihil utilitatis hñt de sacramto baptismatis qd Bernardin⁹ ait hoc sentire Qd cunq ꝓceptú dei est non tá opus hoís q̃ uoluntaté ꝑgrit impleuit legé q fecit qd potuit. Scio qa nó ábigis petre saluns esse q̃plures q pro testamto dñi sua corꝑa tradi/derunt q̃uis baptizati nódú fuissent uer hoc nó passim credendú est ná siqs baptismi sacmentú non poss accipe contépsit negauitq necessariú quis arserit pro xp̄i noíe non erit particeps regni dei nisi añ finé uite sententiá mutauerit hereticoꝝ nác martyria non accipit deus. ENEAS. Scite nos admon euágelica tuba nimis pfúde facte sunt cogitationes nr̃e de comitibus Constátini ser moné audite solubri⁹ fuerit. Si quos adhuc Bernardin⁹ cognoscendos oñderit. BERN. Arbitror demõstrasse ꝓ cipuos usq ad iustinianum. PET. Valentinianum quem Constátii filiú ex placidia pauloañ dixisti nondú uidim⁹ BERN. Neq inter pios principes uidere licebit hominé trucé et sanguinolentú q etiá patriciú nobilé ducé et ho noꝝ genti timendú boeciúq clarissimú Senatoré gladio ꝑemit cúq his sil' occidéret impiú et ré publicá iugulauit neq impune hoc scelus amisit ná et ipse anno sequenti a trasila etii milite cú annis. xxx. gessisset Imꝑatoré cõ fessus interiit puer admodú acceꝑat Impiú neq gestú ést ab eo qcq digno laude. PE. Iohãné tyránú q suadéte castino magistro militú ꝑtes iuaserat hespenas ab eo de iectum atq occisum ferunt. BERN. Hoc facinus theo dosio iuniori recti⁹ attribuas Iohánes. n. cú felicitatem suá nõ ferens rem publicá ꝑuasisset ac legatos ad theo dosium misisset petens ut ei⁹ susciperet̃ Imꝑium indig nat⁹ theodosi⁹ legatos in carcerem cõiecit Ardaboréq magistꝝ militum q contra persas strennue res gesserat aduersus Iohánem misit is dú de Salone nauigat aqlegiá petiturus ui tempestatis impulsus in potestatem Iohánis

deuenīt· q̃ re cognita filius Ardabutis aſpar denuo mic
titur qui cum ex inſperato paludes ante Rauennā ſitas
penetraſſet urbem ingreſſus liberato patre tyrannū in/
terfecit Valentinianus deinde ſecutus cū matre placidia
ſuſcepit imperium· ENEAS· Quid rerū geſſit hic Etius
quo mortuo dicis imperium cecidiſſe· BERN· Inter Ro/
manos duces etii nō ē inferior glꝛa ſub Honorio Auguſto
magiſter militum fuit hunos amicos habuit cū deceſſiſſꝫ
Honoriꝰ caſtino cōſenſit in aſſumptiōe Iohānis hunoſqꝫ
in eius auxiliū accerſiuit eo ꝑempto cū ſuſcepiſſet impiū
Valentinianus ſuaſit huius ut domū redirēt inde ueniā
meruit p̄ſtināqꝫ dignitatē retinuit ac ꝓfectus in gallias
Gothos qui Romanoꝝ fines ingreſſi agilas opidū magna
ui oppugnabāt non ſine grandi eoꝝ ſtrage fugauit· Boni
facius tn̄ de quo pauloan̄ mētionē fecimus etii gloriā de
niguit· hic enī cū odio caſtim Africā occupaſſꝫ ac miſſos
cont̄ ſe maurartiū et galbionē bello uictos occidiſſet rur
ſuſqꝫ Vādalos ex hiſpania ad ſe uocaſſet quoꝝ fretus au
xiliis Sigiſualdū comitē i ſe arma ꝯtentē opp̄meret· Imp
atoribus deniqꝫ recōſiliatus ex Africa in Italiā redit et
accepta magiſterii militū dignitate cū etio q ſibi reſiſte
bat cōflixit uictūqꝫ p̄uauit honore nec diu poſt morbo
interiit Etiꝰ aūt p̄uatus in agro ſuo nō lōge ab urbe uitā
ocioſam degens uix emuloꝝ euaſit inſidias qui cū in uilla
paucis contentū famulis opprimere tēptauerunt· fugit
aūt in urbē etius nec diu moratus illic in dalmaciā ſe re
cepit ac deiñ in pānoniā ꝑuenit ad hunos quoꝝ amicicii
et auxilio fretus cū illis Impatoribus recōciliaſſet et ipe
in gratiam rediit interpellatamqꝫ magiſterii militum po
teſtatē rurſus emeruit nec multopoſt patriciatꝰ quoqꝫ
dignitatem adeptus eſt Borgondiones ea tempeſtate
apud rhenum confidentes Rege Gurdicano Gallias in
feſtabāt· quos Etius maximo uictos bello coercuit Cūqꝫ
litorio non ſine memorabili clade Romanorum uicto cap
toqꝫ Gothorum rabies per omnes Gallias debaharetur
Etius prouintiam grādi labore tutatus eſt· pacemqꝫ fe
rociſſime gentis non tam uiribus q̃ arte fretus obtinuit

Abtila ſub hoc tempore apud hunos occiſo fratre ſolus
regnabat omnium gentium dominus que barbaricũ ſoliũ
ad aquilonem colebant hic Romanum Imperium et q̄cq̄d
alie gentes occupauiſſent peruadere ſtatuit Sed cũ Ve
ſogothas cum Romanis fedus habere cognoſcit· amicum
ſe Gothis ſimulãs aduerſus Romanos inimicicias ſibi eſſe
affirmat atq̧ in ſuam partem uertere Gothos nitit̃· nec
diſſimilia contra Gothos de ſe Romanis p̄dicat· agebat
enim hoc uerſuta barbaries· ut ſi hos poſſet a ſocietate
diuidere· facilius utroſq̧ ſingulari certamine p̄culcaret
Sed intellexit Etius uerſucias amiciciamq̧ deinceps hu
norum aſpernatus Theodericum Gothorum regem ar-
tiori federe Romanis cõiunxit acc itiſq̧ frãcis ſaxonib9
riparolis ſarmatis aruiuntianis litianis aduerſus Athi
lam Gothis adiutoribus bellum geſſit· ingentiq̧ prelio
Barbarum uicit Cumq̧ obiiſſet in pugna Theodericus
uellentq̧ Gothi ob eius uindictam uſq̧ ad internitionẽ
Athilam perſequi· Veritus Etius ne Gothi uictoria inſo
lentes facti Romanis ex more fidem rumperent· ne cũ
toto exercitu Athila deleretur ſtudium adhibuit Tho-
riſmundo filio Theodorici ſuadens ut domum quantoci9
repetat antequã fratres audita parentis morte regnũ
inuadant· quod ille conſilium tanq̃ pro ſua ſalute datum
libẽter amplexus eſt inde ſeruatus Athila q̃uibus· poſt
hec Italiam calamitatibus oppreſſit· atq̧ in eo decept9
eſt Etius qui dum patrie conſulere cupit detrimentum
infert inſcia futuri mens hominum· nec ulla ſatis proui-
dentia ſine deo uentura dirigit in Etio tamen et animi
magnitudo et conſilium quantum mortali permiſſum eſt
uiuax et ſalubre uiguit· PE· Poſt Theodoſium iuniorẽ
quatuor niſi fallor apud Conſtantinopolim regnauere
non contemnendi principes antequã Iuſtinus Imperiũ
adipiſceretur· Martianus Leobiſſa zeno et Anaſtaſius
quin et hoc nobis oſtendis ſi Conſtãtino comites aſſunt·
BERN· Anaſtaſiũ apud Euticẽ dioſtoꝝq̧ repies q̧ unã
dũtaxat in xp̄o naturã eſſe p̄dicauerũt hac ueſania ma
culat9 Anaſtaſi9 imp̄ii ſui dec9 īfecit nec aures eunodio

titinensi presuli ab homisda Romano pontifice misso pre bere dignatus est nunc uellet audisse et honorasse legatũ quanuis et in uestra terra penas senserit impietatis ui fulminis extinctus Marcianus illac in partem se recepit nescio quid meditatur sub eo calcidonense concilium ce lebratum est. quod inter quatuor instar euangelii uene rabile ducitꝰ is ea nocte que Athile inter homies ultima fuit arcum illius per quietem factum uidit nec diu post hostem reipublice grauissimum interisse cognouit eius uestigium leobissa sequitur qui leonem filium regni con/ sortem assumpsit et asparem patricium cum filio ac ger mano Imperium inuadere conantem in penas rapuit cũ Gothis fedus percussit Theodericũq; filium Thindimeri fratris Valameri Gothorum regis octo natũ annos ob sidem accepit institutumq; deinde Romanis moribus et auctum uirtute donatumq; magnifice patri remisit. is cũ se morti uicinũ cognosceret zenonis generi sui filiũ leonem in sotietatem Imperii cum altero leone uocauit. non tamen rata eius uolũtas fuit. nam leo zenonis filius cum paucis mensibus imperasset patrem quem nunc so cero uerba facientem cernitis ad imperii culmen euexit ipse paulopost uite finem imposuit. leo uero leonis filius zenonis impetum reformidans cõsilio matris persuasus ecclesie sese tradidit. et usq; ad tempora iustiniã uitam produxit clericus quam Cesar longe felicior nam mater exigenti zenoni ut filium proderet alium loco filii forma simile obtulit zeno cũ audiss; Theodoricũ apud Gothos regni fastigium adeptus gauisus quia norat adolescenti industriam eum ad se uocatũ consularibus fastibus subli mauit aureamq; illi equestrem statuã ante suũ palatiũ collocauit deĩde aduersus rugos qui occupauerãt Italiã ire cupientem misit ipse apud Constantinopolim cum im perasset annis septem et decem uite terminum accepit. quod si non est apud hos quatuor principes ea nobiliũ frequẽtia pcerũ quã cernitis apud pcedentes nulla uos admiratio teneat neq; eni apud occiduas partes Impiũ tenuere. PE. Quis igitꝰ apd Romanos Italosq; regnauit

BERN. Pudet dicere quantis ruinis Italia subiacuerit quot perpessa tyrannos fuerit quã sede apud eam imperatum est. uoluntati tñ tue parebo Valentiniano tertio uitam functo. maximus et uxorem eius Eudoxiam. et Imperium arripuit Eudoxia tanto indignata malo scelus ultura scelere Gizericũ Vandaloꝝ regem accersiuit ex Africa qui cum uenisset Romamqꝫ defensore uacuam repperisset Augustam cum duabus Valentiniani filiabus et uniuersis opibus Romanorum asportauit Romam paulo ante maximum interfecerant quem tante ruine causam esse constabat Cum abesset Gizericus destitute et oĩno deserte reipublice annis pficitur Imperator eoqꝫ breui euita dilapso Maioranus apud Rauennam inuadit Imperium qui post annos quatuor in agro Veronensi occisus est hunc seuerus sequitur qui cum pari tempore imperasset Rome sibi mortẽ conciuit Isritimerẽ genere Gothũ patricium legit et generum qui manum alanoꝝ ingentẽ Italie fines ingressam cum ipsorum rege deleuit Anthemius deinde succedit qui seruãdum in Galliis tyrãnidẽ exercentem exilio plectit. hunc Olibrius a leone missus Imperio Richimer uita priuat. nec Olibrio diu respublica paret. qui cum imperasset mẽsibus septẽ propria manu percussus interiit. Licerius exinde purpuram sumit qui ueniente nepote patricio cum exercitu Imperium cum sacerdocio mutat et apud Salonam Dalmacie ciuitatem Episcopus efficitur. rursus contra nepotem Augustulus arma capescit ac eo fugato peruadit Imperium et per horestem patricium et patrem suũ cum Gerserico Vandalorum rege fedus percutit atqꝫ per hunc modum miserrimus Italie populus breui tempore nouem tyrãnoꝝ direptiõibus uexatus cum sui generis principem ferre non posset. Barbare gẽtis iugo subiicitur Odoacer nã ꝑ natione rugus cum fortissima herulorum Turcilingoꝝqꝫ manu ab extremis pannonie finibus digressus Italiam petens horestem patricium in ticinio claudit captumqꝫ deniqꝫ apud placentiam gladio truncat. et Augustulo spõte purpuram reiiciente regnum Italie solus occupat.

atq; ita Romanum Imperium quod sub Augusto floren/
tissimum fuit sub Augustulo depressum extinctumq; est
quingentis et septē decem annis post principatū Iulii
Cesaris. Possedit autem Italiam Odoacer annis quatuor
decim donec ueniente Gothoꝝ rege Theodorico uictus
atq; occisus est. PETRVS. Audiuim⁹ Italie calamitates
nunc si placet de Iustino et Iustiniano q̃les fuerint prin
cipes dicito. BERN. Facio non inuitus fuit Iustinus nati
one ysaurus uolūtate Senatus iam senio grauis suscepit
Imperium uir mansuetus et Ortodoxe religiōis cultor.
qui cum perfidiam Arrianoꝝ ex regno suo propulsare
decreuisset per Iohānem urbis Rome pontificē et alios
prestabiles uiros a Theodorico Rege Gothorum missos
prohibitus est. dicentes totā Italiam Gothorum gladio
perituram nisi eccl'ie per orientem Arrianis quātocius
redderentur. uictus igitur precibus summi sacerdotis
Iustinus hereticos in suo regno patienter tulit. ne iuri
catholici plecterētur in alieno. Imperauit autem apud
orientem quietus annis undecim successoremq; regni sor
titus est Iustinianum sororis sue filium qui mox ut Impi
alia iura suscepit ad reparandū rei publice statū animū
intēdit. Imperiumq; pene delatum rursus ad splēdoris
antiqui formam redegit antecessorū leges inordinate
confuseq; traditas iurisconsultorum quoq; profusa uolu
mina in ordinem compēdiumq; reduxit ecclesiā in urbe
regia sub honore diuine sapientie q̃ greci sophiā uocāt
materia et opere magnificentissimam construxit nesciēs
quod aliquā'do spurcicie maumethi seruitura esset heru
lotum regem ad se Constantinopolim uenientem suscipe
baptismi sacramentū persuasit. cuius etiā opera Garda
rex hunoꝝ et uidua inter hunos potentissima cū centū
milibus hominum sacramētis ecclesiasticis iniciati sunt
fuit tñ ab initio Euticiane fautor hereseos unius dun/
taxat nature xp̄m predicans ideo cū misisset Theodat⁹
rex Gothoꝝ magne opinionis patrē Agapitū Romane
urbis presulē qui sibi apud Constantinopolim principis
gratiā recōciliaret isq; sepe de fide collationibus habitt

g 1

Impatorem arguisset ac ppter ea minas ab eo ptulisset
Pontificem in hec uerba prorumpentem meruit audire
Ego cum ad Iustinianum Imperatorem Christianissimũ
uenire desiderassem ad Dioclesianum me pfectũ inuenio
Iustinianus igit̃ inconcussam pontificis in fide constãtiã
cernens cum magis ac magis de suo dogmate disputassꝫ
diuina demũ statuẽte clemẽtia errori rñtiãs ad rectã
fidei formulã demigrauit. ENEAS. Quis ille est q̃ Iusti
niano proximus cum eo uidet̃ uerba proferre. BERN.
Fidelissim9 consul et patricius belisari9. ENEAS. Multa
de istoc hominẽ referunt̃ digna memoratu si uera sunt.
BERN. Nemo grecorum est belisario cõparãdus ex his
qui post Constãtinũ supiorem fama celebres habentur.
PE. Dic ora que sunt huius hominis gesta. BERN. Cum
uastarent Romanoꝝ prouintias apud orientem per se be
lisarius cum exercitu ad tutandos Imperii fines missus
ingentibus eos preliis fudit deqꝫ his ex uolũtate prin
cipis triũphauit in Africã deinde pfectus cũ Vandalis
qui prouintiã a Theodosio secũdo citra per multos ãnos
occupauerant cõmisso prelio gelisinoꝝ eorum regẽ uiuũ
capiens Constantinopolim misit Carthaginem post ãnũ
sue excessionis octauum et nonagesimũ recepit. Africã
Imperio perditam uendicauit Theodatus hac tẽpestate
amalasuenthe Theodorici regis filie studio ad regnũ in
uocatus Italiam obtinens cum reginam in exiliũ missam
iussisset interfici Iustinianum grauiter offendisse uisus ẽ
dirigitur ergo et aduersus hũc belisarius multis iã pliis
gloriosus ut Italiã Gothoꝝ seruitio liberet qui de Africa
in Siciliã transiens uniuersos Gothos per insulã commo
rantes in deditionem accipit transmisso fato Theodati
fratrem sese dedentem suscipit Neapolim expugnatã di
ripit Theodato a suis occiso cum uictigis apud Gothos
regnum inuasisset Romam proficiscitur ac fugientibus
Gothis urbem ingreditur ibiqꝫ redeũtibus intra menia
se cõtinens obsidionis incomoda in animũ sustinet sperãs
quod res suadebat Victigum qui cuncta per circuitum
ferociens deuastauerat fame atqꝫ inopia rerũ obsidionẽ

necessario solutuꝝ q̄d cū ex sentētia contigisset uictigisq̄
Rauennam cum exercitu remeasset belisarius denuo Ne
apolim petit et ordinatis in Campania rebus Romam re
uersus aduersus Victigim cū maximis copiis redeūtem
magno ꝑlio confligit et facta Gothoꝝ miserabili strage
nocte que secuta est fugientem per Iohannem magistruꝝ
militum cognomento sanguinarium intercipit uinctūq̄
secum ad Constātinopolim ducit nec longa quiete fruit̄
solicitatis nāq̄ per Gunthbaritum aduersus rē publicā
Vandalis quorum adhuc non parua manus in Africa mā
serat. secundo illuc transmittitur ubi mox hoste ꝑempto
qui supꝑfuerunt Vādalos sub iugo strauit Impii uictorq̄
Romam reuersus auream crucem librarum centū in qua
suas uictorias celauerat preciosissimis onustam gēmis
beato Petro donauit. uir super omnes erga principes
suos fidelitatis ꝓrogatiua cōmendandus et laude dign⁹
excellētissima nisi duabus in rebus existimationi sue pa
rumper detraxisset. ENEAS. Que sunt res huiusmodi.
BERN. Iubente Theodoro augusta Siluerium papā con
stantem et sanctum patrem quia noluisset Authimium
Constantinopolitanum Epm̄ uelut hereticū ab Agapito
precessore suo damnatum ab exilio reuocare ad insulam
pontiam relegauit In qua pius et optimus presul pro
Christo domino clausus uitā finiuit Gunthbarithū quoq̄
per dolum sub specie pacis ad se uocatum occidit hec si
possis ignoscere nō est cur belisarium maximis ducibus
preferre formides. PETRVS. Neq̄ corp⁹ sine macula
neq̄ mentē sine uitio reperias cuius pauciora sunt sce
lera hūc laudes licet. Sed uideo tres togatos in partem
dextram sedentes duo inter se loquuntur tertius solus
nescio quis meditatur et tristi uultu cōtuet̄ Iustinianū
BERNARDINVS. Prior est Cassiodorus Senator qui
psalmorum libros luculenter exposuit. alter est Dionysi⁹
Abbas qui ciclos pascales inuenit tertius est Priscanus
Cesariēsis qui libros artis gramatice copiosos et necessa
rios ad Iulianum consulē ac patricium scripsit quia Iusti
niano imperante claruerūt in eius comitatu ꝓficiscunt̄.

PETRVS. Et quis ille imberbis est quis etate maturus BERNARDINVS. Liberator et euersor Italie Narses Eunuchus. PETRVS. Quonam pacto. BERNARDI. Vestigie ut ante dictum est capto haud quaquã Italia requieuit. Gothi enim qui transpadum commanebant creatis duobus per ordinem Regibus et intra biennium occisis ad extremum Baduilam qui et Totila dictus est regno preficiunt et instaurato exercitu nouis cladibus Italiam miscent Romam ꝓ fame laborantem inuadunt atq̃ diripiunt. quod cũ Iustinianus cognouisset Narsetẽ cubicularium suum cum magna militũ manu direxit is uocatis auxilium Longobardis magno certamine cum Gothis cõflixit et occiso Totila qui iam decem annis regnauerat exterminatisq̃ penitus Gothis uniuersam Italiam ad rei publice iura reduxit: at cum mortuo Iustiniano. Iustinus iunior nepos eius quem illac certatis culmẽ Imperii conscendisset. naresq̃ iam patricius magnificus apud Romanos degeret uictus illi gloriam. gloria inuidiam peperit. accusatur igitur tãquã rei publice noxi9 longinus mittitur. qui eum potestate deiiciant accedunt et muliebres mine. Sophia naq̃ augusta directo nũctio Narsethem promittit uelut Eunuchum inter ancillas ad retorquẽda lane pensa redigere quibus cognitis narses Roma relicta Neapolim se confert indigneq̃ ferens contumelias auguste. Quoniam inquit sophia ad nendum me prouocat parebo et ultra quã iubeor agam Telam enim ordiar quam mille uires dissoluere queant ac missa legatione Longobardos qui domum redierant ex Pannonia reuocat illi dicto parentes Italiam armati repetunt ac prostratis qui resistere conabantur nobilissimam prouinciam potestati sue subiiciũt cumq̃ Romane maiestati terminus datus que non modo prouintias externas amisit sed Italie quoq̃ priuata est regno. Cuius maximã partem ex nomine Barbare gentis in hanc usq̃ diem Lõgobardiam appellant. ENEAS. En quanti mali causa est femina non tam noxia troianis elena quã Romano nomini sophia fuit. PETRVS. Illam fortasse raptam

quispiam excusauerit hec inuidia stimulāte uictoris for tunam insequi cepit. BERNARDINVS. Fuit hec sophia libidinosa et auara mulier cupida Narsethis opū foueam in quam cecidit stulta fodit. hec eadem non uir eius dolore pedum laborans ex quo postea mortuus est Tyberium Constantinum in filium adoptasset. isq̄ deniq̄ Imperium accepisset et Anastasiam uxrē suam uocasset Augustam indignata quia non fuisset ab eo in matrimo/nium ut optauerat admissa Iustinianum quondam ad Imperium euehere conata est ob quam rem preuisis ei9 cōsilns Tyberius eam uniuersis opibus priuatam uiuere iussit. illuc eum cernetur potestis dextram manum ad Iustini humerum admonentem. Fuit autem hic perlibe/ralis et magnificus laborātibus fame Romanis uini fru menti maximam ex Egypto transmisit pauperibus xp̄i largas elemosimas distribuit per Mauritium ducem de Parsis magnifice triumphauit illiq̄ ad Cesaream dig/nitatem assumpto filiam in matrimonio coniunxit. PE TRVS. Video apud Tyberium meditabūdum hominem facie macilenta et oculis in terram demissis quis illic est. BERNARDINVS. Ipse est de quo loquimur Mauritius Capadox gener Tyberii qui primus ex genere Grecorū assumpsit Imperium uir fortis sed auaritia inexplebili. ENEAS. Hic ille est ut arbitror qui beatum Gregorium Romanum Presulem quem nos celo receptum inter qua tuor ecclesie doctores annumeramus magnopere per/secutus est thesauros ecclesie cupiens sui tenax alieni raptor. BERNARDINVS. Recte arbitraris. ENEAS. Quomodo hic inter uiros egregios sortitus est locum. BERNARDINVS. Correptus a dn̄o penas inter mortales dedit. PETRVS. Effare q̄bus modis. BER NARDINVS. Cum imperasset annis uno et uiginti nec cessaret a persecutione Gregorii uidit in somnis mona/chum auguste stature gladium manu tenētem necem q̄ sibi promittentem nisi Gregorium sineret esse quietum g3

percussus igitur hoc uiso recognouit erratū suum Gregorium𝑞ꝫ sibi ut ignoscens placaret dominum multis ꝓcibus onerauit· misit et ad sacerdotes in solitudine commorantes uti preces diuine maiestati pro se funderent rogarent𝑞ꝫ suis excessibus suo seculo nō in futuro penas dari· audite sunt piorum uoces sacerdotū rursus𝑞ꝫ somnium huiuscemodi Mauricio mōstratum est uisum ei est apud eneam portam coram crucifixo cum se inclinasset uocem audisse que diceret date Mauritium et iterū ubi uis reddam tibi mala que fecisti hic an in futuro cum𝑞ꝫ a se respōsum datū esset ne in futuro plecteretē· iussus ē cū liberis et uxore ac uniuersa cognatiōe sua foco tradi his auditis euigilans iam mane facto· philippicū generū ad se uocat narrato𝑞ꝫ somnio de foca quisnam siet diligenter inquirit ille cum parumper meditans tacuisset rursus interrogatus iuuenis est inquit et temerarius· nuntii quo𝑞ꝫ et seruos dei qui missi fuerant redeuntes similia sanctorum uisa retulerunt· nec diu post exercit⁹ ob auaritiam Mauritii fame laborās in seditionē uersus focam creat Imperatorem rumor ad Mauritium subito defertur qui pro monstrato somnio futura presagiens fuga salutem querit· sed apud Calcedonem cum liberis et uxore interceptus culpas suas ex corde detestatus capitis truncatiōe mulcat⁹ est et duo simul filii ad necē rapti· ex collo patris dum cesum est cum lacte sanguis effluxit· PE· En auaricie mortifera pestis pulchre apd Crispum circunscripta est auaricia pecunie studiū habꝫ quam nemo sapiens concupiuit ea quasi uenenis malis imbuta corpus animum𝑞ꝫ uirilem effeminat· semper infinita et insaciabilis est· ne𝑞ꝫ copia ne𝑞ꝫ inopia minuitur· Videns enea ut principem egregium et alias excellentē defecit· ENEAS· Cogis me tuis uerbis nonnihil interrogare quod mihi super hac Salustii sententia obscurum ē PET· Interroga si nesciero scrupulum soluere presto est Bernardinus in omnibus litteris ueterator· ENEAS·

Quid sit istuc quod animus uirilis auaritia effeminari di catur uideor ferme assequi est enim auari animus pu/ sillus et ad femine modum timidus sed quonam modo corpus quoq; hominis effeminetur non inuenio · PE/ TRVS · Non est quod Bernardino molesti simus Gellius hunc tibi scrupulum auferet si is ait fuisse quempiam qui Salustium poetica circunlocutiõe usum assereret · nã cum dicere noluisset hominem auaritia corrumpi cor pus et animum dixit que due res hominem demonstrãt idq; sensisse Valerium probum Fauorino autem philo sopho non placuisse huiuscemodi sensum ponit igitur alterius non indocti hominis sententiam qui huiusmodi uerbis usus est quos inquit auaritia minuit et cor rumpit · quiq; sese querenda undiq; pecunia dedide runt eos plerosq; tali genere uite occupatos uidemus ut sicuti alia in his omnia pre pecunia ita labor quoq; uirilis exercendi quoq; corporis studium relictui sit ne gotiis se plerumq; umbraticis et stillulariis questibus intentos habent in quibus omnis eorum uigor animi corporisq; elanguescit · et quod Salustius ait effemina tur · sed neq; his Fauorinus quieuit cum diceret ple rosq; pecunie cupidos et eosdem corpore uegeto et ua/ lenti esse · Homo autem qui Salustii uerba commentaba tur ad hunc sensum respondit · Qui pecunie cupidus est et corporis uiget dotibus is et aliarum rerum uel exercicio tenetur · neq; in se colendo est negligens · at si auaricia sola omnes hominis partes possideat affecti onesq; occupet negligi corpus necesse esse · Cumq; neq; corporis neq; animi cura assit cum corpus et animus ad uerum effeminatur · ad hanc sententiam cum Fauo/ rinus responsum accepisset hoc inquit quod dixisti pro/ babile est · aut Salustius odio auaricie plusquam po/ tuit eam criminatus est · Sed aperit Mauricius sensum Salustii qui cum esset corpore robusto et animo for tissimo · postquam se dedit auaricie · domi clausus in

omnibus rebus tardus atq morosus semper cõsiderans
quam minimum expenderet. idq ipsum querelam agẽs
et ut est apud Aristotilem cuncta maiora q̃m oporteret
se facere existimans inutile bello. animum rei publice
noxium reddidit. idem quoq apud nonnullos nostri se-
culi principes accidisse manifestum est. quos auaricia
prorsus inutiles reddidit. ENEAS. Mihi auarus omnis
dignus odio uidetur. sed multomagis qui rei publice
curam gerit. nam qui priuatus si quis auaricie studet
proximum necat. princeps auarus rem publicã iugulat
nec mihi dubium est quin auaricia Iustini et coniugis
eius sophie Italiam pessundederit dum Narsethis ut nu
per Bernardinus ait opibus inhiant. Mauritius autem
et suos et se perdidit. dũ pecunia nequit expleri Galba
qui inter primos Cesares imperauit homo sordide aua-
ricie cum semesum inter cetera ꝓcellum aut dimidiatam
aliquando lactucam in alteram cenam seruaret uesce-
returq admodum leguminibus ac in dies ex loculo ex
pensam dispensatori proferret. tantum populi contemp
tum odiumq contraxit ut paucis mensibus regnaret
Imperio simul et uita priuatus. PETRVS. Eum qui
rei publice preest si speculator ac procurator est publici
comodi si subditorum utilitatem cordi gerit. si quecum ꝙ
agit ad eorum quibus presidet commoditatem trãsfert
uero nomine Regem dicimus si secus agat Tyrannum
cuius est proprio emolumento uacare auarus autem qui
nihil recte facit nisi cum moritur qui propriis studet
emolumentis. qui priuatum bonum communi anteuertit
semper Tyranni nunquã Regis officio fungitur. BER-
NARDINVS. Recte sapitis filii si queadmodum uerbis
ita et animo auariciam detestamini quam seruitutem
ydolorum Paulus Apostolus appellauit significans et
auari corpus affligtari. dum uiuit in terris sub duro
domino. et animam post obitum diabolo torquendam
tradi. Sicut enim Heretici regnum dei non possidebunt

ita et auari celestis hereditatis expertes erunt· duobꝰ
namq; mandatis in quibus legis plenitudo consistit pe/
nitus aduersantur· neq; deum diligentes cum sint ydola
tre neq; proximum quem spoliant multa ego dum pere/
grinabar in terris aduersus duas pestes que omnia sub
uerterunt Imperio luxuriam atq; auaritiam et dixi et
scripsi uos tamen si huic ultime pesti sua preconia red
dere cupitis libellum quem Poggius Florētinus de aua
ricia composuit queritote Sic eniꝫ scribit inter cetera at
auaricia est ad subuersionē generis humani execrandū
scelus· omnibus nocens homines ledēs omnibꝰ infensum
cui nihil laudabilis nihil honesti potest esse conuinctum
monstrum ingens horrendum ad perniciem gentium
procreatū· et ad delendā inter se hoīm societatē nihil ē
mihi credite fedius auaricia nihil turpiꝰ nihil horribiliꝰ
cuius si possit facies uideri magis uos terreret q̄ furiaꝝ
agmen ex infimo tartaro eductum· nolo exemplis uti ne
uerba mea offendant ac si licet et ostenderem ac ipsa re/
docerem· nullum esse malum nullum flagitium quod illa
non suadeat non importet secum· nihil bonitatis quod
non auferat ab eo quem occupauit denudat illum ꝟtute
omni spoliat amicicia beniuolentia caritate replet odio
fraude maliuolentia impietate reddens ex honorato sce
lestum portentum ac crudele ut si reliqua omnia in unū
uitia congerantur· cum hoc solo non putem comparāda
tanta est illius immanitas. PETRVS· Siquis aut ita
concitatior aut uino ciboq; indulgentior si quis in Ve/
nerem pronior in desipiam lassior inuidentior paulo fu
erit is uitium suum facile confitetur secumq; sepe malos
frenare proponit impetus ambitiosum autem auarum
ne qui se dicat inuenias neminem· omnes se parum hono
ratos· parumq; peccuniosos existimant cuiq; sua dig/
nitas uirtute minor· necessitate pecunia breuior uidetꝰ
utq; tenacissimus quisq; fuerit ita se profucissimum ex/
istimat· Ceterum sicut inuidus occulto flagello tor/
quetur Inuidia enim ut est apud Satyrum siculi non in
uenere Tyranni maius tormentum ita et auarus simul

peccat simulq; punitur semp inops semper anxius cui tā
deest quod habet q̃m quod non habet quod si cui malum
aliquod summum imprecari uelimus ut fiat auarus quē
oderimus optādum est quo uerbo omnia sibi mala impre
camur. ENEAS. Que uitia nouimus esse in nobis ea sole
mus aliquando corrigere quam quisq; uirtutem credit
eam haud quaq̄ refugit. PET. Quorsum hec. ENEAS.
Si se putat auarus beneficium esse incōcussum uite cur
sum tenebit auditum est tñ auaro aliquando correptos
esse factosq; liberales. PETRVS. Si exigam edi nomina
eorum quos ad meliorem uite frugem ex auaritie scola
redisse putes uix unum aut alterum nominabis est enim
auari mens nubila nec facile lumen ueritatis admittit.
ENEAS. Fateris igitur nōnullos ex auaris esse immuta
tos. PET. Fateor admodū paucos. ENEAS. Potest igitē
et auarus sese qui siet intelligere. PET. Potest quanuis
perraro id fiat et magno munere diuine pietatis. ENE.
Animum deus non opus inspicit hominis cur damnetur
auarus qui se recte arbitratur uiuere. PET. Cum sit ho
minis proprium peruestigare qd uerum omnibusq; cog
nitionis et scientie cupiditatem natura indiderit. nam
labi errare nescire decipi uano nō malum turpeq; ducit
non est quod auare ueniam prebeas quanuis ignorātia
teneatur. debuit enim docente natura uerū perquireē
quodq; per sese minus coguouit ex aliis inuestigare adhi
bereq; tempus et diligentiam ne pro cognitis incognita
susciperet. ignorantes autem qui per negligentiam ueri
cognitione priuantur ignorabit in regno suo dominus.
ENEAS. Ego qui me beneficum et ut uri dicunt largum
existimo qua ratione intelligam opinione uera an falsa
teneat. PE. Precepta apud philosophos in hac re mlta
tradūtur. ego et si tacere coram his patribus modestius
fuerit breuissime tibi auarum liberalemq; circumscribā
inquantum potest naturam sequitur ducem auarus ab
ea longissime recedit. ENEAS. Non plane intelligo. PE/
TRVS. Iure qd nobis natura dedit omia fuere cōmunia
priuatas possessiones ius gentiū peperit qdem inuacua

uenerunt nonnulli uictoria alii legi pactione conditione sorte proprietatem sibi rex uendicauerunt hoc iure et si pmissum est ut qd cuiqꝫ contigit id quisqꝫ obtineat. neqꝫ plus appetat. sꝫ uiget tñ adhuc lex ipsa nature. iubens cõmunis utilitatis queqꝫ solicitum esse. cõmutare officia dare recipere nunc artib9 nunc opera nunc facultatib9 deuincire hoĩm inter hoĩes sotietaté atqꝫ ita pr̃imonium administrare. ut que bona priuatim possides in cõmuni quesisse uideatis. hec si facis benignum et liberalem te pronuntio si minus auari faciem atqꝫ animum induisti. ENEAS. Si ita est ut ais intelligo me non esse liberalem et hominũ qui iuuant maioré partem auaricie seruire. BERN. Folium tibi Sibille Petrus recitat. tu si sapias posthac uiuẽdi aliam accipies normam nihil est quod in Ep̃o turpi9 q̃ auaritia sedeat. ENEAS. Ero memor hui9 precepti si domum rediero. PE. Vnum in mentem uenit pr̃ qd de Mauritio dixisti. BER. Quid est. PE. Mauritiũ primum ex genere Grecox qui susceperit Imperiũ commemorasti. BERN. Certum est. PE. Quomõ igitur uex est qd uulgo dicit Romanũ Impium ad Grecos prioré Constãtinum transtulisse si nullus ex Grecis ante Mauritium imperauit. BERN. Sedem Imperii Constantinus ad Grecos deduxit Impium inter Romanos mansit quis more suo nunc Hispanos nũc Pãnonios nunc Dalmatas nũc alterius regionis homines ad Impium accerseret. oĩes tñ aut usu castrẽsi aut urbis incolatu seu priuilegio priusquã imperarent ingentem Romanã transiuerant. ipsaqꝫ Constãtinopolis ex inhabitatione Romanox quos secum Constantinus adduxit noua Roma uocata est ex Grecis autem qui primus imperauit Mauritiũ tradũt.

Presens Liber Impressus est Rome per Magistrum Iohannem Schurener de Bopardia. Anno Iubilei et a Natiuitate dñi M.CCCC.LXXV. Die xi. Mensis Septẽbris. Sedẽte Sixto Papa Quarto Anno eius Quinto.

ueneramenonnulli quidem ui legi p̄fessione condicione
forere proprietatem potorem uendicauerunt hoc tamen li-
gnissimum est ut quicunq; contigerit quod q; obtineat nequa-
quam plus appetat: si inigeret tñ adhuc lex ipsa nature: ut habeas bo
communis utilitatis quā proprii sollicitum esse: cōmutare officia ac
dare recipere nunc artibus nunc operam nunc facultatibus
deuincire homines inter homines societatem atq; ita prudentissime
administrare ut que bona priuatim possideres in commune
quesisse uideatis. hec si feceris benignum et liberalem te
pronunciabimus auarissimum atq; animum induisti.
ENEAS. Si ita est ut ais intelligo me non esse liberalem
et hominis qui iura tenent maiorem partem quasi iure seruire.
BERN. Solum tibi si ille Petrus recreet: cum sapias
posthac uitiosi aliam accipias normam nihil est quod in
Episcopo turpius q̄ auaritia sedeat. ENEAS. Ero memor huius
precepti si domum redibero. PE. Venit in mentem ut uenie
prius qd de Mauricio dixisti. B. R. Qui lecti. P. E. Mauritium
primum ex genere Grecorum qui suscepit Imperium commemorasti.
memorasti. BERN. Certum est. PE. Quomodo igitur uerum
est qd uulgo dicitur Romanum Imperium ad Grecos prius a
Constantino translatum: cum nullus ex Grecis ante Mau
ricium imperauit. BERN. Sedem Imperii Constantinus
ad Grecos deduxit Imperium inter Romanos mansit quis
more suo nunc Hispanos nunc Pannonios nunc Dalmatas
nunc alterius regionis homines ad Imperium asciuerunt.
omnes tamen aut ex urbe aut ex Italia uel lacius accepi
priusquam imperarent: ac ingenium Romanum repperi
ipsaq; Constantinopolis ex inhabitatione Romanorum quos
secum Constantinus adduxit noua Roma uocata est ex
Grecis autem qui primus imperauit Mauricium tradit.

Presens Liber Impressus est Rome per Magistrum
Iohannem Schurener de Bopardia. Anno [illegible]
a Natiuitate dñi M.CCCC.LXXV. Die xi. Mensis
Sepcēbris. Sedente Sixto Papa Quarto Anno eius
Quinto.